

**ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK
VE
ÇEVRE BİLİNCİ
(AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ)
Şeyma KESKİN GÜREL
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Yrd.Doç.Dr. Hüseyin KOÇAK
Eylül, 2008
Afyonkarahisar**

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE
BİLİNCİ
(AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ)**

Hazırlayan
Şeyma KESKİN GÜREL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

AFYONKARAHİSAR 2008

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci (Afyonkarahisar İli Örneği)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/09/2008

Şeyma KESKİN GÜREL

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

<u>Tez Danışmanı:</u>	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK
<u>Jüri Üyeleri:</u>	Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
	Yrd. Doç. Dr. Ethem Kadri PEKTAŞ

Sosyoloji anabilim dalı örgencisi Şeyma KESKİN GÜREL'in, "Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci (Afyonkarahisar İli Örneği" başlıklı tezi/....../..... tarihinde, saat 'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAS
MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİ (AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ)

Şeyma KESKİN GÜREL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Eylül 2008

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

Türkiye’de son yıllarda giderek artan çevre sorunları karşısında bazı kesimlerin duyarlı davranmasına karşın, bazı kesimler oldukça duyarsızdır. Bu duyarsızlık ve dolayısıyla toplumda çevre bilincinin yeterince yerleşmiş olmaması, söz konusu sorunların çözümüne ilişkin politikaların belirlenmesinde olumsuz bir rol oynamaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı, genel çevre sorunları çerçevesinde Afyonkarahisar İli Merkez İlçe sınırları içinde yaşayan halkın çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilinci düzeylerini belirlemeye çalışmak ve kentin çevre sorunlarının giderilmesi konusunda merkezi ve yerel yönetimlere yardımcı olabilecek bir politika sunmaktır. Ayrıca çevre sorunları konusunda, bireysel ve toplumsal duyarlılığı artırmaya katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Afyonkarahisar İli Merkez İlçesi’nde oluşan çevre sorunları karşısında halkın ilgi ve duyarlılığını analiz etmek amacıyla toplam 468 kişi üzerinde bir anket çalışması yapılmıştır. Ankete katılanların karşılaştıkları çevre sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin yapılan değerlendirmelerde katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek, öğrenim durumu ve yaşadıkları yerler gibi ayırt edici özellikler üzerinde durulmuştur. Ankete katılanların aynı ilin sınırları içerisinde yaşamalarına rağmen çevre sorunlarına karşı gösterdikleri ilgi ve duyarlılık düzeyleri farklılaşmaktadır.

Çevre sorunlarının çözümünde etkili ve başarılı olabilmek için, merkezi yönetim tarafından çıkarılmış mevzuatlar yanında yerel yönetimlerin gerekli sorumluluk ve hassasiyeti taşıması, bölge insanının çevre sorunları konusunda eğitilerek belli bir duyarlılık kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunları, Kirlilik, Çevre Duyarlılığı, Çevre Bilinci.

ABSTRACT

THE SENSIBILITY ABOUT THE ENVIRONMENTAL PROBLEMS AND ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS (THE CASE OF AFYONKARAHİSAR)

Şeyma KESKİN GÜREL

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

September 2008

Advisor: Assist. Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

While some people are sensitive towards the environmental problems which are increasingly getting worse, others are indifferent to them. This indifference and thus the lack of environmental consciousness in society have a negative impact on determining policies for the solution of the problems in question.

The aim of this thesis is to try to determine the level of sensitivity and environmental consciousness of the residents living in the Central Province of Afyonkarahisar within the framework of general environmental problems and to present policies which can help local and central authorities with regard to the elimination of environmental problems. In addition, promoting individual and community consciousness about environmental problems is one of the objectives.

In the light of these thoughts, a survey has been carried out on a total of 468 people in an effort to analyze the interest and sensitivity of the people towards the environmental problems taking place in the Central Province of Afyonkarahisar. In the assessment carried out with regard to the environmental problems encountered by the people in our survey and the solutions they suggest, distinctive features such as gender, age, occupation, educational status and the places they live have been taken into consideration. Although the people participating in the survey live in the same city, their interest and sensitivity levels toward environmental problems differ.

In order to be effective and successful in solving environmental problems, it is critical that local administrations have the necessary sense of responsibility and sensitivity as well as the legislations issued by the central government and local people acquire a certain degree of sensitivity with education.

Key Words: Environment, Environmental Problems, Pollution, Environmental Sensitiveness, Environmental Consciousness.

ÖNSÖZ

Sağlıklı bir toplumsal yapının temel koşulu, güvenli insan ilişkileri ve gelir dağılımındaki eşitliğin yanı sıra doğal, kültürel ve estetik çevrenin korunmasıdır. Çevreye bir bütün olarak toplum düzeyinde ve evrensel olarak sahip çıkılması, sorunların daha derinlemesine kavranarak, çözümlerin araştırılması ve dünyanın “insanlığın ortak mirası” olduğu görüşüne ağırlık verilmesi 1960’larda konuşulmaya başlanmıştır. Ulusal kaynakların ülke çıkarlarına uygun şekilde değerlendirilememesi ve çevre duyarsızlığının, uluslararası alandaki işbirliği ve barışçıl diyalog eksikliği ile birleşmesi; çevre sorunlarının tehlikeli boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır.

Aynı zamanda çevreye yönelik bütün sorunlar, kayıtsız insan davranışından kaynaklanmakta, bu davranışların sonucu ortaya çıkan sorunlar konusunda bilinçlendirilmeyen insanlar, kendileri doğrudan etkilemediğini düşündükleri olaylara karşı duyarsız kalmaktadırlar. Çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi, insanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamalarını sağlayacak, bu da ancak çevre eğitimi ile mümkün olacaktır.

Ülkemizde çevre sorunlarının çokluğuna rağmen, bu konuda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Afyonkarahisar halkının çevre sorunlarına yönelik duyarlılık ve bilinç düzeyini etkileyen değişkenleri saptamaya yönelik bu çalışma, ülkemizde az çalışılan bir konuya ışık tutması açısından önemlidir.

Çalışma konusunun belirlenmesinden, tamamlanma aşamasına kadar geçen süre içinde değerli fikir ve bilgilerini benimle paylaşan, öneri ve eleştirilerde bulunan tez danışmanım Yrd. Doç Dr. Hüseyin KOÇAK’a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamda benden yardımlarını esirgemeyen, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü’nden Teoman Kantarcı’ya, Çevre Hizmetleri Birliği’nden Dilek Karaca ve Serpil Taşpınar’a, TEMA Vakfı Afyonkarahisar Temsilcisi Önder Çelik’e, AFDOST Başkanı Ahmet Şükrü Köse’ye, Araştırma Görevlisi Barış Çiftçi’ye, Osman Metin’e, Zekiye ve Cangir Uyarlar’a, bana gösterdiği sabır ve hoşgörü için eşime, biricik kızıma ve aileme teşekkür ederim.

Çocuklarımıza temiz bir çevre bırakmak dileği ile...

Şeyma KESKİN GÜREL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

ÇEVRE SORUNLARI

1. ÇEVRE.....	7
1.1. GENEL OLARAK ÇEVRE.....	7
1.2. SOSYOLOJİK ÇALIŞMALARDA ÇEVRE.....	8
2. KİRLİLİK.....	12
2.1. FİZİKSEL KİRLENMELER.....	12
2.1.1. Hava Kirliliği.....	12
2.1.2. Su Kirliliği.....	14
2.1.3. Toprak Kirliliği.....	17
2.2. SOSYAL KİRLENMELER.....	21
2.2.1. Nüfus Artışı ve Kentleşme.....	22
2.2.2. Gecekondulaşma.....	23
2.2.3. Gürültü Kirliliği.....	24
2.2.4. Görüntü Kirliliği.....	25
3. ÇEVRE SORUNLARI.....	26
3.1. ÇEVRE SORUNLARININ NEDENLERİ.....	28
3.1.1. Kaynakların Kıtlığı ve Sonsuz Tüketim Arzusu.....	28
3.1.2. İnsanların Sınırsız İlerleme ve Büyüme İstekleri.....	29
3.1.3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Problemleri.....	30
3.1.4. Bazı Endüstrilerin Çevre Korumacılıkta Kullanılması.....	31
3.1.5. Kirlenmeye Karşı Doğanın Tepkisinin Önceden Bilinememesi.....	32
3.1.6. Çevre Sorunlarının Kaynağı Konusunda Uzlaşma Sağlanamaması...32	
3.1.7. Ülkelerarası Rekabet ve Güvenlik Tehdidi.....	33
3.1.8. Hızlı Nüfus Artışı ve Göçler.....	34
3.1.9. Eğitimsizlik ve Duyarsızlık.....	34
3.2. ÇEVRE SORUNLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	35
4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE SORUNLARI.....	38
5. AFYONKARAHİSAR'DA ÇEVRE SORUNLARI.....	40

BÖLÜM II

ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİ

1. ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK.....	42
1.1. ÇEVREYE DUYARLILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	43
1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Gelişmeler.....	44
1.1.2. Almanya'daki Gelişmeler.....	45
1.1.3. Japonya'daki Gelişmeler.....	45
2. TÜRKİYE'DE ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK.....	46
2.1. YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ.....	48
2.2. MEDYANIN ROLÜ.....	48
2.3. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN ROLÜ.....	50
3. AFYONKARAHİSAR'DA ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK.....	52
3.1. AFYONKARAHİSAR'DAKİ KAMU KURULUŞLARI.....	52
3.2. AFYONKARAHİSAR BELEDİYESİ.....	54
3.3. AFYONKARAHİSAR'DAKİ GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR VE MEDYA.....	55
4. ÇEVRE BİLİNCİ.....	56
4.1. TANIM.....	56
4.2. ÇEVRE BİLİNCİNİN OLUŞUMU.....	58
5. ÇEVRE EĞİTİMİ.....	59
5.1. TANIM.....	60
5.2. ÇEVRE EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE KAPSAMI.....	60

BÖLÜM III

AFYONKARAHİSAR'DA ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER.....	63
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	63
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	63
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	64
1.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	65
1.4.1. Araştırmanın Evreni.....	65
1.4.2. Örneklem Seçimi.....	65
1.4.3. Örneklemi Oluşturan Kategorilerin Açıklanması.....	66
1.5. PROBLEM CÜMLESİ.....	68
1.6. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	68
1.7. SINIRLILIKLAR.....	69
1.8. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI.....	70
1.9. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI.....	71

2. MATERYAL VE METOD.....	73
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	73
2.2. VERİLERİN TOPLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	74
3. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	76
3.1. GENEL KARAKTERİSTİKLER.....	76
3.1.1. Cinsiyet.....	76
3.1.2. Yaş.....	77
3.1.3. Medeni Durum.....	78
3.1.4. Öğrenim Durumu.....	78
3.1.5. Meslek.....	79
3.1.6. Mahalle.....	81
3.2. ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİNİ ETKİLEYEN ÖZELLİKLER.....	82
3.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik.....	82
3.2.2. Çevre ile İlgili Süreli Yayın Takibi.....	82
3.2.3. Çevre ile İlgili Ders Alma.....	83
3.2.4. Çevre Dostu Ürün Kullanımı.....	83
3.2.5. Sanayileşme Görüşü.....	84
3.3. ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIĞA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER.....	84
3.3.1. Çevre Sorunları ile İlgilenme.....	84
3.3.2. Çevre Sorunlarını Ortadan Kaldırmak İçin Çaba Harcama.....	94
3.4. DİĞER SORULARA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER.....	100
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	111
KAYNAKÇA.....	118
EKLER.....	130

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Ankete Katılanların İkamet Ettiği Mahalleler ve Örneklem.....	76
Tablo 2. Ankete Katılanların Cinsiyeti.....	87
Tablo 3. Ankete Katılanların Yaşı.....	88
Tablo 4. Ankete Katılanların Medeni Durumu.....	89
Tablo 5. Ankete Katılanların Öğrenim Durumu.....	90
Tablo 6. Ankete Katılanların Mesleği.....	91
Tablo 7. Ankete Katılanların İkamet Ettiği Mahalleler.....	92
Tablo 8. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik.....	93
Tablo 9. Çevre ile İlgili Süreli Yayın Takibi.....	93
Tablo 10. Çevre ile İlgili Ders Alma.....	94
Tablo 11. Çevre Dostu Ürün Kullanımı.....	94
Tablo 12. Sanayileşme Görüşü.....	95
Tablo 13. Çevre Sorunlarına İlgili * Yaş Çapraz Tablosu.....	97
Tablo 14. Çevre Sorunlarına İlgili * Meslek Çapraz Tablosu.....	98
Tablo 15. Çevre Sorunlarına İlgili * Öğrenim Durumu Çapraz Tablosu.....	100
Tablo 16. Çevre Sorunlarına İlgili * Mahalle Çapraz Tablosu.....	102
Tablo 17. Çevre Sorunlarına İlgili * Çevre Dersi Alma Çapraz Tablosu.....	104
Tablo 18. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba * Öğrenim Durumu Çapraz Tablosu.....	106
Tablo 19. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba * Meslek Çapraz Tablosu.....	107
Tablo 20. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba * Mahalle Çapraz Tablosu.....	109
Tablo 21. En Çok Çevre Hizmeti Veren Kuruluş * Öğrenim Durumu Çapraz Tablosu.....	111
Tablo 22. En Önemli Çevre Sorunu * Mahalle Çapraz Tablosu.....	114
Tablo 23. Hava Kirliliğinin Nedenleri * Mahalle Çapraz Tablosu.....	115
Tablo 24. Katı Atık ve Çöp Sorununun Nedenleri * Mahalle Çapraz Tablosu.....	117
Tablo 25. Su Kirliliğinin Nedenleri * Mahalle Çapraz Tablosu.....	118
Tablo 26. Çevreyi Kasıtlı Kirletme Suçunun Eşdeğeri * Mahalle Çapraz Tablosu.....	119
Tablo 27. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Yardım * Mahalle Çapraz Tablosu.....	121

KISALTMALAR DİZİNİ

AB : Avrupa Birliği

AFDOST : Afyon Doğa Sporları Teşkilatı

Bkz : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

C : Cilt

Çev : Çeviren

ÇED : Çevresel Etki Değerlendirmesi

Drl : Derleyen

H : Hicrî

Hızl : Hazırlayan

İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme

M : Miladî

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

no : Numara

s : Sayfa

S : Sayı

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

TÇSV: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı

TÇV: Türkiye Çevre Vakfı

TDK : Türk Dil Kurumu

TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TTK : Türk Tarih Kurumu

UNEP : United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)

vb : ve benzeri

GİRİŞ

Dünya genelindeki hızlı nüfus artışı ve yaşam düzeyinin yükselmesi sonucunda; sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik konularda büyük aşamalar kaydedilmiş, buna bağlı olarak insanların gereksinimleri artmış ve gelişmiş teknoloji ile doğal kaynaklar zorlanarak bunların çevreye olan olumsuz etkilerinde önemli artışlar meydana gelmiştir. Bütün bunların sonucunda insanlar, çevre sorunları konusunda ortaklaşa duyarlılık göstermeye başlamış ve evrensel denebilecek nitelikte bazı kavramlar (ekosistem, ekolojik denge, çevre sağlığı, çevre sorunları, çevre kirlenmesi, çevre korunması, çevre düzenleme, çevre planlaması, çevre sorunlarına duyarlılık, çevre bilinci, çevre eğitimi v.b.) literatüre kazandırılmıştır.

Günümüz insanlarını bu deyimleri kullanmaya zorlayan olgu insan-çevre ilişkileridir. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin vazgeçilmez nitelikte oluşu, çevre kavramının günümüzde kazandığı boyutlar, çevrenin ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de yeni yaklaşımlarla ele alınması gereğini ortaya koymuştur.

Çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi ile ilgili tüm çabalar, insanların daha sağlıklı ve güvenli ortamlarda nitelikli yaşam sürmelerine yöneliktir. Bu yönüyle çağdaş çevre olgusu, giderek kapsam ve boyut değiştirmiş, disiplinler arası bir özellik kazanmıştır. Çevre sorunları ve bu sorunların çözümü yönündeki politikalar, son dönemde sağlığın yanı sıra, siyasal ve ekonomik tartışmaların da odağına yerleşmiştir. Çevre sorunlarının doğal yaşamı ve insanlığı tehdit eder noktaya gelmesi, sorunun yaşamsal önemini de ortaya koymuştur. Böylece çöp sorunundan su kirliliğine, erozyondan iklim değişikliğine kadar uzanan bir dizi çevresel sorun, konuya bütüncül ve çevre bilimsel bir yaklaşımla çözüm getirme gereğini de tartışılmaz kılmıştır. Bu noktada, halkın çevresel sorunların çözümünde üstleneceği rol ve katılım, çevre duyarlılığı ve çevre bilinci ayrı bir önem taşımaktadır.

Çevre eğitimi, çevre bilincini artırarak bireylerin ve toplumun çevreye duyarlı davranmalarını sağlamanın yanı sıra, çevre sorunları ortaya çıktıktan sonra, halkın bireysel ya da örgütlü olarak karar verme süreçlerine katılmalarını sağlayarak çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunacaktır. Böylelikle çevre eğitimi, çevre yönetiminde hem önleyici hem de onarımcı politika aracı olarak kullanılabilir. Çevre

eğitiminin ana hedefi ise, yeni bir insan tipini, ahlak anlayışını ve tüketim bilincini topluma kazandırmak, ihtiyacı kadar tüketen, gelecek nesillere karşı sorumluluk hisseden, çevre sorunlarına karşı duyarlı ve bilinçli bir insan modeli yetiştirmektir.

Türkiye’de çevre sorunlarının çokluğuna rağmen, bu konuda yapılan ampirik (görgül) araştırmalar oldukça sınırlıdır. Konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalar şunlardır:

Erkal ve Şafak’ın (1995) Kırıkkale’de yaptığı “Ailelerin Çevre Korunmasına İlişkin Bilgi ve Davranışlarının İncelenmesi” başlıklı çalışması, ailelerin çevre korunmasına yönelik bilgi ve davranışlarını incelemek ve daha kapsamlı çalışmalara basamak olması amacıyla yapılmıştır. Ailelerin çevre dostu ve geri dönüştürülebilir ürün kavramları konusunda bilgilerini ve alışverişlerinde çevre korumaya ilişkin davranışlarını belirlemek hedef alınmış ve öğrenim düzeyi, yaş ve cinsiyetin etkisi araştırılmıştır. Öğrenim düzeyinin artması ile birlikte çevre dostu ile ilgili kavramları doğru tanımlama oranları da artmaktadır.

Tekçe’nin (1995) yaptığı “Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitimi Burdur İli Örneği” başlıklı çalışmasında; halkın, kentin çevre sorunlarına karşı duyarlı olmakla beraber, soruna ilişkin yeterli bilgisinin olmaması, çözümü başkalarından beklemesi, çözüm için ne yapacağını bilmemesi gibi nedenlerle duyarsız kalmakta olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılanlar, bireylere öğrenim yaşantılarında çevre sorunları ile ilgili bilgilerin verilmesi gerektiğini ve bu tür bir program alan bireylerin çevreye karşı daha duyarlı olduğunu belirtmişlerdir.

Şama’nın (1997) yaptığı “Üniversite Gençliğinin Çevre ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları (Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)” başlıklı çalışması; Gazi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, kız öğrencilerin çevre sorunlarına erkek öğrencilerden daha duyarlı olduğu çevresel değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde büyük kentlerde yaşam sürdürenlerin, küçük yerleşim birimlerinde yaşayanlara göre çevresel tutum puanlarının yüksek olduğu, baba eğitim düzeyi ve mesleğinin çevresel değerlerin korunmasında olumlu bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Daştan'ın (1999) yaptığı “Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığının Oluşmasında Eğitimin Yeri ve Önemi” başlıklı çalışmada çevre koruma bilinci ve duyarlılığının oluşturulmasında eğitiminin yeri ve önemini üzerinde durulmuştur. Araştırmanın sonucunda çevre duyarlılığı ve bilincinin oluşturulmasında önemli olan faktörün çevre için verilecek olan eğitim olduğu ortaya çıkmıştır.

Demirekin'in (2001) yaptığı “Isparta İli Çevre Sorunlarına Duyarlılık Analizi” başlıklı araştırmasında Isparta İli Merkez İlçe ve Eğirdir İlçesinde oluşan çevre sorunları karşısında halkın ilgi ve duyarlılığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Ankete katılanların karşılaştıkları çevre sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin yapılan değerlendirmede, ankete Isparta'dan katılanların aynı ilin sınırları içerisinde yaşamalarına rağmen çevre sorunlarına karşı gösterdikleri ilgi ve duyarlılıklarında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Kavruk'un (2002) yaptığı “Türkiye’de Çevre Duyarlılığının Arttırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü ve Önemi” başlıklı araştırmasında Ankara'nın Yenimahalle ilçesindeki bazı ilköğretim ve ortaöğretim okullarındaki öğrencilere anket uygulaması yapılmıştır. Ankete göre öğrenciler büyük oranda çevre sorunları kavramını ilk kez ailesinden ve televizyondan duymuştur. Öğrencilerin çevre sorunları sözüyle okul çağı öncesinde tanıştığı, aile ve yazılı-görüntülü-sesli basının çevre konusunda önemli bir eğitim aracı olabileceği, ailenin bilgilendirilmesinin ve basının konuya ilgisinin çekilmesinin, örgün eğitim kadar faydalı olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır.

Çalışkan'ın (2002) yaptığı “Yetişkinlerde Çevre Duyarlılığını Etkileyen Etmenler (KKTC Lefke Örneği) ” başlıklı araştırmasında çevre için yetişkin eğitimi programlarının gerçekleştirilebilmesinde önemli rolü olan çevre duyarlılığının hangi etmenlerden etkilendiğini saptamaya çalışmıştır. Lefke’de araştırmaya katılanların yarısından çoğu çevre sorunlarının çözümünde herkesin yapabileceği bir şeyler olduğu, bu sorunların çözümünün yalnızca kamu kuruluşlarından beklenmemesi gerektiği; hava, su ve toprağın kirlendiği; çevre sorunları ile ilgili araştırma ve eğitim için kaynak ayırmanın bir lüks olmadığını sonucuna varılmıştır.

Kahyaoğlu'nun (2002) yaptığı “Lise Öğrencilerinin Çevre Bilimine Ait Bilgi Düzeyleri” başlıklı çalışmada; lise öğrencilerinin çevre bilimine ait bilgi düzeyleri

saptanmış, çocuğun aileden başlayarak ortaöğretim düzeyine kadar ve lisede aldıkları çevre eğitiminin ne ölçüde verildiği, verilen eğitimin yeterli olup olmadığı ve öğrencilerin çevre sorunlarının oluşumu, kaynakları, çevre ve insan sağlığı üzerine etkileri hakkındaki bilgileri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda ekoloji ve çevre eğitimiyle ilgili sorunların ilköğretimden itibaren başladığı ve öğretmen eğitimine kadar devam ettiği saptanarak; telafisi için aileden başlayarak okul öncesi, ilköğretim ve devamında ciddi bir program geliştirmenin gereği vurgulanmıştır.

Karadayı'nın (2005) yaptığı "Ortaöğretim Öğretmenlerinin Küresel, Ulusal ve Yerel Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri (Sakarya İli Örneği)" başlıklı çalışmasında; küresel, ulusal ve yerel çevre sorunları üzerinde durularak sorunun çözümünde eğitimin gerekliliği ve öğretmenlerin konu hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmenlerin çevreci bir gruba katılmaktan çok yeri geldiğinde güncel konulara derslerinde değinmeyi tercih ettikleri ve kendilerini çevre sorunlarının çözümünde en etkili grup olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

Küçüktüvek (2007) Afyonkarahisar'da yaptığı "Kadınların Çevre Korumaya Yönelik Mevcut Bilgi ve Tutumlarının Saptanması (Afyonkarahisar İli Örneği)" başlıklı çalışmasında, farklı eğitim düzeyine sahip kadınların çevre korumaya yönelik mevcut bilgi ve tutumlarının saptanması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda kadınların; çevre bilgisi, çevre sorunlarının nedenleri, etkileri ve bu sorunları önleme yollarına ilişkin konularda bilgi düzeylerinin eğitim düzeylerine göre paralel bir artış gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca kadınların çevre ve çevre sorunları ile ilgili seminer, kurs vb faaliyetlere katılmaya istekli oldukları da saptanmıştır.

Bu araştırmaların ışığında, Türkiye'nin konum açısından önemli kentlerinden biri olan ve farklı çevresel sorunların gözlemlendiği Afyonkarahisar kentinde çevre duyarlılığının ve çevre bilinci algı düzeyinin belirlenmesi amacıyla bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışma, Türkiye'de az çalışılan bir konuya ışık tutması açısından önemlidir.

Bu tezin amacı, genel çevre sorunları çerçevesinde Afyonkarahisar kentinde yaşayan bireylerin ülkesel, bölgesel ve yerel boyutta çevre sorunlarına karşı

duyarlılıklarını belirlemek ve arttırılabilmesi için öneriler geliştirmektir. Ayrıca kentin çevre sorunlarının giderilmesi konusunda merkezi ve yerel yönetimlere yardımcı olabilecek bir kaynak hazırlamak ve çevre sorunları konusunda, bireysel ve toplumsal duyarlılığı arttırmaya katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, çevre ve kirlilik kavramları ele alınmıştır. Kirlilik kavramı, fiziksel ve sosyal kirlenmeler olarak iki alt başlıkta incelenmiştir. Fiziksel kirlilikler başlığı altında; hava, su, toprak kirliliği, sosyal kirlenmeler başlığı altında ise nüfus artışı ve kentleşme, gürültü ve görüntü kirliliği anlatılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca birinci bölümde, genel çevre sorunları ile bu sorunların ortaya çıkmasına yol açan nedenler ortaya konulduktan sonra, giderilmeleri ya da en azından hafifletilmeleri için gerekli politikalar ve önlemler üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilincine yönelik çalışmalar genel hatlarıyla incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca bireylerde çevre duyarlılığı ve bilincinin oluşumuna temel hazırlayan çevre eğitime yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise “Afyonkarahisar’da Çevre Sorunlarına Duyarlılık ve Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma” başlığı altında araştırma ile ilgili bilgiler, materyal ve metot, araştırmaya ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Araştırma, 2008 yılının Ocak-Şubat aylarında yürütülmüş, ancak karşılaşılan bazı zorluklar nedeniyle çalışma 2008 yılının Nisan-Mayıs aylarında tamamlanabilmiştir. Anketler isim verilmeden doldurulmuş ve karışık olarak toplanmıştır.

Hazırlanan anket formu ile Afyonkarahisar’da yaşayan halkın çevre sorunlarına ilişkin, bilgi ve duyarlılığını ölçmek, değerlendirmek ve bunların sonucunda bir tespit ve öneri getirmek hedeflenmiştir. Böylece hem il düzeyinde hem de ülke düzeyinde kent ve çevre yönetimine yardımcı olacak bir çalışma hazırlanmıştır. Ayrıca anket formunun hazırlanması, anket yöntemi ve ankete katılanların cinsiyet, meslek, öğrenim durumu ve yaşadıkları yerler gibi ayırt edici özellikler ayrı ayrı ele alınarak ankete katılanların, anket formunda belirtilen sorulara verdiği cevaplar değerlendirme tablolarına aktarılmış, bilimsel ve objektif veriler çerçevesinde değerlendirmelere ilişkin analiz ve yorum yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda ise, vurgulanan noktalarda geçerli bulgulara ve değerlemelere ulaşılması amaçlanmaktadır. Bu anlamda çalışmanın sonucu, Afyonkarahisar halkının evre sorunlarına duyarlılık ve evre bilinç düzeyinin; bilinmeyen ancak tartışılan ve merak edilen yönünü ortaya koyarak, bu alandaki eksikliği giderme amacına yönelik bulgu ve teklifleri kapsamaktadır.

BÖLÜM I

ÇEVRE SORUNLARI

1. ÇEVRE

1.1. GENEL OLARAK ÇEVRE

Çevre kavramı ilk bakışta ne kadar kolay ve anlaşılabilir görülmekte ise de kavram incelendikçe, ilgi alanı belirlenmeye çalışıldıkça kavramın o denli karmaşık ve sınırlarının çizilmesinin güç olduğu anlaşılmaktadır.

O halde çevre nedir?

Çevre, tüm canlıları, yani bitkiler, hayvanlar ve özellikle insanlar ile onların içinde yer aldıkları, yaşamı boyunca ilişkilerini sürdürdükleri dış ortamdır. Hava, su, toprak bu çevrenin fiziksel unsurlarını, üreticiler (bitkiler), tüketiciler (hayvanlar) ve ayrıştırıcılar (bakteri ve mantarlar) ise biyolojik unsurlarını teşkil ederler (Kıslahıoğlu ve Berkes, 1985:19).

Genellikle çevre, doğal ve yapay çevre olarak iki başlıkta ele alınmaktadır.

Doğal çevre, insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı, yani insan elinden çıkmayan ve “henüz insanın müdahale edemediği veya değiştiremediği tüm doğal varlıklar olarak tanımlanabilir. Hava, su, toprak, insan, bitki ve hayvan toplulukları gibi canlı ve cansız varlıklar bu doğal çevrenin parçalarıdır. Yapay çevre ise, insanlığın başlangıcından itibaren günümüze kadar insan tarafından doğal çevreden yararlanılarak oluşturulan tüm varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Örneğin kentler, evler, yollar gibi (Uşak, 2006: 4).

Çevreyi meydana getiren unsurlardan birincisi insan ve diğer canlılar, ikincisi ise bunların dışında kalan cansız ortamlardır. Eğer buradaki ifade etkileyen veya etkilenen şeklinde ele alınacak olursa çevreyi etkileyen unsurun insan, etkilenen unsurun ise diğer canlı ve cansız varlıklar olduğu görülmektedir.

Çevre kavramı, genel anlamda insanın tüm sosyal, biyolojik, fiziksel ve kimyasal faaliyetlerini sürdürdüğü ortam olarak tanımlanmaktadır (Öztaş, 1985: 2).

Ekolojik anlamda çevre denildiğinde ise, tabiat ve insan arasındaki ilişkiler anlaşılır. Bu anlamı ile çevre, biyosferdeki tüm canlı varlıkları çepeçevre kuşatan olaylar, maddeler ve eylemler bütünüdür (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1985: 18).

Çevre için yapılan pek çok tanımın ortak yönleri dikkate alındığında;

Çevre, canlı ve cansız varlıkların bir arada buldukları, ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşimde buldukları biyolojik, fizikî, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır (Çepel, 1995: 41). Diğer bir deyişle çevre, doğal, yapay ve sosyal faktörlerin birbirleriyle bir arada ve belirli bir etkileşim sistemi içerisinde buldukları ortamdır.

Birçok disiplinin konu edindiği ve araştırma nesnesi olarak seçtiği çevre üzerinde anlaşılmış ortak bir tanıma ulaşamadığı gibi, araştırma yöntem ve teknik farklılıkları ve yeni paradigmalara geliştirilmesiyle daha da karmaşıklaşmıştır. Çevre konusunda kuramsal arayışlar sürmekte, bu da birçok bilimin içeriğini ve araştırma yöntemlerini farklılaştırmaktadır.

1.2. SOSYOLOJİK ÇALIŞMALARDA ÇEVRE

Toplum bilimcilerine göre çevre çok genel anlamıyla, insanların bir arada yaşamasının sonucu oluşan insan kümesini yani toplumu dolaylı veya dolaysız olarak etkileyen şartlar bütünüdür.

1960 sonları 1970 başlarında çevre konusu bilim insanlarının ve devletlerin dikkatini çekmişse de, sosyal bilimlerde ekonomi ve hukuk başından itibaren önde gitmiş ve sosyoloji en geriden gelen bilim olmuştur. Sosyoloji'nin, ekonomi ve çevre ile karşılaşması yeni sorunları gündeme getirmiş, bakış açılarında farklılıklar yaratmıştır.

Sosyoloji, 1970'lere kadar çevre sorunlarını araştırma konusu olarak görmemişti. Oysaki toplumlar sosyo-kültürel evrimini doğa ile mücadelesiyle gerçekleştirdi, ona hâkim olmayı kendine temel amaç edindi, çevrenin öğelerini kendi ihtiyaçları için kullanarak ekosistemleri ve çevreyi değiştirdi, yıprattı, sömürdü. Bu süreç de toplumların doğal gelişiminin bir sonucuydu. Ancak toplayıcılık, avcılık ve bahçecilik yaparken kullandığı bilgi, topluluk türü yaşam biçimlerini örgütleyen ekolojik bilgiydi. Toplumlar, iklimin ne olacağı, yağmurun ne zaman, ne kadar süreyle yağacağı, güneşin gözükmeyeceği ya da toprağın, bitkinin; nasıl, ne zaman, neye ihtiyacı olduğunun bilgisiyse hayatını sürdürdü ve yaşamını

örgütledi. Yabani toplulukların ekolojik bilgisi, doğrudan elde edilen, yaşam deneyimlerinden çıkan, nesnel kaynaklara dayalı bilgidir. Ekolojik bilgide gözlem ve yorum eş zamanlıdır ve araçları doğa ve biyolojik yaşamdır. Toplumsal kökenli olan sanayileşme, teknolojik gelişme ve kentleşme süreçleriyle birlikte insan topraktan uzaklaştı. Bu gelişmeler ekolojik bilgiden kopmayı beraberinde getirdi, dolayısıyla doğadan uzaklaşma, yabancılaşma ve ekolojik yıkım gibi olumsuz toplumsal sonuçlar doğurdu (Öztunalı Kayır, 2003: 61).

Gökçe (1993), toplumsal olaylara çevrebilim açısından yaklaşmış üç kaynaktan söz eder. Bunlar; Marx, Durkheim ve Çevrebilim Okulu'dur.

Marx'a göre çevre; ilk toplumsal örgütlenmeler ve ırk farklılıklarından başlayarak, insanlığın bugüne kadar gelişmelerini belirlemektedir. Her toplumsal araştırma bu temel değerden yola çıkmak ve insanın değiştirdiklerini hesaba katmak zorundadır.

Durkheim'a göre, toplumsal yaşam hem büyüklük hem de biçim açısından belirlenen bir alt katman üzerine kuruludur. Bu temel, toplumu oluşturan bireyler, bireylerin dünya üzerinde yerleşmiş biçimi ve topluluk ilişkilerini etkileyen her tür nesneden meydana gelir.

Çevrebilim Okulu, 1920-30 yılları arasında Chicago Okulu'na geliştirilmiştir. Bu okul, bir toplumun kültür dünyasını, biyolojik çevrenin üzerine bir üst yapı olarak tanımlar ve biyolojik çevreyi insan çevrebilimin asıl konusu olarak kabul ederken, kültürel öğeleri devre dışı bırakır (Gökçe, 1993: 13-21)

Spencer analogi yöntemiyle sosyolojik olgularla biyolojik organizmalar arasında benzerlikleri bulmaya çalışmışsa da, Marx, Durkheim ve Weber gibi ünlü düşünürlerin toplumsal olguları incelerken biyolojik ve ekolojik değişkenleri sosyoloji disiplininin ayrı tutmaya özen gösterdikleri görülmektedir. Ancak, ekoloji karşıtı olmakla eleştirilen Marx'ın Kapital'i ve el yazmalarındaki "doğa ve insan arasındaki metabolik etkileşim" açıklamaları, "doğa insanın vücududur" önermesi, ekolojik yaşam ve toplum arasındaki ilişkiyi derinlemesine sorguladığının kanıtıdır.

Weber ise, karmaşık tarihsel sorunlara, biyolojik benzetmelere dayanan evrimci şemaların uygulanamayacağını vurgularken bir yandan da "çevresel faktörler evrensel olarak belirleyici değildir ancak her toplumun kendi tarihinin herhangi bir kritik anında nedensel bir öneme sahip olabilirler" açıklamasıyla çevre gerçeğini tümüyle dışlamadığını ifade etmiştir.

Öztunalı Kayır (2003)'a göre, çevre konusunda düşünsel yaklaşım aşamaları önceleri felsefe içinden de olsa; Montesquieu'nün "Yasaların Ruhunu" adlı eserindeki, sosyolojik bakışla iklim farklılıklarının biyolojik, sosyal, ekonomik ve yönetsel anlamda etkilerini açıklamasıyla başlar. Sonraki aşama ise Aydınlanma Çağı'nın en kritik dönemi olan, dünyanın evrendeki konumunun değişmesi ve güneşin yörüngesine yerleşmesidir. Tarımsal üretimin keşfi, koloniler kurma, sanayileşme, modernleşme, kapitalistleşme; çevre ve doğanın aleyhine süreçlerin en fazla hızlandığı aşamadır. Ekolojik bilgi dışlanarak mühendis mantığıyla örgütlenen ve değişen toplum; doğal zenginlikleri, toprağı, suyu, havayı dışsal kabul etmiş, akıl dışı biçimde sömürür hale gelmiştir.

Ekolojik yıkımın ciddi bir toplumsal sorun olarak kabul edilmeye başlaması, Serge Moscovici'nin "Doğanın İnsani Tarihi Üzerine Bir Deneme" başlıklı kitabının 1960'da yayımlanmasından sonraya rastlamış ve bu eser çevresel yıkımı 20. yüzyılın temel sorunu olarak ortaya koymuştur. Birçok disiplin için olduğu gibi sosyologlar için de çevre, 1970'lerden sonra yeni bir araştırma nesnesi haline gelmiştir.

Önceleri biyolojinin, 1970 sonrası ise sosyolojinin ortaklaşa yararlandıkları ekosistem kavramı ile insanların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkileri, canlı dünya ile cansız dünyayı ve tüm varlıklar arası etkileşimleri dikkate alınmaya başlamıştır. Böylece insanların hem çevrelerinden etkilendiğı hem de çevrelerini etkilediğı ve değişikliğe uğrattığı biçiminde yaklaşımlar gelişmeye başlamıştır.

Ekosistem içinde her parçanın belli bir görevi vardır ve bir amaca hizmet eder. Dolayısıyla toplumsal ilişkiler de ekosistemden ayrı düşünülemez. İnsanlar doğayı bir kullanım aracı olarak değil, kendilerinde içinde bulunduğu ve varlığını sürdürdüğü bir bütün olarak algılamalıdır.

Tarih felsefesinin ve sosyolojinin temellerini atan Tunuslu düşünür İbni Haldun'un (1332–1406) Mukaddime adlı eserinde bu konuyla ilgili belirttiğı görüşlere değinmekte de yarar vardır. Çünkü kendisi doğa ile insan arasındaki kopuştan yola çıkarak kırsal kesimdekiler ile kentte yaşayanlar arasında önemli derecede ayırt edici unsurlar bulmuştur. Doğadan kopuk kent insanı ile ilgili görüşleri şöyledir:

Kentliler kendilerini rahatlık ve kaygısızlığın dōşeğine salıvermişler, mutluluk ve bolluğa gömülmüşler, mallarını ve kendilerini koruma işini, yönetenlerine, valilerine, yargılarına ve sürekli koruma görevlilerine bırakmışlar ve çevrelerini kuşatan kale duvarlarının, önlerinde dönüp dolaşan bekçilerin ve nöbetçilerin sağladığı güvenceyle uykuya dalmışlardır. Hiçbir kaygı, uyarı heyecanlandırmaz onları. Ellerinden kaçabilecek avları da yoktur. Alabildiğine iyimserlerdir ve kendilerini güvenlik içinde bulurlar. Bu nedenle silahlarını bırakmışlardır... (Ülger, 2004: 110).

Kırsal kesim insanı ile ilgili görüşleri ise şöyledir:

Çöl ve kırsal kesimin insanlarıysa, yerleşme merkezlerinden kopuk oldukları, çöllerde, kırlarda yabancılaştıkları, koruyuculardan, kale duvarlarından uzaklarda buldukları için, kendilerini koruma işini kendi üzerlerine alırlar, başkalarına bırakmazlar, başkalarına güvenmezler bu konuda. Onun için silahları her zaman üzerlerinde bulunur. Yollarda her yönden gelebilecek tehlikelere karşı uyanık gözlerle bakarlar. Geceleri uyumaktan kaçınırlar. Meğer ki oturdukları yerde, semerler üzerinde, eğerler üzerinde dalıp uyuklamış olalar. Haberlere, uyarılara dikkatle kulak verirler. Böyleyken, otsuz-susuz yerlerde, çöllerde, kırlarda, güçlükler-sıkıntılar içinde yalnız başlarına bulunabilirler. Kendilerine güvenirlere. Sıkıntılı, güçlüklerle dolu yaşam, onlar için doğal bir huy; yüreklilik, bir karakter, bir temel yapı oluvermiştir. Kendilerini bir çağırın olduğunda ya da bir ses ürküttüğünde, yiğitliğe-yürekliliğe hemen başvurabilirler. Kentliler, çöle-kıra çıktıklarında onlarla karşılaştırdıkları ya da bir yolculukta onlarla arkadaş oldukları zaman, birer çoluk çocuk gibi onlara bağlanmak zorunda kalırlar... (Ülger, 2004: 111)

İbni Haldun'un bir başka tespiti ise, doğaya yakın olanın iyi ve doğruyu daha erken kavrayan bir konumda olduğuna ve aynı zamanda doğa ile iç içe yaşayanların haksızlığa karşı daha yürekli bir tavra sahip olduğuna dikkat çektiğidir.

İbni Haldun Müslüman Aristotelesçiler gibi, dış dünyada şeylerin özünü temsil eden, onlar hakkındaki bilgilerimizin konularını veren zorunlu niteliklerin toplamı olan bir takım tabiatların varlığına inanmaktadır.

Bu tabiatların varlığını sadece fiziksel nesnelere ilgi olarak tasdik etmekle kalmamakta, bu konuda Aristoteles'ten ve Aristotelesçilerden ileri giderek, tarihî-toplumsal varlık alanında da benzer bir takım tabiatların varlığını kabul etmektedir. Mukaddime'de İbni Haldun'un en sık kullandığı kavramlardan biri tabiat kavramıdır ve umrân ilmini de bu tarihî-toplumsal tabiatlar üzerine kurmaktadır (Arslan, 1997: 425).

Çevre artık, bir sosyal boyut olarak özellikle de sosyolojinin alanına dâhil edilmiştir. Giddens (2000), "Çevre, sosyolojinin konusudur ve sosyologların ilgi alanına girmelidir" diyerek sosyolojinin çevreyi dışlayamayacağını vurgulamıştır.

2. KİRLİLİK

Çevrenin kirlenmesi ya da bozulması; çevreyi oluşturan unsurların belirli bir süreç içerisinde giderek niteliğinin değişmesi ve değerinin kaybolması anlamına gelmektedir.

Bir ilişkiler bütünü olan çevrenin soruna dönüşmesi; genellikle insan kaynaklı etkilerin, kendine özgü nitelik ve nicelikleriyle doğanın ilişkiler sistemini, dengelerini zorlamanın sonucunda olmaktadır. İnsanın yaşamını ve sağlığını koruyabilmesi açısından da önemli olan bu dengeler, karşılaştıkları yeni durumları kaldıramaz hale geldikçe “kirlenme” diye adlandırılan bozulmalar meydana gelmektedir. Atmosferdeki karbondioksitin artışı olarak tanımlanan “küresel ısınma” önemli iklim değişikliklerine neden olmaktadır. Bu ısınma sonucunda sera etkisi, çölleşme, deniz seviyesindeki yükselme, kaynak kısıtlılığı, canlı türlerinin yok olması gibi tehlikelerle karşılaşılacaktır (Vaizoğlu, Altıntaş, Temel, Ahrabi, Aydoğan, vd., 2005: 153).

Toprak, hava ve suyun fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinde meydana gelen, canlı ve cansız çevre üzerinde olumsuz etkiler bırakabilecek nitelikteki her türlü değişime kirlilik denir. Bu değişimlerden canlı ve cansız çevre büyük zarar görür.

Bu bölümde kirlilik, genel olarak fiziksel ve sosyal kirlenmeler olarak ele alınacaktır. Her bir kısım kendi içinde kirlenmenin nedenleri, yarattığı etkiler ve kirlenmeye karşı alınabilecek önlemler olarak sıralanmıştır.

2.1. FİZİKSEL KİRLENMELER

Fiziksel kirlenmeler; hava, su ve toprak kirlenmesinden oluşmaktadır. Bu kirlenme nedenlerinin başında endüstriyel faaliyetler gelmektedir. Son 20-25 yıl içinde teknolojinin aşırı bir hız kazanmış olması çevrede bir takım değişmelere neden olmuştur. Özellikle nehirlere, göllere, denizlere bırakılan evsel ve sanayi atıkları ile suların aşırı kirlenmesi, birçok problemi de beraberinde getirmiş ve sağlıksız bir ortamın oluşmasına neden olmuştur.

2.1.1. Hava Kirliliği

Belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara ve eşyaya zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine hava kirliliği denmektedir. (Keleş ve Hamamcı, 2002: 97)

Canlı yaşamının, özellikle de insan yaşamının temel ögesi olan hava, insanlara solunum olanağı sağladığı için, insan sağlığı açısından birinci derecede öneme sahiptir ve kirli hava doğrudan insan sağlığını tehdit etmektedir. Bronşların iltihaplanması ve daralması, kronik bronşit, nefes darlığı ve akciğer kanseri, solunum yoluyla hava kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki temel etkisini göstermektedir. Bunun yanı sıra kirli hava insanlar üzerinde olumsuz psikolojik etkiler de yaratabilmekte, salgın hastalıklara karşı vücudun direncini azaltmakta, hastalıkların iyileşmesini geciktirmekte ve özellikle çocuklar ve yaşlılar üzerinde daha etkili olmaktadır.

Hava Kirliliğinin Nedenleri

Ülkemizde çevre konusuna uzun süre kayıtsız kalınması, yeterince önemsenmeyişi hava kirliliğinin giderek artmasına neden olmuştur. Bu nedenler; kentleşme ve konutların ısıtılması, endüstrileşme ve motorlu taşıtlar olarak üç ana başlıkta ele alınabilir.

i. Kentleşme ve Konutların Isıtılması

Günümüz endüstriyel faaliyetlerin yoğun yaşandığı bir çağdır ve bu da kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Kentleşme de nüfus yoğunluğunu arttıran bir olgudur. Kentleşmenin neden olduğu hava kirliliği, sadece nüfus yoğunluğundan kaynaklanmamaktadır. Kentin topografik ve meteorolojik koşullara uygun olmayan biçimde yerleşmesinden de kaynaklanmaktadır.

ii. Endüstrileşme

Endüstriden kaynaklanan hava kirliliği; aslında yanlış yer seçimi ve atık gazların yeterli teknik önlemler alınmadan havaya bırakılması sonucu meydana gelmektedir. Türkiye’de çevre kirliliğine sebep olan başlıca endüstri tipleri; Güç Santralleri, Demir-Çelik Endüstrisi, Çimento Fabrikaları, Şeker Fabrikaları, Gübre Fabrikaları, Metal Endüstrisi ve Petro Kimya Endüstrileri olarak sıralanabilir.

Marmara Bölgesi’nde hava kirliliğinin fazla gözlenmesinin en önemli nedenlerinden birisi endüstrileşmedeki yoğunluktur. Endüstri dalları içerisinde en fazla kirlitici fonksiyonu olan güç santralleridir.

Kirlilik sorununun, işletmeyi kapatarak çözüm yoluna gidilmesi çevrecilikte ilke olan “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramına ters düşmektedir. Kent merkezlerinde planlamanın olmaması, endüstriyel tesislerin belirli bölgeler yerine geliş güzel yerlerde kurulmasına ve zamanla kentin aşırı büyümesi sonucu, bu tesislerin konutlarla içiçe bulunmasına yol açmıştır. Sanayi kuruluşların etrafında olması gereken sağlık koruma bantları tümüyle işgal edilerek, ya başka bir tesis kurulmuş ya da meskenlerce çevrilmiştir (Töröz, 1995: 25).

Kurulmuş ve kurulmakta olan santrallerin çevreye olan etkilerini en aza indirmek amacıyla gerekli önlemlerin alınması çok önemlidir. Yer seçiminde ve diğer önlemlerin alınmasında gerekli özen gösterilmelidir.

iii. Motorlu Taşıtlar

Konutlar ve endüstri gibi sabit emisyon kaynaklarından ile gelen hava kirliliğinin yanı sıra motorlu taşıtlardan kaynaklanan egzoz dumanı hava kirliliğinin de önemli bir sorundur.

Benzinli ve dizel taşıtların çıkardığı egzoz gazlarında bulunan zararlı maddelerin özellikle nüfus ve trafiğin yoğun olarak yaşandığı büyük kent merkezlerinde çevreye ve insan sağlığına verdiği zararlar oldukça önemlidir.

Kentsel ulaşımında kullanılan özel otolar, taksiler, otobüsler gibi ulaşım araçları da egzoz gazları ile hava kirliliğine yol açmaktadır. Alınacak önlemlerle otomobillerin daha az kirlitici vermeleri sağlanmalı ve toplu taşıma sistemine geçilmelidir. Sonuç olarak, kentlerde hava kirliliğinin yüzde 50’si egzoz gazından kaynaklanmaktadır (Demirekin, 2001: 28).

Bu önemli problemlerin önüne geçmek amacıyla tüm illerde valiliklerce egzoz istasyonları kurularak motorlu kara taşıtlarının egzoz emisyon ölçümleri yapılmakta, standartlara uygun olmayan taşıtların yakma sistemlerindeki ayarların yapılması sağlanmaktadır.

2.1.2. Su Kirliliği

Su, tüm canlılar için hayatın devamında ya da durmasında fonksiyonu olan temel unsurlardan biridir. Dünyanın 3/4’ünün sularla kaplı olduğu, tüm canlı varlıklarda ağırlığın ortalama % 75’inin sudan oluştuğu bilinmektedir. Dolayısıyla bir canlı hayatı da susuz düşünülemez.

Su kirliliği terimi, en geniş anlamıyla ekolojik yapının bozulmasını ifade eder. Bir başka anlatımla su kaynaklarının kullanılmasını etkileyecek ve bozacak ölçüde

organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif maddelerin suya karışmasına su kirliliği denir. IULA [Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği] çevre terimleri sözlüğü su kirliliğini, “suyun yararlı kullanımını etkileyecek miktarlarda kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddelerin katılmasıyla kalitenin bozulması” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım göstermektedir ki; en uygun su kirliliği tanımı, suyun kullanma amacına göre yapılırsa daha doğru olur. Kullanma amacına göre su kirliliği; suyun doğal yapısının kullanma amacının dışına çıkacak biçimde bozulmasıdır. Örneğin içme suyu için kirli sayılan herhangi bir su kaynağı, tarımsal bir faaliyette sulama suyu için kirli sayılmayabilir. (Keleş ve Hamamcı, 2002:112).

Su kirliliği evsel ve endüstriyel atıkların su ortamına arıtılmaksızın boşaltılmaları, tarımda verimi artırma amacıyla doğal ve yapay maddelerin su ortamlarına taşınmaları gibi sebeplerden ortaya çıkar. Su ihtiyaçlarını karşılanması için atıkları uzaklaştırmak, ürünleri sulamak ve daha da önemlisi endüstrilere güç sağlamak için nehirlere, göllere ve kaynak sularına bağlı olmaktadır. Çünkü dünyadaki su kapasitesinin çok düşük bir miktarı insanların kullanımındadır. Suların % 97’si tuzlu deniz ve okyanus suları, % 3’lük kalan kısmını ise %99’u buzullarda donmuş veya yeraltının derinliklerinde ulaşılamaz durumda olanlar oluşturmaktadır” (Başaran, 1991: 7).

Sulardaki kirlilik yükünün saptanabilmesi, sularının kalitesinin korunabilmesi ve sanayi atıklarını zararlı etkilerini anlayabilmek için sulara bırakılan ısıtma ve zehirlenme etkili maddelere dikkat etmek gerekir. Sonuçta unutmamak gerekir ki, suların kirlenmesi her türlü insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Her türlü sanayi faaliyetlerinin su kaynaklarına belli oranlarda ve özelliklerde atık ve artık bıraktığını da göz önüne alırsak, bu faaliyetler potansiyel olarak su kaynaklarını tehdit etmektedir.

Temel ekonomik sektör olan tarımın ilkel yöntemlerle yapılması sırasında bile hayvan atıkları suda besin zenginleşmesine yol açarak kirliliğe neden olmakta ya da erozyon yolu ile kirlenme gerçekleşmektedir. Zaman içinde teknolojinin gelişmesi, endüstrinin yaygınlaşması ve endüstriyel ürün kullanımının artması su kirliliğine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Su kirliliğinin yeni boyutlar kazanmasıyla karşımıza sağlık sorunları da çıkmaktadır. Dünyada her gün 25 bin kişi sağlıksız sular nedeniyle ölmektedir. Dünya nüfusunun üçte ikisi temiz sudan yoksun durumdadır ve bunun sonucunda da her yıl 5 yaşın altında dört milyon altı yüz bin çocuk ishal nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Bu durum eskiden beri insanoğlunun özellikle yerleşim yerlerine yakın sulara kanalizasyon ve diğer atıkları boşaltmaları ile zaten ortadadır. Ayrıca bir litre petrolün bir milyon litre temiz suyu içilmez hale getirdiği de düşünülecek olursa, kirliliğin boyutlarını daha da kolay anlaşılır. “Bir toplumun sağlık durumunun iki göstergesi vardır; biri ömür süresi, diğeri ise çocuk ölümleridir. Bilindiği üzere bugün bilinen bir takım salgın ve bulaşıcı hastalıkların kaynağı pathojen (hastalık yapan mikro organizmalar) içeren su kaynaklarıdır. Dünyanın birçok bölgelerinde içme suyu dağıtımından önce pathojenlerin uzaklaştırılabilmesi için dezenfekte edilmektedir (Başaran, 1991: 7).

Dünyanın ortak malı olarak kabul edilen yeryüzündeki bütün suların kullanılabilir ve yararlanılabilir kalitede olmasını sağlamak tüm insanlığın en önemli görevlerinden birisi olmalıdır. Aksi takdirde insanlık gelecekte karşılaşılabileceği en büyük problemi kendi elleri ile hazırlamış olacaktır.

Niceliksel açıdan kısıtlı olan su kaynakları, kirletilerek bunların kullanılabilme özellikleri yok olmakta, niteliksel olarak da çok olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi suyun kullanılması sadece miktarın azaltılmasına değil sulara nitelik değişimlerine de sebep olmakta ve ekolojik dengenin bozulmasına katkıda bulunmaktadır (Uslu ve Türkman,1987: 5).

Ülkemizde hızlı bir nüfus artışı, sanayi ve endüstride ise gelişmekte olan bir yapı mevcuttur. Gelişme ve nüfus artışına paralel olarak temiz ve kaliteli suya olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Su kaynaklarının en etkili kullanımı ancak planlı ve programlı hareket etmekle gerçekleştirilebilir. Önemli olan suyu kirletip sonra temizlemek değil kirletmeden ya da kirletme oranını en aza indirerek kullanmaktır. Kirletip temizlemeye çalışmak hem ekonomiye bir darbe hem de temiz suyun yeniden temini konusunda şüphe ve risk doğurur.

Türkiye su potansiyeli açısından çok zengin bir ülke değildir. Ancak çok fakir de değildir. Fakat insanlarda, “Türkiye’nin üç tarafı denizlerle çevrili, akarsu ve göllerimiz var, su bakımından çok zenginiz” gibi bir inanç ve dolayısıyla bir yanılgı vardır. Burada ülke insanına düşen görev, temiz su kaynaklarını kirletmeden en verimli biçimde kullanıp, gelecek nesillere de kullanılabilir özellikte aktarmaktır.

Su Kirliliğinin Nedenleri

Su kirliliğine neden olan faktörler; tarımsal faaliyetler, sanayi atıkları ve katı atıkların neden olduğu kirlilik olmak üzere üç ana grupta toplanabilir. Her üç faktörde de etken olan unsurun insan olduğunu söylemek mümkündür.

i. Tarımsal Faaliyetlerin Neden Olduğu Kirlilik

Tarımsal faaliyetler tarla-bahçe tarımı ve hayvancılık olarak iki başlık halinde incelenebilir. Gerek tarla ve bahçe tarımı için kullanılan doğal ve yapay gübreler, pestisidler, toprağın işlenmesi ve gerekse hayvancılık yaparken oluşan atıklar suların kirlenmesine sebep olmaktadır (Daştan:2007: 25)

ii. Sanayi Atıklarının Neden Olduğu Kirlilik

Bütün çevre sorunlarının oluşumunda önemli bir yere sahip olan sanayi faaliyetleri suların kirlenmesinde de çok etkin rol oynamaktadırlar. Sanayi ürünleri, katı atıkları ile kirletirken, sıvı atıkları ile de doğrudan su kirliliğine yol açmaktadır.

Farklı sanayi atıklarındaki kirleticilerin suya olan etkileri de farklı olmaktadır. Bazıları suyun fiziksel özelliğini değişmesine neden olurken, bazıları da fizyolojik, kimyasal ve biyolojik özelliklerinin değişmesine neden olurlar.

Petrol rafinerileri, kâğıt sanayi, tekstil sanayi, metal sanayi, kimya sanayi, gıda sanayi ve deri sanayi gibi endüstri tipleri kirleticilik bakımından ilk sıralardadır (Keleş ve Hamamcı, 1993: 102).

iii. Katı Atıkların Neden Olduğu Kirlilik

Nüfus hareketleri dolayısıyla kentsel yerleşmeler, sayı ve nüfus yoğunluğu bakımından sürekli artış göstermekte, buna bağlı olarak katı atıkları artmaktadır.

Evsel katı atıklar, kanalizasyon alt yapı sistemleri ve yerleşim yerinin coğrafi konumuna göre ya doğrudan deniz, göl ve akarsulara verilmekte ya da yeraltı sularına karışacak biçimde doğrudan toprağa bırakılmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 119-120)

Katı atıklar toprağa bırakıldığında da, yine su kaynaklarına karışmaktadır.

2.1.3. Toprak Kirliliği

Toprak kirlenmesi çok kısa olarak; çevrenin bir bileşeni olan toprağın, özellikle insan etkinlikleri sonucu oluşan çeşitli bileşikler tarafından bulaştırılmasını takiben anormal fonksiyonda bulunması şeklinde tanımlanmaktadır (Taşatar, 1995: 16).

Toprak kirlenmesine karşı önlem çalışmaları son yirmi yıl içerisinde daha da önem kazanmıştır. Toprak kirlenmesinin yakın zamana kadar önemli bir sorun olarak kabul edilmemesinin nedeni; toprakların çeşitli kirleticilere karşı çok yüksek olan tamponlama özellikleridir. Fakat çevre koşullarının değişmesi ve aşırı yükleme sonucunda toprağın tamponlama özelliği zarar görmüştür (Daştan, 2007: 30)

Toprak Kirliliğinin Nedenleri

Diğer çevre ortamlarının kirlenmesinde olduğu gibi toprağın kirlenmesinde de birinci faktör insandır. İnsan etkinliklerinin bir kısmı toprağı doğrudan kirlenmekte bir kısmı ise önce hava ya da su kirliliğine neden olup ardından toprak kirliliğine yol açmaktadır. Toprağın kirlenme nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

i. Hava Kirliliğinden Kaynaklanan Kirlenme

Hava kirliliği sonucu kirletici gazlar toprağın doğal yapısına da etkilemektedir.

Havaya verilen zehirli gazların neden olduğu asit yağmurları toprağı kirlenmektedir. Ayrıca kirletici gazların içinde bulunan partikül maddelerin taşıdığı ağır metaller ve elementler toprakta birikmektedirler (Keleş ve Hamamcı, 2002: 123-124).

Toprağın kirlenmesiyle birlikte toprağın üzerindeki bitki örtüsü de zarara uğramakta, bunun sonucunda toprak aşınımı (Erozyon) artmaktadır. Çünkü toprak tutucu bitki örtüsü, görevini yapamaz hale gelmektedir. Bütün bu olumsuzluklar yanında havaya karışan radyoaktif atıklar da toprağı ulaşmakta ve toprakta radyasyon kirliliğine neden olmaktadır.

ii. Kirlenmiş Sulardan Kaynaklanan Kirlenme

Su kaynaklarının kıt olması nedeni ile bazı bölgelerde kirli sular tarımsal sulamada kullanılmaktadırlar. Böylece kirlenmiş sularla sulanan toprakta kirletici maddeler birikmekte ve toprağın ekolojik dengesi bozulmaktadır.

Topraktaki kirlenme zamanla ürünlere geçmekte, yetişen kirlenmiş bitkilerle beslenen hayvanlara ve sonuçta insanlara kadar ulaşarak bütün besin zinciri bu kirlilikten etkilenmektedir. Kentsel ve endüstriyel atık sular arıtılmadan su alıcı ortamlarına bırakılmakta; dere, ırmak, göl ve göletler gibi yüzeysel su kaynaklarını kirlenmektedirler. Bu sular tarımsal sulamada kullanılmaktadır. Böylece kirli suların içindeki kirletici ve zararlı maddeler toprağı karışıp birikmekte ve toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısını bozmaktadırlar (Kabaş, 2004: 18).

Bu bilgiler ışığında; yeraltı ve yüzeysel su kaynaklarının sürekli ilişki içinde bulunduğu toprakların kirlenmemesi konusunda azami özen gösterilmesi gereklidir.

iii. Pestisid ve Yapay Gübrelerden Kaynaklanan Kirlenme

Bitki hastalıkları, istenmeyen yabancı otlar ve zararlı böceklerle karşı kullanılan kimyasal bileşiklerin hepsine birden “pestisid” adı verilir. Pestisidler her

ne kadar zararlıları öldürmek için kullanılmış olsalar da insan başta olmak üzere diğer tüm canlılar üzerinde birçok olumsuz etkiye sahiptir.

Pestisidler genellikle havaya püskürtme yolu ile bitki yapraklarına, toprak yüzeyine veya içine dâhil olacak şekilde kalıntılar yaparlar, ayrışmaları da uzun zaman alan bu kimyasal maddelerin topraktaki davranışları da farklılıklar gösterir (Taşatar, 1995: 40).

İnsan üzerinde etki ise ya vücuda ilacın deri veya ağız yolu ile girmesi sonucu ya da pestisid bulaşmış besinin yenmesi veya içilmesi sonucu zehirlenmeler şeklinde görülür

iv. Katı Atıklardan Kaynaklanan Kirlenme

Tarımda yanlış politikaların uygulanması, maden işletmeciliği, tarım topraklarının amaç dışı kullanımı yanında evsel ve endüstriyel katı atıkların herhangi bir işleme tabi tutulmadan, çevreye bırakılması, üzerinde yaşadığımız, ekip diktiğimiz, yiyecek temin ettiğimiz toprağın kirlenmesine neden olmaktadır (Güney, 1994: 49).

Endüstriyel üretim süreçleri ile kentsel yaşantının ürettiği atıklarla sürekli kirlenen doğal çevre ve bozulan ekolojik dengenin yeniden tesisinin çok zor olması gibi gerçekler, teknik, ekonomik ve sosyal disiplinlerle çok yönlü ilişkiler içerisinde olan, Atık Yönetimi (Waste Management) konusunu ortaya çıkarmıştır (Pamukçu, 1995: 7-8).

Çöp ve katı atıkların çevreye zarar vermeden bertaraf edilmesi ve değerlendirilmesi, bütün dünya da olduğu gibi Türkiye’de de başta insan sağlığı olmak üzere ülke ekonomisini yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Türkiye’de çöp ve katı atıkların idaresi ile ilgili çalışmalar oldukça yetersiz kalmakta, bütçesi yetersiz olan belediyelerin ilgisine ve teknik bilgisine bağlı olarak oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Teknik yöntemlere ve sağlık koşullarına önem verilmeyip, klasik usullerle gelişmiş güzel yerlerde biriktirilen katı atık ve çöpler hava, su ve toprak kirliliğine neden olmaktadır (Demirekin, 2001: 47)

Katı atık probleminin çözülmesi için, kentlerde oluşan katı atıklar cinslerine göre ayrılarak katı atık yönetimi uygulanmalıdır. Hangi yerleşim birimi için hangi metodun uygulanması gerektiği, oluşan katı atıkların analiz ve ayrımlarının yapılması ile belirlenir. Özellikle tıbbi atıklar olarak adlandırılan, hastane atıkları ile

insan ve çevreye fazlaca etki yapabilen tehlikeli atıkların diğer atıklardan ayrı ayrı depolanıp bertaraf edilmesi çevre ve insan sağlığı açısından en doğru yöntemdir.

Kentlerden toplanan çöpler vb. gibi katı atıklar, tiplerine göre herhangi bir ayrıştırmaya tabi tutulmaz, düzenli depolanmaz, imha tesislerinde kontrollü bir şekilde imha edilemez ya da geriye kazanılamaz ise yapılacak tek bir yol kalır, o da kent dışındaki boş arazilere gelişi güzel bırakmaktır. Hiç birimizin arzu etmediği bu olumsuz tablo özellikle son günlerde bütün kamuoyunun dikkatini çekmekte, hatta çöplüklerdeki atıkları toplayıp, yiyerek beslenmeye çalışan çocuklar sık sık dramatize edilmektedir (Daştan, 2007: 36).

Bütün bu olumsuzluklar dikkate alınarak, Çevre Kanununda düzenlemelere gidilmiş ve atıkların çevreye en az zarar verecek şekilde bertaraf edilmesi için katı atık yönetimi sistemi uygulanması ve gerekli tesislerin yapılarak atıkların geri kazanılması amaçlanmıştır.

v. Toprak Sorunları

Türkiye’de, tarım topraklarının yılda Kıbrıs adası büyüklüğündeki bir kısmı, erozyon ve tarım topraklarının amaç dışı kullanımı gibi iki ciddi sorun neticesinde kayba uğramaktadır:

1. Erozyon (Toprak Aşınımı): Toprağın aşınmasını önleyen bitki örtüsünün yok edilmesi sonucu koruyucu örtüden yoksun kalan toprağın su ve rüzgârın etkisiyle aşınması ve taşınması olayıdır. Erozyonun başlıca nedeni, toprağı koruyan bitki örtüsünün yok olmasıdır. Arazi eğimi, toprak yapısı, yıllık yağış miktarı, iklim faktörleri, bitki örtüsü, toprak ve bitkiye yapılan çeşitli müdahaleler, erozyonun şiddetini belirleyen öğelerdir (TEMA Vakfı. *Erozyon Nedir?* 23 Mayıs 2008 <http://www.tema.org.tr/CevreKutuphanesi/Erozyon/ErozyonNedir.htm>).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarım toprakları sanıldığı kadar fazla değildir. Aksine sınırlı bir doğal kaynaktır. Çünkü çeşitli nedenlerle gün geçtikçe azalan bu doğal kaynakların oluşumu 100 ile 400 yıl arasında değişmekte, verimli hale gelmesi ise 3 ile 12 bin yıl sürmektedir. Bu nedenle toprağı yenilenemeyen bir kaynak olarak kabul etmek daha doğru olur. Ancak hızlı artan nüfusun gıda ihtiyaçları başka bir alternatifi olmayan, bu yenilenmesi zor olan kaynaktan karşılanmak zorundadır.

2. Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımı: Tarım topraklarını tarımın hizmetinden çıkarıp atıl kapasite de bulunmasını sağlayan bir başka sorunda; tarım

topraklarına kentsel ve endüstriyel tesislerin inşa edilmesi gibi faaliyetleri içeren amaç dışı kullanımlardır. Oldukça az olan ve özenle korunması gereken bu kıymetli araziler amaç dışı kullanımlarla gün geçtikçe daralmakta, hatta kullanılmaz hale gelmektedir.

Ayrıca, nüfusun hızlı artması ve köyden kente olan göçler fazla miktarda konut sorununu gündeme getirmektedir. Konuta olan ihtiyaç özellikle büyük kentlerin etrafındaki tarım arazilerinde düzensiz yapılaşmaya ve gecekondulaşmaya neden olmaktadır.

Hızlı sanayileşme ve şehirleşme başta olmak üzere turizm, kara yolları, demiryolları, enerji ve boru hatları, havaalanları ve barajlar gibi yatırımlar, tuğla ve kiremit fabrikaları gibi faaliyetler tarım alanlarının amaç dışı kullanımında önemli rol oynamaktadırlar. Yurdumuzda kentleşme ve sanayileşme nedeniyle tarım dışı kalmış arazilere Çukurova, Mersin, Tarsus, Bursa Ovası, Bornova, Sakarya Ovası, Trakya ve Kemalpaşa gibi bölgeler en çarpıcı örneklerdir (Demirekin, 2001: 52).

Ülke olarak kıt olan tarım arazilerimizi en iyi şekilde koruyabilmek için işletmelerin ve organize sanayi bölgelerinin yer seçiminde özen gösterilmeli, elverişli tarım toprakları sorumsuzca yok edilmemelidir.

2.2. SOSYAL KİRLENMELER

Çevre ve çevre kirliliği denilince, sadece fiziki ve doğal çevre düşünülmemeli, çevrenin sosyal boyutu da göz önüne alınmalıdır.

İnsanın çevresini evi, bahçesi, arabası, soluduğu hava, içtiği su, içinde yaşadığı kent ve beraber yaşadığı insanlar oluşturduğu gibi, toplumun bütün fertleri tarafından paylaşılan denizler, göller, nehirler, yollar, dağlar ve ormanlar da yine çevremizi oluşturmaktadır. İşte çevre derken, bizim ve diğer canlıların içinde yaşadığı tüm bu doğal ortamları anladığımız gibi, çevre kirlenmesiyle de bu doğal ortamların bozulmasını ve kirlenmesini anlıyoruz. Hava kirleniyor, denizler kirleniyor, ozon tabakası inceliyor, hayvan türleri yok oluyor. Bunlara ayrıca sosyal çevrenin de kirlenmesi ilave edilmelidir: Fakirlik, açlık, evsizlik, göçmen sorunu, ırkçılık, sokaklara terk edilen çocuklar, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ve diğer sorunlar (Özdemir, İ. (15 Aralık 2007) *Çevre Nedir?*, 27 Temmuz 2008, <http://www.baktabul.com/nedir/69734-cevre-nedir-cevre-tanimi-cevre-hakkinda.html>)

Son yıllarda toplumda görülen ahlâk dışı olaylardaki aşırı artış, kirlenmenin boyutlarını gösteren en önemli göstergedir. Çevre ile birlikte yaşama ait değerlerde kirlenmekte sevgi ve saygı yok olmaktadır. Karşılıklı saygı ve sevgi ilişkilerinin yitirilmesiyle yardımlaşma ve dayanışma duyguları da azalmaktadır.

İnsan sosyal bir varlık olması nedeniyle diğer insanlarla birlikte bulunmak ve müşterek yaşamak zorundadır. Burada insanın insanla, insanın toplumla ilişkide olması zorunluluğu vardır. İnsanın insanla, insanın toplumla ilişkilerinde istenmeyen, arzu edilmeyen bir ilişkisi varsa; *Sosyal Kirlenme veya Toplumsal Kirlenme* söz konusudur.

Sosyal veya toplumsal kirlenme; küçükleri sevmeme, büyüklere saygı göstermeme, yalan söyleme, işine gitmeme veya işini gereğince yapmama, temiz olmama veya hırpanî gezme; duvar diplerine çiş etme, yollara tükürme veya sümürme, çöpleri gelişi güzel sokaklara atma, yüksek sesle konuşma; bilgisiz olma, okumama ve yazmama, sosyal sorunlara duyarsız kalma; yasaları çiğneme, yasalara uymama, yasaları uygulatmama; işsizlik, rüşvet, hırsızlık, dilencilik, ürettiğinden çok tüketme veya hiç üretmeden hep tüketme, işkence, insan hakları ihlalleri, zulüm etme, kendini yasalardan üstün görme, demokrasicilik oynama... İlk akla gelenlerdir. Her insanın ruhî (tinsel), yani maddî yanın yanında bir de manevî yanı bulunmaktadır (Üzülmez, M., *Kirlilik*, 25 Ağustos 2007, <http://www.uzulmez.info/muslum/makale/kirlilik.htm>).

Sosyal kirlenme başlığı altında Türkiye’de görülen nüfus artışı ve kentleşmeye, gecekondu sorunlarına, görüntü ve gürültü kirliliğine, değinilmeye çalışılmıştır. Günümüzde köylerden kentlere doğru gerçekleşen nüfus hareketleri şehirleşme olgusunu ortaya çıkarmıştır. Aşırı kentleşme ise fiziksel kirlenmeler yanında sosyal kirlenmeleri de beraberinde getirmiştir. Büyük kentlerde yaşanan nüfus yoğunluğu ve bu yoğunluğun sonucunda oluşan fizikî yetersizlikler, aşırı konut talebi doğurmuştur. Bunun sonucunda da gecekondulaşma oluşmuştur. Bu aşırı yoğunlaşma kentlerde yaşanan gürültü kirliliğini de meydana getirmiştir. Gürültü kirliliği, insanları hem fizyolojik hem de psikolojik yönden etkileyen bir çevre sorunudur. Kentlerde yaşamının getirdiği stres ile çevresel, ruhsal ve sosyal kirlenmeye daha fazla maruz kalma, yaşam süresinde etkilidir.

2.2.1. Nüfus Artışı ve Kentleşme

Nüfus sorunu tüm yönleriyle ele alındığında çevre-insan ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu denli önemli bir sorun için ise sadece ulusal değil, uluslararası politikaların da belirlenmesi gerekir.

Son 65 yılda gelişmekte olan ülkelerin kent nüfusu 10 kat artmış ve 2000 yılında 6 milyar olan dünya nüfusunun 2025 yılında 8.2 milyara çıkacağı tahmin

edilmektedir. Bu artışın % 90'dan fazlasının gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde olması beklenmektedir (Özavcı, 1996: 6).

Nüfus artışı tek bir sorun olmayıp, boyutları ekolojik, sosyolojik ve ekonomik bunalımlara kadar uzanan çok yönlü bir sorun olarak doğal dengeleri bozmaktadır. Dünya üzerinde Japonya ve Avrupa ülkelerinin çoğu olmak üzere toplam 33 ülke nüfus artışını dengelemiş, hatta bazılarında nüfus artışı oranı negatif değere düşmüştür. Ancak, dünya nüfusunun % 86'sını oluşturan diğer ülkelerde ise aşırı nüfus artışı halen devam etmektedir (Karadayı, 2005: 7).

Nüfus artışının yarattığı sorunların başında doğal dengenin bozulması gelmektedir. Nüfusun artması, artan nüfusun barınması için mekâna gereksinimi doğurmakta, bu da biyolojik çeşitliliğin giderek azalmasına ve kaynakların giderek yok edilmesine kadar uzanmaktadır.

Dünyadaki süregelen gelir dağılımı dengesizliği nüfus artışı ile tümenden keskinleşmekte ve açlık hız kazanmaktadır. Artan dünya nüfusunun beslenebilmesi giderek güçleşmektedir. Artışın tüm kaynaklar üzerindeki baskısı çok büyük boyutlara ulaşacaktır. Madenler, su, oturabilir alanlar, tarım alanları ve diğer doğal kaynaklar yeryüzünde sınırlı miktarda bulunmaktadır. Nüfus artışıyla bu sınırlı ve kıt olan kaynakların kullanım sorunu daha büyük sorun haline gelecektir (Özen, 2001: 39).

Kentli nüfus artıkça ve bu artış özellikle kentlerde bir nüfus yığılmasına dönüştükçe, kentsel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kentli nüfusun barınma, çalışma, tüketim sorunlarını giderilmesi, sağlık, eğitim, kültür, ulaşım, su, elektrik gibi gereksinimlerinin karşılanması sorununu yaratmakta, kaynak yetersizliği nedeniyle sorunların üstesinden gelinememektedir. Kentlerde görülen düzensiz yerleşme sonucu, kentler çevreye fazla yük yüklemekte ve yaşam kalitesi düşük yerler olmaktadır. Bu sorunların çözümü ancak nüfus plânlanması ve eğitim ile gerçekleştirilebilir.

2.2.2. Gecekondulaşma

Kentlerde yaşanan nüfus yoğunluğu, bir başka sorun olan gecekondulaşma sorununu ortaya çıkarmıştır. Gecekondulaşma Türkiye'nin 1950'den sonra hızla kentleşmeye başlamasıyla artmıştır. Kentler yaşanan göçleri kaldıramamış, sanayileşme yetersiz kalmış ve gecekondu alanları ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de gecekondu olgusu, genellikle kırsal bölgelerden maddî koşullardaki yetersizlik ve şehirlerdeki koşulların cazibesi, yani itici ve çekici kuvvetler nedeniyle şehre yönelik iç-göç hareketleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tam anlamıyla kırsal bölge yaşantılarını sürdürmedikleri gibi, şehir yaşantısının özellik

ve koşullarına da yabancı olan gecekondulu, geçiş halinde bir toplum özellikleri içinde yaşantısını sürdürmektedir (Gökçe, 2004:155).

Gecekonduların ortaya çıkmasının ve hızla artmasının başlıca nedeni, köylerden şehirlere doğru gerçekleşen nüfus hareketleri, yani kentleşmedir. Kentleşme özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir şekilde oluşmaktadır, bu da gecekondulaşmanın bu ülkelerde ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Hızlı kentleşme ile birlikte kentte konut açığı ortaya çıkmakta, bunun sonucunda kentlere göçen insanlar gecekondulaşmaya yönelmektedir. Konut, pahalı ve dayanıklı bir tüketim malıdır ve bu malın bedelini her gelir grubundaki insanın ödeme imkânı yoktur. Gelir azlığı ve yetersizliği içerisinde olan ailelerin barınma ihtiyacını giderme yollarından biri de gecekondudur.

Bir taraftan kırsal bölge alışkanlıklarına sahip olan diğer taraftan kentleşme sürecinin de yarattığı sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların etkisinde kalan bu nüfusun yeni bir ortam içerisinde yaşama zorunluluğu, kaçınılmaz bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.2.3. Gürültü Kirliliği

İnsan yaşamını olumsuz yönde etkileyen, çalışma verimini düşüren ve yine insan üzerinde fizyolojik ve psikolojik etkiler yaratan, arzu edilmeyen seslere gürültü denir (Keleş ve Hamamcı, 2002: 106).

Tüm dünyada özellikle büyük kentlerde, hızlı kentleşmenin endüstriyel faaliyetlerin, ulaşımın, artan nüfusun vb. etkenlerin yarattığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkan bir diğer çevre sorunu da gürültü kirliliğidir.

Gürültü, doğal gürültülerden ayrı tutulursa, genellikle modern toplumların tanıdığı bir sorun olmaktadır. Gürültü kaynakları toplumların kültürlerine bağlı olarak da farklı olabilmektedir. Sahip olunan teknoloji ve kullanılan araçlar temel farkı ortaya koymaktadır.

Ayrıca, büyük kentlerde son yıllarda artan kara trafiğinin çıkardığı gürültünün yanı sıra açık pazarlar, eğlence yerleri, çocuk parkı ve bahçeleri, endüstri kuruluşları, yapı ve yol yapım onarımları, hava ve deniz trafiği gibi gürültü kaynakları çevrede önemli sorunlar yaratmaktadır. Özellikle de sanayinin yoğun olduğu merkezlerde, üretimde kullanılan makine ve donanımlar, çevreye önemli miktarda gürültünün

yayılmasına neden olmaktadır. Kentlerde görülen trafik gürültüsünün kaynaklarını ise, motorlu kara taşıtlarından motosiklet, kamyon, otobüs, otomobil ve dizel motorlu trenler oluşturmaktadır. Bütün bu gürültü kaynaklarının insan sağlığı üzerinde önemli etkileri vardır.

Gürültünün insan sağlığını en az hava ve su kirlenmesi kadar etkilediği saptanmıştır. Nabız ve soluma hızlarını arttırarak insanların fizyolojik durumunda değişikliklere yol açabildiği gibi, geçici ya da kalıcı işitme bozuklukları da yaratabilir. Gürültüden kaynaklanan işitme bozukluğu milyonlarca sanayi işçisini ve bazı askeri personeli tehdit etmektedir. Ayrıca gürültünün kalp krizine ve yüksek tansiyon, ülser gibi kronik rahatsızlıklara neden olduğu yolunda tıbbî bulgular vardır. Bununla beraber kulak çınlaması, sağırılık, kalp ritminin artması, kaslarda yorgunluk, iş ritminin artması, iş veriminde düşüş, salgı düzeni ve sindirim sisteminde bozukluk, dikkat dağılımı, uyku düzeninde aksaklıklar gibi durumlarda insana zarar verebilir (Özen, 2001: 44)

Gürültü, huzur kaçıracı, insanın çevresinin estetik değerlerinden yararlanmasını olumsuz yönde etkileyen bir kirlenici olarak önemini her geçen gün biraz daha arttırmaktadır. Gürültü insan yaşamının gizliliğini de ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, ortak toplu mekânların paylaşıldığı yerlerde bireylerin sesli bir tonla konuşmaları çevreyi rahatsız etmektedir.

2.2.4. Görüntü Kirliliği

Aşırı nüfus artışıyla beraber kentlerde yaşanan kalabalıklaşma sonucunda ortaya çıkan bir diğer kirlilik de, görüntü kirliliğidir.

Görüntü kirliliği; doğayı aşırı tahrip eden, insanların estetik standartlarını ve göz zevkini etkileyecek çirkin ve kötü yapılaşma, elverişsiz mimari, uyumsuz renk harmonisi gibi bir kapsamı ifade eder. Örneğin; toprak, taş, maden endüstrisi kuruluşlarının, doğayı, dağları çok çirkin bir şekilde oymaları gibi uygulamaları, yine birçok gecekondu türü civarı yapılaşmalardır (Karacan, 2002: 2)

Nüfus artışıyla, kentleşmenin hız kazanması, endüstriyel etkinliklere sahip merkezlerde yoğunlaşan kalabalık insan grupları, sağlıksız konutlar, gecekondu görüntü kirliliğinin başlıca öğeleridir

Ormanların bilinçsizce yakılarak, kırılarak ortadan kaldırılması, çıplak alanlarda ortaya çıkan bir görüntü kirliliği olarak da ele alınabilir. Endüstriyel tesislerin, gelecek düşünülmeden ve kuruluş yeri iyi seçilmeden yapılması da görüntü kirliliği yaratmaktadır. Doğal olarak korunması gereken kıyı kesimlerine bu tesislerin yapılması da insanın göz zevkini bozmaktadır.

Arsa ve arazi spekülasyonu sonucu, kentlerin gelişme yönleri saptırılmakta ve böylece görüntü kirliliği ortaya çıkmaktadır. Ulusal parklar, doğa koruma alanları giderek yerleşim birimlerinin içinde kalmaktadır.

İmar yanlışlıkları ile yeni mahallelerin rastgele kurulması, ilân, pano, afiş, reklâm, pankartların gelişigüzel yerlere asılması da görünümü bozan faktörler arasındadır. Su, elektrik, doğalgaz tesisleri için yapım-onarım işleri, yol onarımları amacıyla açılan ve iş bittikten sonra kapatılmayan çukurlar, ortalığa bırakılan döküntü, kırıntı malzeme de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Bütün büyük kentlerde, özellikle yeni kurulan mahallelerde uzun vadeli plânlar yapılmadığından, altyapı eksik kalmaktadır. Aşırı nüfustan kaynaklanan taleplerin karşılanamaması nedeniyle, bozulmalar büyük boyutlara ulaşmaktadır. Çünkü yirmi bin insanın yaşamasına göre planlanmış bir mahallede kısa sürede iki yüz bin insan yaşamak zorunda kalmaktadır.

Kentlerdeki trafoların, antenlerin, güneş enerjisi sistemlerinin ve yeraltına gizlenmeyen elektrik kablolarının görsel çevre kirliliğine yol açtığı, görünüm bozulması yarattığı bilinmektedir. Ayrıca, bütün bu kirlilik kaynakları ölümle sonuçlanabilecek tehlikelere de yol açmaktadır. Yapılardan diğer yapılara uzanan elektrik kablolarının yeraltına döşenmesi, açıktan geçirilmemesi gereklidir. Görsel çevre kirliliğine yol açan ve tehlike saçan unsurların tümünün zarar vermeyecek şekilde yeniden gözden geçirilmeleri, düzenlenmeleri gerekmektedir.

Genellikle, bireylerin görüntü kirliliğine karşı bir olumsuz bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Fakat bu bir eğitim sorunudur; evde, okulda, camide, kıışlada öğrenilir.

3. ÇEVRE SORUNLARI

Dünya genelindeki hızlı nüfus artışı ve yaşam düzeyinin yükselmesi sonucunda, insanların gereksinimleri artmış ve buna bağlı olarak gelişen sanayileşme ile çevreye verilen zararlar da oldukça artmıştır.

Çevre sorunları, kısaca ekosistemin bozulması olarak tanımlanabilir (Görmez, 1991: 8). Ekolojik dengeye yapılan müdahaleler bazen yeni bir dengeye yol açarken, bazen de denge bozulmakta ve büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Çevre sorunları, çevrenin doğal dengesini bozan, canlılar üzerinde yıkıcı etkilenmeler oluşturan bozulmalardır (Kabaş, 2004: 10).

Yakın zamanlara kadar çevreyi hava ile özdeş ve çevre sorunlarını da hava kirlenmesinden ibaret sayan görüşler ağır basıyorken, çevre sorunlarına duyulan ilginin artmasıyla, bu dar çevre kavramı yerini daha geniş tanımlara bırakıp, insan yerleşmelerinin tüm sorunlarını içine alan ve en geniş anlamını “habitat” kavramında bulan bir yaklaşım bugün yaygın bir geçerlik kazanmış bulunuyor. Suyun, havanın, toprağın, kısacası; doğanın kirlenmesi anlamındaki çevre sorunları yerine, bugün her türlü insan yerleşmelerinin tüm sorunlarıyla ilgilenen yaşanabilirlik kavramına en geniş anlamı veren bir çevre anlayışı ağır basmaktadır. Bu anlayıştan hareketle çevre sorunları, insan tarafından oluşturulan yapay çevrenin, doğal varlıklardan oluşan doğal çevre üzerine olumsuz etkileri yanında, yapay çevrenin sağlık koşullarına uygun olmayışı, doğal kaynakların aşırı ve yanlış kullanımı, çevrenin bu biçimde tahribi sonucunda ortaya çıkan sorunlar olarak tanımlayabiliriz. (Özdemir, 1988: 14)

Giderek daha önemli hale gelen çevre sorunları ile ekonomi arasında da bir ilişki vardır. Ekonomik faaliyetlerin artması çevre sorunlarına neden olurken, oluşan çevre sorunları da ekonomik yapı üzerinde etkili olmaktadır. Bu yapı, ekonomik gelişmenin sosyal maliyetleri de artırmasına neden olmaktadır.

Toplumsal açıdan bakınca, doğal kaynakların ve enerji kaynaklarının kıtlığı, hızlı nüfus artışı, dünyadaki toplam besin üretiminin artan nüfusu beslemeye yetmeyeceği varsayımı, kentleşme ve endüstrileşme ile kirliliğin artması temel çevre sorunları olarak ortaya çıkmıştır. Sıralanan sorunlar herkesçe kabul edilmekle birlikte, farklı çıkarlar farklı değerlendirmelere yol açmıştır. Ancak üretilen değişik çözüm önerileri ne olursa olsun, hepsinin görünürde hedefi aynıdır: Dünyanın geleceğini korumak (Keleş ve Hamamcı, 2002: 22-23)

Günümüz çevre sorunlarının; bilim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak artan ihtiyaç ve tüketim olgularına cevap verebilmek için daha fazla üretim yapma arzusundan kaynaklandığı daha doğrusu üretim ve tüketimdeki artış neticesinde ortaya çıktığı sonucuna varılabilir (Oğuz, 1991: 12).

Kısaca bireylerin sosyal ve fiziki çevrelerini değiştirmek ve geliştirmek için yaptığı çevreye zarar veren faaliyetler, hem başka bireylerin sosyal ve fiziki çevrelerinde olumsuz etkiler yaratmakta hem de doğal çevreye zarar vermektedir.

3.1. ÇEVRE SORUNLARININ NEDENLERİ

Çevre sorunları belki kişiden kişiye değişmektedir ama akla gelen ilk soru çevre sorunlarını ortaya çıkaran nedenlerin neler olduğu veya daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, insanların çevreyi hangi yollarla tahrip ettiği?

Gittikçe artan miktarlarda üretim yapan endüstrinin ihtiyacı olan hammaddelerin doğadan temini sebebiyle, doğal kaynakların müsrifçe tüketilmesi; üretim süreci esnasında ortaya çıkan ve kirlilik yaratan yahut toksit özellik taşıyan atıkların doğaya bırakılması; kentlerle birlikte daha çok artan evsel atıklar; ister savaş, ister barış maksadıyla kullanılsın, nükleer güç üretimi sonucu ortaya çıkan radyoaktif kirlenme; daha fazla ürün almak maksadıyla kullanılan fakat zamanla zararı faydasını geçen suni gübreler ve tarımsal ilaçlar; enerji temini maksadıyla kullanılan fosil yakıtlar; etkilerinin kontrolüne imkân bulunmayan, ozon tabakasının delinmesine bile yol açabilen ve piyasadaki çeşitleri 50.000'den fazla olan kimyasal ürünler, insanoğlunun tabiatı tahrip vasıtalarından ilk anda akla gelenlerdir (Uslu, 1995: 19-20).

Sanayi Devrimi ile başlayan ekonomik büyüme ve buna bağlı olarak da sürekli artan tüketim süreci, teknolojik gelişmelerin de katkısıyla çevre sorunlarını akıl almaz boyutlara vardırıştır (Kaplan, 1997: 19).

İkinci bölümün devamında, insanları duyarsızlığa ve bilinçsizliğe kısacası çevre sorunu yaratmaya iten nedenler üzerinde durulacaktır.

3.1.1. Kaynakların Kıtlığı ve Sonsuz Tüketim Arzusu

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olan nedenlerden birincisi, kaynakları kıt olan bir dünyada yaşayan insanların, sonsuz bir tüketim arzusu duymaları ve egemen kapitalist sistemin de bunu teşvik ediyor olmasıdır (Uslu, 1995: 17).

Ekonomi biliminde kıt kaynaklarla sonsuz ihtiyaçların karşılanması şeklinde ifade edilen bu konu, çevre sorunlarında da belirleyici olmaktadır.

Ekonominin gerekleri ile çevre koruma çabalarının birbirinin karşısında olduğu, daha açık bir anlatımla ekonomik bir gelişme sağlanmak isteniyorsa çevreye verilecek kaçınılmaz zararlara katlanılması; tam tersine çevreyi korumak, zararlar önlenmek isteniyorsa ekonomik büyümeden vazgeçilmesi gerektiği savunulmaktadır. Oysa çevre değerleri korunarak ve dikkatli kullanılarak yaşam ölçümlerinin yanı sıra yaşam niteliği de yükseltilebilir. Kaldı ki ekonomik gelişme, çevrenin olanakları ile sınırlıdır. Öte yandan çevre koruma ve iyileştirme politikalarının başarılı olabilmesi için de ekonomik ve teknolojik gelişmeye gereksinim vardır (Kaplan, 1997: 19).

Günümüzde faaliyet gösteren büyük sanayi kuruluşlarının, ekonomik bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri için yapmış olduğu üretim miktarlarının belli seviyenin altına düşmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde kâr edemeyecek ve ayakta kalamayacaktır. Aynı durum ülkelerin milli ekonomileri içinde geçerlidir. Dolayısıyla sanayileşmiş bir ekonominin ayakta kalmasında, o ülkede üretilen mallara olan toplam talebin rolü çok fazladır. Eğer bu talep azalır, üretim de paralelinde azalacak ve bu yüzden başta büyük çapta işsizlik olmak üzere birçok iktisadi dengesizlikler ortaya çıkacaktır. Bu nedenledir ki, üretim artırılmaya çalışılmış ve daha çok tüketim hep teşvik edilmiştir. Dolayısıyla günümüzde toplumlar birer “tüketim toplumu” haline gelmiştir (Uslu, 1995: 30).

Sorun, tek başına bir tüketim olgusu değildir. Esas sorun dünya kaynaklarının karşılayabileceğinden, yenilebileceğinden daha fazla tüketiliyor olmasıdır. Burada stratejiyi tüketiciler değil, üreticiler koymaktadır. Tüketiciler üreticilerin koyduğu stratejiler ile hiç düşünmeden, büyük maddi külfetlere ve sıkıntılara girmektedir. Girişimciler bütün bu emellerini gerçekleştirebilmek için doğal kaynakları acımasızca kullanmakta, çevresel bozulmaları göz ardı etmektedirler. Çevre, insan sağlığı ve doğal kaynakların tahribatı, önemsiz olaylar gibi algılanmaktadır.

Sınırlı bir dünyada endüstriyel üretimde sınırsız bir genişleme hedefi, dünya çapındaki çevre krizini günden güne derinleştirmekte, doğal kaynak stoğunun her geçen gün daha da azalmasına yol açmakta, atıklar ve kirlilik sorunlarını çözümsüz hale getirmekte, insan ve hayvan türlerinin yok olmasına neden olmakta, insanları ruhsal ve entellektüel bir bozulmanın eşiğine getirmekte ve gelecek kuşakları tehdit etmektedir (Çoban, 2002: 12)

Çevredeki bozulmanın temelinde insan tutkularının, savurganlığının doğal bir sonucu olan tüketimin birinci neden olduğu rahatlıkla söylenebilir. Üretimdeki ve tüketimdeki artışın temelinde ise insanların ilerleme ve modernleşme tutkusu yatmaktadır. Tüketim savurganlığı konusunda öyle bir imaj oluşmuştur ki, insanların kültür ve sosyal statülerinin bir göstergesi durumunu almıştır. Halk arasında, daha fazla tüketen daha çok sosyal prestije sahip bir kişi gibi kabul görmeye başlamıştır.

3.1.2. İnsanların Sınırsız İlerleme ve Büyüme İstekleri

Çevre sorunlarının temelinde yatan ikinci önemli nokta sınırları olan bir dünyada insanların sınırsız ilerleme ve büyüme istekleridir.

Bütün ekonomik etkinlikler, toplumsal ve kültürel gelişmelere doğal sistemlere dayandığına göre, dünyanın fiziksel kaynaklarının sonlu olduğu gerçeğini göz ardı eden sınırsız ilerleme ve büyüme, toplumların bağımlı olduğu doğal süreçleri tahrip ederek insanlığın geleceğini tehdit etmektedir (Çoban, 2002: 14).

İnsan, ilk başta kendi yarattığı çevrede yaşamak zorundadır. Yapıp, ortaya koyacakları diğerleri gibi sınırlı değildir. O her şeye değişik anlamlar verebilir ve anlamlandırma yeni gelişmelere, yeni yapıp yaratmalara yol açar. Bu ilk bakışta olumludur, fakat her yaptığının gerek doğa ve gerekse de kendi geliştirdiği yaşama ortamı bakımından yıkıcı, zarar verici yanları da vardır: İşte onun büyük bir sorunsalı buradadır (Birnbacher, 1999: 111).

Bu ilerleme ve büyüme; iktisadi, bilimsel ve teknolojik alanlarda meydana gelecek olumlu gelişmeler sonucunda gerçekleşebilir. Kurulan her yeni fabrika, yapılan her yeni yol, gerçekleştirilen her yeni bilimsel keşif ve teknolojik icat kötünden daha iyiye doğru gidildiğinin işaretidir. Bu yüzden üretim miktarı, tüketim miktarı, gayri safi milli hâsıla, kişi başına düşen milli gelir vs. gibi iktisadi değerler sürekli büyütülmeli, insan bilgisinin sınırları sürekli genişletilmeli, insanların çevre üzerindeki iktidarını arttıran yeni teknolojiler geliştirilmelidir. İlerleme, insanlığın en yüce idealidir.

Bütün bunlara rağmen, günümüzde ülkelerin ilerleme ve gelişme ideallerinden vazgeçmeleri beklenemez. Ancak ülkeler bu yolda ilerlerken, gelecek nesillere yaşanabilir, temiz bir çevre bırakmak için doğal kaynakları dengeli kullanma stratejisini benimsemelidirler.

3.1.3. Gelişmekte Olan Ülkelerin Problemleri

Dünyanın geleceğini tehdit eden çevre sorunlarının oluşumuna neden olan bir başka gelişmekte olan ülkelerin içinde buldukları problemlerdir. Bu ülkelerin gelişme ve kalkınma yönünde gösterdikleri aceleci çabalar değişik sorunları da beraberinde getirmektedir. Ekonomik kriz, işsizlik, açlık, hastalık ve toplu ölümler gibi birçok sorunun yaşandığı bu ülkelerde gelişme ve ilerleme konusunda gösterilen çalışmalar çevre sorunlarına neden olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu bu durum hem çevre sorunlarının hem de diğer sorunların giderek çoğalmasına neden olmaktadır. Çünkü bu ülkelerin çevre sorunlarının temelinde, yoksulluk ve kalkınmanın çözümlenememiş olması yatar. Bu ülkeler hem çevre sorunlarını önleyecek hem de bu sorumluluk içerisinde sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak zorundadırlar. Bu ikilemi aşmak böyle ülkeler için oldukça zordur. Çünkü bu ülkeler gelişmiş ülkelere tarım ürünleri ihraç ederek gelir sağlamak ve bu nedenle gelişmiş ülkelere bağımlı hale gelmektedir.

Bunun yanında, gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere çeşitli yollardan kirlilik ihraç etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde kullanımı yasaklanmış bazı kimyasal maddeler ve tarımsal ilaçların üçüncü dünya ülkelerine ihracı ile yine bu ülkelerin kirlenmesine neden olmaktadır. Söz konusu ülkelerin az gelişmişlikten kaynaklanan sorunları çözülmeden çevre sorunlarını kısa sürede ortadan kaldırmak hemen hemen mümkün gözükmemektedir. (Uslu, 1995: 39)

Görüldüğü gibi, çevre sorunları nitelik ve nicelik bakımından özellikle gelişmişlik açısından, ülkelere göre farklılık göstermektedir. Diğer taraftan bu sorunların üstesinden gelmek için izlenen politikalar ve ayrılan kaynaklar da farklıdır. Bu açıdan ülkeler arasında bir eşitsizlik söz konusudur. Ancak bugün nükleer kirlenmeler ya da sera etkisi olarak bilinen iklim değişikliği gibi küresel sorunlar nedeniyle siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmişlik farkları bir yana bırakılarak tüm ülkelerin ortaklaşa davranması zorunluluğu doğmuştur. Hiçbir ülkenin söz konusu tehlikelerden kendisini tek başına koruyamayacağı açıktır ve bu açıdan da ülkeler arasında bir bakıma eşitlik sağlanmaktadır (Kaplan, 1997: 7)

Herhangi bir ülkeden kaynaklanan bir kirlilik, kendisinden kilometrelerce uzaktaki bir başka ülkenin ekolojik dengesi üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerle çevrenin korunması konusunda ortak kararlar alması gerekmektedir.

3.1.4. Bazı Endüstrilerin Çevre Korumacılıkta Kullanılması

Günümüzde çevrenin korunması büyük bir endüstrinin konusudur. Çevre kirliliğini önleyen ve kirliliği temizleme işi, büyük endüstri kuruluşları tarafından üretilmekte ve satılmaktadır. Dolayısıyla bu kuruluşların daha çok satış yapabilmesi, öncelikle kirliliğin olmasına, daha sonra da bu kirliliğin önlenmesi ve temizlenmesi konusundaki toplumsal ve yönetsel çevre bilincine bağlıdır. Bu çevre bilincinin oluşması ve yaygınlaşması için, bu konuda çalışan büyük sermaye güçlerinin birçok faaliyeti söz konusudur.

Günümüzde çevre sorunları tam anlamı ile uluslararası sömürü kaynağı haline gelmiştir. Dolayısıyla hem kirlenirken hem de korunurken büyük paraların kazanıldığı çevre konusunda, sorunu kökten halledecek çözümlerin üretilmesi ve uygulanması aslında büyük sermaye güçlerinin çıkarlarına ters düşmektedir. Çünkü bu güçler, başkasının koyduğu strateji ile oyun oynamayı hiç de sevmezler. Çevre konusundaki bütün stratejileri kendileri koymak isterler (Demirekin, 2001: 58).

3.1.5. Kirlenmeye Karşı Doğanın Tepkisinin Önceden Bilinememesi

Bugüne kadar dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanan tecrübeler göstermiştir ki, insanın doğaya olan müdahalelerine, doğanın nasıl tepki göstereceği önceden pek kestirilememektedir. İşte doğanın davranışlarının bu hesap edilemeyişi, kirlenme konusunda tedbir almayı da zorlaştırmaktadır.

Doğanın korunması adına faydalı bir şeyler yapmak amacıyla yapılan bazı etkinliklere, doğa beklenmedik reaksiyonlar gösterebilmektedir. Bu nedenle çevreyi yeterince tanımak ve müdahalelere nasıl reaksiyon göstereceğini önceden tahmin edebilmek amacıyla çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Ekolojistler; popülasyonları, ekosistemleri, habitatları incelemek ve doğru bilgiler verebilmek için yaygın olarak istatistiksel teknikler, matematiksel modelleme yöntemleri kullanmışlardır. Ne yazık ki bu matematiksel modelleştirmenin tüm ekolojik problemleri önlemek ve var olanları gidermek için bir reçete olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda çok çarpıcı örnekler yaşanmıştır. 1930'larda Güneydoğu Anadolu'da zararlı ve tehlikeli oldukları gerekçesiyle yılanlar öldürülmeye başlanmıştır. Fakat yılanlar azaldıktan sonra tahıl ürünlerinde büyük zararların ortaya çıktığı görülmüştür. Yılanların yok edilmesiyle yılanların besin kaynağı olan tarla fareleri hızla çoğalmaya başlamış ve tarla bitkilerinde büyük tahribatlara neden olmuşlardır (Uslu, 1995: 43-44).

Yine toprağın verimini artırmak amacıyla kullanılan suni gübreler ile zararlılarla mücadele için kullanılan pestisidlerin zamanla toprağın kirlenmesine ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olduğu bilinmektedir.

Çevreyi korumak amacıyla yapılan bazı çalışmaların bile, çevre üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir. ABD ve Avrupa'da hava kirliliğine yol açtığı için büyük fabrikaların bacalarına filtre mahiyetinde partikül tutucu aygıtlar takılmıştır. Sonuçta hava kirliliğinin büyük ölçüde önüne geçilmesine rağmen, bacalardan çıkan duman konsantrasyonunda partikül maddeler bulunmadığı için çeşitli nitrojen oksitleri ile sülfidioksit atmosferdeki su ile birleşip, asit yağmurları şeklinde yağmaya, dolayısıyla toprağa ve suya zarar vermeye başlamıştır. (Mesoroviç & Pestel, 1978: 25)

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere; insanlar günümüzde çoğu zaman sonucunun ne olacağını tam olarak bilmeden, doğaya müdahale etmektedir. Bundan dolayı da bazen çevre korunmak istenirken bile zarar verilebilmektedir.

3.1.6. Çevre Sorunlarının Kaynağı Konusunda Uzlaşma Sağlanamaması

Çevre sorunlarının kaynağı konusunda pek çok görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden çoğu temel nedeni, nüfus artışına ve buna bağlı sorunlara bağlamaktadır. Bunun yanında temel nedeni, sanayileşmeye bağlayanlar da vardır.

İnsanla çevresi arasındaki ve diğer canlılarla doğal çevre arasındaki ilişkiler, insanlığın ilk yıllarından sanayi devrimine kadar değişime uğrasa da kısmi bir uyum içinde devam etmiştir. Ancak sanayi devrimi insanın doğaya müdahale ederek doğal dengeyi bozma olanaklarını ve koşullarını hazırlamıştır (Görmez, 1989: 6).

Çevre sorunlarının kaynağı konusunda bir başka görüş de, çevre kirliliğinin doğrudan doğruya nüfus artışıyla yada ona bağlı tarımsal faaliyetlerle ilgili olduğu, bir çok kirleticinin nüfustan daha hızlı bir şekilde arttığı kirliliğin daha çok sanayinin gelişmesine ve teknolojik ilerlemelere bağlı olduğu yönündedir (Daştan, 2007: 48).

Çevre sorunlarının kaynağı konusunda diğer bir görüş ise çevreden yararlanmanın ekonomik bir bunalıma yol açmasıdır.

Bu yönü ile sorun, toplumları örgütlenme biçimi ile yakından ilgilidir ve izlenen siyaset felsefesinin bir sonucudur. Bu anlamda, doğal kaynakların sınırlılığının anlaşılması, doğal kaynakların yalnızca zengin ülkelerin tekelinde olmadığı düşüncesinin gelişmesi bir dizi tartışmaya yol açmıştır. Ayrıca kaynak kıtlığı, enerji kaynaklarının sınırlılığı sorununu da gündeme getirmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1993: 15).

Aslında çevre sorunlarının örnekleri daha önce görülmesine rağmen, sanayi devrimi günümüz anlamında çevre sorunlarının kaynağını oluşturmaktadır. Buna paralel olarak çevre koruma fikrinin de gelişimi sanayi sonrası döneme rastlamaktadır.

Bunun yanı sıra çevre sorunlarını olgusal sebeplere bağlayan görüşlerin yanında çevre sorunlarının bazı felsefi-teorik sebeplere bağlı olarak çıktığını ileri sürenler de vardır. (Uslu, 1995: 48-49).

Çevre sorunlarının kaynağı konusunda fikir beyan edenlerin sayıları oldukça fazladır. Fakat çevre sorunlarının kaynağı konusunda birbiriyle çelişen-örtüşen ve dikkatleri farklı noktalara çeken birçok iddia olmasına rağmen henüz herhangi biri üzerinde uzlaşmaya varılamamıştır.

3.1.7. Ülkelerarası Rekabet ve Güvenlik Tehdidi

Ülkeler birbirleri ile her konuda rekabet içerisindedirler. Bu rekabet, teknolojik, ekonomik ve askeri alanda âdeta bir yarış halinde sürmektedir. Kendi ekonomilerini zirveye taşıyabilmek için, açlık ve sefaletin hüküm sürdüğü üçüncü dünya ülkelerini sömüren egemen ülkeler aynı zamanda askeri bir otorite olduğunu

kanıtlamak, diğer ülkeler üzerinde tahakküm kurmak uğruna, çevrenin kirlenmesine seyirci kalmaktadırlar.

Zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı anlatılırken, ağırlıklı olarak ekonomik göstergeler, bir başka deyişle ekonomik gelişmişlik düzeyi ölçüt olarak kullanılır. Ama ekonomik göstergelerinin hemen yanı başında bilgi ve teknoloji alanında sahip olunan birikim de önemli bir belirleyicidir. Çünkü zengin ülkelerin bir özelliği de teknolojik ilerleme ile maddi yaşam ölçünlerini yükseltmek için yeryüzündeki kaynakları sonuna dek kullanabilme güçleri ve bilgi birikimleridir (Kaplan, 1997: 6).

Ülkemiz sınırları içerisinde meydana eden bazı çevre sorunlarını bakıldığında da bazılarının dış kaynaklı olduğu görülmektedir. Rusya'da yapılan nükleer denemeler, Çernobil kazası sonucunda Karadeniz Bölgesi'ndeki yoğunluk kazanan kanser vakaları, boğazlarımızdan kontrolsüz geçen gemiler, tankerler, Ege ve Marmara Bölgesi'nde çıkan orman yangınlarının çevreye olan zararı uzun yıllar tartışılacaktır.

3.1.8. Hızlı Nüfus Artışı ve Göçler

Her yıl insan sayısı artmakta ama bu nüfusa yetecek, insan hayatının kalitesini yükseltecek, yoksulluğu ortadan kaldıracak doğal kaynakların miktarı sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan bilgi ve teknolojinin ilerlemesi kaynakların kullanımını artırmaktadır.

Kentlere yönelik büyük göçler her yıl artarak devam etmektedir. Bu durum alt yapısı olmayan kaçak yapıların ve gecekonduların hızla arttığı, sosyal ihtiyaç tesisleri ve yeşil alanlardan yoksun, dolayısıyla sosyal sorunları da hızla artan, çözümü zor ve yeni problemleri alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Daştan, 2007: 48).

3.1.9. Eğitimsizlik ve Duyarsızlık

Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında en önemli faktörlerden biri de bireylerin eğitimsizliği ve duyarsızlığıdır.

Canlılarla, cansız ortamın bir arada bulunduğu bir ekosistemde aktif rol oynayan unsur genellikle insandır. Çevrenin kirlenmemesi, korunması ve iyileştirilmesi konusunda tüm görevler yine insana düşmektedir.

Çevre koruma ancak kamuoyunun bilinçlenmesi ile gerçekleşebilir. Türkiye’de çevre sorunlarının fark edilme evresi aşılmıştır. Toplumca artık bilgilenme evresinde olduğumuz söylenebilir. Ancak koruma bilincine ulaştığımız ve bu bilincin yerleştiği söylenemez (Kuleli, Sonat, 1995: 30).

Çevreye ilişkin tüm sorunlar aslında sosyo-ekonomik koşullar ve insan davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çevre sorunlarına uygun çözümler ancak bilgi ve değer sistemlerine yönelik çabalar sonucu bulunabilir.

Oysa ki günümüzde teknolojinin ilerlemesi ve iletişim organlarının hızla yayılması dünyada güç ve değer kavramlarını hızla değiştirmektedir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen çevre sorunlarının tüm dünyayı da aynı derecede etkilediği dikkate alındığında, kamuoyunun bilgilendirilmesinde yazılı, görsel medya kuruluşlarının rolünün ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sağlıklı bir toplumun sağlıklı bir çevrede gelişebileceği ilkesinden hareketle, okul öncesi, ilköğretim çağındaki çocukların çevre sorunlarını daha iyi anlamaları, sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmanın sağlıklı bir çevre ile olan ilişkisini kavramaları verilecek çevre eğitimi ile gerçekleşecektir. Bir sonraki bölümde bu konu detaylarıyla incelenecektir.

3.2. ÇEVRE SORUNLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çevre sorunlarının geçmişini insanların toplu halde yaşamaya başladığı tarihe kadar geriye götürmek mümkündür. İnsan, var oluşundan bu yana yaşamını sürdürdüğü ortamı oluşturan hava, toprak ve su gibi öğelerden yararlanmaktadır. Bu arada kendisi gibi yaşamını bu temel öğelere borçlu olan diğer canlı türlerini de kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.

Çevre sorunlarının ciddi anlamda ortaya çıkışı sanayi devrimi ile başlamış ve insan doğayı tamamıyla hâkimiyeti altına alma gayreti içine girmiştir. İnsanların bu gayreti sonucunda ekolojik denge bozulmuş ve çevre sorunları küresel boyut kazanmıştır (Daştan, 1999: 1).

Sanayi toplumunun, insanı doğasından kopararak yabancılaştırması ve doğaya karşı duyarlılığını ortadan kaldırması, çevre sorunlarının büyük boyutlara ulaşmasını

beraberinde getirmiştir. Modern teknolojinin biçim verdiği çağdaş dünya, kendini bir anda üç bunalımın ortasında bulmuştur:

1. İnsan doğasının insanlık dışı teknoloji, örgütsel ve siyasi düzenleri boğucu ve tüketici bularak isyan etmesidir.
2. İnsan yaşamını besleyen canlı çevre isyan etmekte ve kısmen çöküş belirtileri vermektedir.
3. Dünyanın yenilenemez kaynaklarının özellikle de fosil yakıt kaynaklarının aşırı kullanımı hayli yakın bir gelecekte çeşitli darboğazları gündeme getirecektir.

Bu üç bunalımdan herhangi biri ölümcül olabilir. Hangisinin doğrudan son çöküşün nedeni olmaya en yakın olduğunu kestirmek zor. Ancak ortada bir gerçek var; bu maddeciliğe dayalı bir yaşam tarzının, yani sınırlı bir çevrede sınırsız genişlemeciliğin uzun süre devam edemeyeceği ve genişleme artarsa ömrünün de o denli kısa olacağıdır (Schumacher, 1989:112)

Bilim, teknoloji ve sanayinin gelişmesi ile birçok olanaklara kavuşan insanlığı giderek kendini daha güçlü görmeye, doğayı ve doğal kaynakları sınırsızca kullanmaya hatta sömürmeye başlamıştır. Doğaya hâkim olmaya yönelik bu anlayış 17. yüzyıldan sonra giderek artan bir hırsla dönüşmüş, sanayileşme ve teknolojik gelişme sürecinde canlı ve cansız varlıklar arasında milyonlarca yılda oluşmuş olan uyum bozularak, önce Batı Avrupa ülkelerinde daha sonraki yıllarda da bütün dünyada pek çok çevre sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çevre sorunlarının küresel boyut kazanması, çevre koruma gayretlerini tetikleyerek uluslararası platformlara taşımış ve ülkelerin önlem almalarını zorunlu kılmıştır (Kabaş, 2004: 2).

1973'de dünya petrol krizini patlak vermesi, dünyanın hammadde kaynaklarının tükeneyeceği ve sanayinin neden olduğu çevre kirliliğinin insanlığın geleceğini tehdit edeceği tartışmaları, sınırlı dünya kaynaklarının daha dikkatli kullanılması yönünde yeni stratejilerin geliştirilmesine neden olmuştur (Çoban,1997: 10).

1992 yılında, Brezilya'nın başkenti Rio'da yapılan Yeryüzü Zirvesi'nde, çevre kirliliği her yönüyle tartışılmış ve doğal dengenin nasıl sarsıldığı, kaynakların göz göre göre yitip gittiği konuşulmuştur. Zirvede ayrıca, son 20 yıl içinde dünyanın ne derece kirlendiği de, sayısal verilerle ortaya konulmuştur.

İnsan etkinliğinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan çevre sorunları, yalnızca gelişmekte olan ülkelerin sorunu değildir. Gelişmekte olan ülkeler tüm çabalarını kalkınmaya yönelttikleri bir dönemde çevre sorunlarıyla karşı karşıya

kalmalarına karşın, gelişmiş ülkeler çevre sorunlarıyla ekonomik gelişmenin belirli bir düzeyinde karşılaşmışlardır. Ancak belirli bir düzeyden sonra çevre sorunlarından kaynaklanan ve insan sağlığı ile geleceğini tehdit eden tehlikelerin ulusal boyutları aşarak uluslararası bir özellik kazanmaya başlaması, gelişmekte olan ülkeleri de masraflı önlemler almaya zorlamaktadır.

Çevre sorunları son 50 yılda ve özellikle 1960'lerden sonra başta ABD ve Japonya olmak üzere gelişmiş ülkelerde önemli boyutlara ulaşırken, gelişmekte olan ülkelerde de aynı hızda olmasa da sanayileşmenin bir işlevi olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü sanayi faaliyetleri, doğadan alınan hammaddeyi işleyerek ürün durumuna getirdikten sonra onu atık bırakacak biçimde tüketmek sistemine dayalı olarak çalışır. Teknolojik ilerlemeyle birlikte plastik, naylon, alüminyum v.b. fiziksel olarak tamamen yok edilmeleri olanaksız olan maddelerin büyük ölçülerde üretimi ve tüketimi önemli bir çevre kirliliğine neden olmuştur (İlkin ve Alkin, 1991: 2).

Sanayileşmenin planlı olmaması ve çevre faktörünün göz önüne alınmaması, bunun yanında geleneksel tarım yöntemlerinin terk edilerek tarımda yeni teknolojilerin yoğunlaşması da doğal çevreye zarar vermiştir. Diğer taraftan yine hızla artan talep yüzünden yeni kaynaklara ulaşabilmek amacıyla yeni teknolojilere geçilmesi de çevre sorununa yeni boyutlar eklemiştir.

Tüm bu gelişmeler, üretim sürecinde ve bu süreç sonunda ortaya çıkan atık maddeleri çok yoğun biçimde arttırarak, insan ve diğer canlıların varlıklarını sürdürmesini tehdit eder bir noktaya getirmiştir.

Nükleer atıkların yarattığı tehlike, spreylere yol açtığı ozon tabakasının incilmesi veya hava kirlenmesinin asit yağmurlarına neden olması, vb. sanayileşmenin yarattığı çevre sorunları, günümüzde hafife alınamayacak kadar önemli çevre sorunlarıdır.

Son yarım asra kadar bugünkü anlamda bir kriz yaşanmadan, doğal dengesi bozulmadan, insanlığı tehdit etmeden varlığını sürdürebilen çevre; bilim ve teknolojiye hızlı gelişme, nüfusun hızlı artması, sanayileşme ve kentleşmedeki artışlar neticesinde sorunlara yenik düşmüştür (Demirekin, 2001: 24).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, doğanın ve nesillerin yok olmaya başladığını görmesi ve çevre sorunlarının farkına varması, 20 yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Çevre sorunlarının boyutu ve insan sağlığına verdiği zararlar arttıkça, sorunlara çözüm arama ve eyleme geçme zorunluluğu da artmıştır. (Vaizoğlu vd., 2005: 153)

Bireysel ve toplumsal kalkınmanın sürdürülebilirliğinin çevresel değerlerle eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesi noktasında, uluslararası toplum tarafından 1972'de

Stockholm'de başlayan, Rio(1992) ivme kazanan ve Johannesburg Zirvesi'ne (2002) kadar uzanan HABITAT, Gündem 21 ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde sağlanan önemli girişimler vardır (Yıldırım ve Göktürk, 2004: 452).

Bütün bu girişimler doğrultusunda çevre sorunlarının çözümüne yönelik uluslararası konferanslar, zirveler, sivil toplum hareketleri çevre için gerçekleştirmeye devam etmektedir. Fakat yine de çevreci önlemlerin yeterince alındığını söylemek zordur.

4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE SORUNLARI

Çevre sorunu, Türkiye'nin gündeminde her geçen gün daha fazla yer almaya aday bir sorundur. Hızlı bir değişim süreci yaşayan bir ülkede doğal çevrenin de etkilenmesi ve beraberinde bir dizi çözüm bekleyen sorunu ortaya çıkarması sürpriz değildir.

Türkiye'de gerek ulusal düzeyde, gerekse uluslararası taahhütler doğrultusunda, bugüne kadar çevre alanında birçok çalışma yapılmıştır. Bu süreçte çevre sorunları daha yaygın ve yoğun olarak Türkiye'nin gündeminde yer almış, mevzuatta ve uluslararası ilişkilerde değişimler olmuştur.

Ancak bütün bu çalışmaların, uygulamaya yansıtılmış olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Türkiye'de çevre konusu, toplumdaki tüm kesimlerin çalışmalarının karar alma, planlama ve uygulama süreçleri ile bütünleştirilememiş, kısaca sorunların çözümlenmesine yönelik dinamik bir bakış açısı geliştirilememiştir. Bu nedenle, Türkiye'de bir çevre politikasının ve etkili bir çevre yönetim sisteminin var olduğundan söz etmek pek mümkün değildir.

Bu tespitler çerçevesinde, Türkiye'de çevre yönetiminde yaşanan aksaklıklar bir kaç ana noktada toplanabilir. Bunlar; Türkiye'nin etkin bir çevre politikasının yürütülememesi, çevresel gerekliliklerin diğer sektör politikalarıyla entegre edilememesi, çevresel altyapı yatırımlarına ayrılan kaynakların yetersizliği, çevre politikalarının oluşum sürecine ve karar-mekanizmalarına halkın ve tüm kesimlerin aktif katılımının sağlanmaması, doğru istihdam politikalarının hayata geçirilememesi ve çevresel veri ve bilgi sistemlerinin yetersizliğidir.

Türkiye Çevre Durum Raporu (2007)'na göre, 1930'lu yıllardan bu yana uygulanmakta olan çevre mevzuatının bir bölümü doğrudan doğruya çevre ile ilgili, bir bölümü ise dolaylı olarak çevreye düzenlemeler getirmektedir. Anayasanın 56. Maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” denilmekte ve çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” hükmünü getirmektedir. 1983 yılında 2872 Sayılı Çevre Kanunu çıkarılmış, 1991 yılında ise Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Çevre Kanunu, çevreyle doğrudan ilgili olarak hazırlanmış olan bir dizi yasal düzenlemenin başında gelmektedir. Bu yasanın çağdaş bir çevre koruma ilkesi olan “kirleten öder” ölçüsünü benimsemiş olması en büyük kirletici olan devlete düşen sorumlulukları da arttırmıştır. Çevre Kanunu'nda yer alan temel ilkeler; çevrenin korunması konusunda devlet yanında vatandaşın sorumluluk taşıdığı, çevre korunması ve kirliliğine ilişkin karar ve önlemlerin tespit ve uygulamasından bunların kalkınma çalışmalarına olan etkileri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğidir.

TÜBİTAK (2002) raporuna göre Türkiye, Anayasasında çevre konusunun doğrudan yer aldığı birkaç ülkeden biridir. Ancak, yürürlükteki Çevre Yasası ve ilgili yönetmeliklerle, çevreyi ilgilendiren hemen hemen her alandaki faaliyet, yasal olarak kontrol altına alınmış olmasına karşın, yetkinin birden fazla kurum ve kuruluşa verilmiş olması dahası sorumlulukların iç içe geçmiş olması nedeniyle pek çok sorun yaşanmaktadır. Türkiye, uluslararası düzeyde çevreyle ilgili 41 sözleşme ve 30'un üzerine protokole taraf olmuş; çok sayıda deklarasyon ve karar metnini de kabul etmiştir. Son dönemlerde, uluslararası platformda yaşanan gelişmeler, gelecekte, bu yükümlülüklerin daha da artacağını göstermektedir (Yıldırım ve Göktürk, 2004: 467).

Türkiye'de yerel yönetimler düzeyinde kurulan Yerel Gündem 21 kent meclisleri, ulusal düzeyde yönetim ilkesinin kurumsallaşmasına yönelik önemli bir adımı oluşturmaktadır. Ayrıca GAP hem sürdürülebilir kalkınmanın, hem de yönetim ilkesinin esas alındığı önemli uygulamalardan biridir (Yıldırım ve Öner, 2003: 6).

Türkiye'de çevre sorunlarına yönelik olarak yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmalarının yanı sıra Türkiye'nin çevre konusunda tercih ve hedeflerini belirleyecek yeni çevre politikalarına gereksinimi vardır. Orta ve uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanacak politikalar ve geliştirilecek

stratejilerin, Avrupa Birliği normları ve uluslararası standartların yanı sıra ülke gerçekleri dikkate alınarak ortaya konulması gerekmektedir.

5. AFYONKARAHİSAR'DA ÇEVRE SORUNLARI

Afyonkarahisar'ın önemli ulaşım yolları üzerinde yer alması, kentleşme oranını artırmıştır. Nüfus artışı ve sanayileşme ile birlikte çevre sorunları büyümekte, doğal hayatın bozulmasına neden olmaktadır.

Afyonkarahisar'daki bu gelişim, coğrafyasından da kaynaklanan önemli çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Afyonkarahisar'ın en önemli çevre sorunları; hava kirliliği, su kirliliği (jeotermal kirlilik) ve katı atık (mermer artığı)'dır (Uçar, 2007: 1).

Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel müdürlüğü'nün 26 Mayıs 2005 tarihli genelgesinde Afyonkarahisar, 2005-2006 kış sezonu için 1. derecede kirli olan 2.grup il durumundadır. Afyonkarahisar il merkezinde sadece 1 adet ölçüm istasyonunun bulunması ve bu istasyonun da kirliliğin yoğun olarak hissedildiği kent merkezine uzak olması ölçüm değerlerinin çok sağlıklı olmadığını göstermektedir. Şehirdeki hava kirliliği sabit ve gezici hava kirliliği ölçüm cihazları ile değerlendirilmeli ve hava kirliliğinin önlenmesi için jeotermal enerji ve doğalgaz kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Eğirdir Su Ürünleri Araştırma Enstitüsü'nün raporuna (2002) göre: Akarçay'ın kaynağını aldığı alandan Eber Gölü'ne döküldüğü yere kadar çevredeki tüm yerleşmeler atık sularını Akarçay'a deşarj etmektedir. Bunun sonucunda da Akarçay'ın göle karıştığı alandaki saz, kamış ve kındıraların tamamı yok olmuştur. Organize Sanayi Bölgesi'nde birçok işletmenin atık su arıtma tesisinin olmaması ve bu tesisin merkezi arıtma tesisinin bulunmamasından dolayı oluşan atık sular doğrudan Akarçay'a deşarj edilmektedir. Ayrıca şeker fabrikası, alkoloid fabrikası ve jeotermal suların Akarçay'a deşarj edilmesi su kirliliğini artırmakta ve doğal hayatı etkilemektedir. (Uçar, 2007: 1)

Bütün kentsel, endüstriyel ve tıbbi atıkların arıtma tesislerinde temizlenerek akarsu veya göllere dökülmesi sağlanmalıdır. Arıtma tesislerinin kurulması için sanayi tesisleri ve işyerleri ile karşılıklı protokollerin hazırlanıp uygulanması gerekmektedir.

Atık su problemi beraberinde toprak sorunlarını da getirmiştir. Atık su arıtma tesisinde yılda 6000 ton kurutulmuş arıtma çamuru elde edilmekte ve bu çamur çevredeki köylülere gübre olarak dağıtılmaktadır. İl Tarım Müdürlüğü, arıtma çamurunun gübre olarak kullanılabilmesi için yönetmelikte istenen ağır metal analizini yapmamıştır. Bu uygulamanın devam etmesi halinde tarım arazilerinde geleceğe yönelik ağır metal kirliliğinin olması muhtemeldir. Ayrıca jeotermal suların sondaj ile yeryüzüne çıkarılması sırasında iletim borularındaki tıkanıklığı önlemek için kullanılan inhibitör maddesi torağa ve yeryüzü sularına karışmaktadır. Böylece

suların pH'ı düşmekte, flora-fauna dengesi bozulmakta ve başta balıklar olmak üzere bütün canlıların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir (Uçar, 2007: 130).

Afyonkarahisar'da bitkisel ve madensel atık yağlarını lisanslı tesislere veren kuruluşların dışında kalan diğer lokanta, yemekhane ve konutlardaki atık yağların doğrudan kanalizasyona dökülmesi de önemli bir sorundur. Çünkü bu yağlar hem kanalizasyon sistemini zamanla tıkamakta, hem de biyolojik arıtma yapan atık su arıtma tesisinin işlevini engellemektedir.

BÖLÜM II

ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİ

1. ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK

Farklı toplumsal ve ekonomik gelişmişlik düzeyinde bulunan toplumların çevre sorunları birbirinden farklı özellikler taşır ve bu toplumların sorunu algılayış biçimi de birbirinden farklıdır. Dolayısıyla çevre sorunlarına gösterdikleri duyarlılık biçimleri ve dereceleri de birbirinden farklıdır. Örneğin, sanayileşmenin ileri boyutlara ulaştığı toplumlarda duyarlılık fazlayken, henüz temel ekonomik sorunlarını bile çözememiş, yoksulluktan kaynaklanan çevre sorunlarının yoğun bir şekilde yaşandığı toplumlarda duyarlılık düşüktür ve bu toplumlarda bilinçli ve kararlı bir tepkiden söz etmek mümkün değildir.

“Duyarlı” sözcüğü, en genel anlamıyla, duyabilme, dış etkenlere karşı hassas olma, uyarımlar karşısında tepki gösterme, “duyarlılık” ise, duyarlı olma hali olarak tanımlanmaktadır. Bu genel tanıma, bireyler ve toplumlar açısından bakıldığında, tek tek bireylerin ya da toplumların dış etkenlere karşı gösterdikleri tepkiyi ifade ettiği anlaşılmaktadır. Dış etkenlerin de çevre koşullarından başka bir şey olmadığı düşünülecek olursa, bu koşulların soruna dönüşmesinin birey ve toplumu olumsuz yönde etkilediği açıktır. Bu tür çevre sorunlarıyla karşılaşan birey ve toplumun, kendisini etkileyen sorun karşısında bir tepki göstermesi beklenmektedir. İşte bu tepki, çevre sorunlarına gösterilen duyarlılık kavramında ifadesini bulmaktadır (Özdemir, 1988: 59).

Çevre sorunları, sorunları oluşturan nedenler ve çözüm yolları konusunda belli bir eğitim ve duyarlılığa sahip insanın, çevrenin korunması konusunda da aktif rol oynadığı bilinen bir gerçektir.

1.1. ÇEVREYE DUYARLILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çevre sorunlarına karşı duyarlılık, geçmişi pek uzun olmayan bir süreçtir. Çeşitli konut ve endüstri yatırımlarının olumsuz çevresel etkilerinin ortaya çıkması sonucunda dünyanın çeşitli ülkelerinde çevre bilinci doğmaya ve geniş toplum kesimleri tarafından benimsenmeye başlamıştır.

Dünyada kirlenme olgusu sanayileşme ile başlamış ve muhtemelen ilk kirlenme olayı, İngiltere’de ortaya çıkmış, daha sonra Kıta Avrupası ve Kuzey Amerika’ya sıçramıştır. 1580 yılında Londra’nın büyümesi sakıncalı bulunarak Kraliçe Elizabeth tarafından kente üç mil yakınlıktaki alanlarda inşaat yapılması yasaklanmıştı. Ayrıca 1898’de Ebenezer Howard adlı bir İngiliz mimar tarafından hazırlanan yeni bir kent düzenleme planı “Bahçe Kent” adıyla anılmış ve çevre kirliliğini önlemede somut bir girişim olarak nitelendirilmiştir. Fransa’da ise 1848 yılından itibaren yeni kent planlarının yapılması esnasında hava kirliliğinin önlenmesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır (İlkin ve Alkin, 1991: 8).

1983 yılında Birleşmiş Milletler’in oluşturduğu Dünya, Çevre ve Kalkınma Komisyonu 1987’de tamamladığı raporunda, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ortak geleceğinin ancak “sürdürülebilir kalkınma” ile mümkün olabileceğini açıklamıştır. Sürdürülebilir kalkınma, bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın karşılayabilen kalkınma anlayışıdır.

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 5 Haziran 1992’de Rio de Janeiro’da toplanmış ve çevre ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini açık bir şekilde ortaya konmuş, Gündem 21 eylem planı ile sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan çevre, kaynak ve kalkınma bilgilerinin insanlara anlaşılabilir bir şekilde aktarılmasına karar verilmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı 5 Haziran 1992’de Rio de Janeiro’da toplanmış ve çevre ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın birbirinden ayrı konular olarak düşünülemeyeceğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Aynı toplantıda oluşturulan Gündem 21 eylem planı ile sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan çevre, kaynak ve kalkınma bilgilerinin insanlara anlaşılabilir bir şekilde ulaştırılmasına karar verilmiştir.

Sanayileşmenin ileri boyutlara ulaştığı toplumlarda, kamuoyunun çevre sorunları karşısındaki duyarlılığı, çevrecilik akımının toplumsal bir hareket olarak

gelişmesine de yol açmıştır. Bu akımın öncüleri, örgütlü ya da bireysel olarak, çevrenin içinde bulunduğu koşulların değişmesine aktif olarak katılmaktadırlar (Özdemir, 1988: 60).

Çevre koruma aynı zamanda bir politik hareketinde kaynağıdır. Bu hareket etkisini özellikle Avrupa’da bir siyasal oluşum halinde göstermektedir. İsveç’te Yeşiller’in aldığı oylar ve parlamentodaki milletvekili sayıları gitgide artmaktadır.

1987 yılında, tüm Avrupa ülkelerinin katıldığı “Çevre Korumasının Avrupa’daki Boyutları” konulu toplantıda, uluslararası karar ve tedbirlerin alınması gereği açıkça ortaya konulmuş, ancak alınacak tedbirlerin sanayiye ve ticareti engellememesi kararlaştırılmıştır (Gürmeriç, 1997: 52).

Çevre korumaya yönelik alınacak tedbirler; her ülkenin coğrafi, beşeri, ekonomik yapısına ve öğrenim durumuna göre farklılık göstereceğinden bu konuda uygulanacak uluslararası normların da ülkelerin şartlarına uyum sağlayacak esneklikte olması gerekir.

1.1.1 Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Gelişmeler

Çevre koruma konusunda en eski örgütlenmelere ABD’de rastlanmaktadır. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ve otomobillerin günlük yaşamda kullanımının yaygınlaşmaya başlaması, başta Los Angeles olmak üzere, birçok kentin havasının giderek artan oranda kirlenmesine yol açmıştır. 1950 yılında, Los Angeles’da büyük boyutlara ulaşan hava kirliliği, halkın tepkisine yol açmış ve bu tepki giderek büyüyerek otomobillere ve diğer sanayi ürünlerine karşı saldırıya dönüşmeye başlamıştır. Sanayicilerin ve federal hükümetin araya girmesiyle ancak bir süre sonra yatışmış olan bu olaylar, ABD’de çevre kirlenmesi konusunda, çok büyük bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuştur. Olaylardan sonra da tartışmaların sürmesi, kamuoyunun sürekli olarak ilgisinin bu konu üzerinde yoğunlaşması ve önemli bir kamuoyu baskısı oluşmasına yol açmıştır. Bu kamuoyu baskısı, otomobil sanayini ürünlerinin hava kirlenmesindeki payını azaltmaya yönelik araştırmaya yöneltmiştir.

İlk kez 1960 yılında, Mississippi Nehri’nde, çok sayıda balığın ölümü, bölge sakinlerinin dikkatini çekmiş, 1963’te 5 milyona yakın balığın ölümü, kamuoyunu harekete geçirmiştir. Çevre sorunlarına ilgi ve ilgili eylemlerin birden bire arttığı 1970 yılı içinde, üniversiteler ve azınlık grupları da, çeşitli eleştirilerde bulunarak, çevre sorunlarının ele alış biçimine karşı çıkmışlardır. Aynı yıl içinde ortaya çıkan yüzlerce çevreci grup, sorunu farklı yönleriyle tartışmaya ve kamuoyu oluşturmaya

başlamışlardır. Bu ilgi sonunda 22 Nisan 1970’de, 2 milyon kişinin çevre sorunlarıyla ilgili kaygılarını dile getirdiği büyük bir miting ve eylem yapılmıştır. Eylemin yapıldığı tarih yıllar sonra “Dünya Günü (Earthy Day)” olarak ilan edilmiştir. (Özdemir,1988: 60-63).

ABD’de, ilk hızını giderek yitiren kitlesel heyecan, 1980 yılı başkanlık seçimlerinde yeniden toplumun tartışma gündemine gelerek canlılık kazanmaya başlamıştır. Günümüzde ABD’de parlamento üyeleri artık siyasal görüşlerinin yanı sıra çevre konusundaki tutumlarına göre de desteklenmektedirler. Ayrıca, çevre konusunda ağırlıklarını kabul ettiren baskı grupları, kongrelerde çevreyle ilgili kararların alınmasında önemli katkılarda bulunmaktadır.

1.1.2. Almanya’daki Gelişmeler

Almanya’da çevre konusundaki duyarlılık, 1960’larda başlamasına rağmen, Batı Avrupa ülkelerinden daha çabuk gelişmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşa karşı protesto hareketleri, barışçılık ve silahsızlanma akımları, öğrenci hareketleri yurttaş insiyatifleri ve alternatif hareketin gelişmesi gibi etmenler, Almanya’da çevre sorunlarının politize edilmesini kolaylaştırmıştır.

Daha çok yerel, bölgesel sorunlardan, özellikle çevre korunması, kent planlaması, trafik, sağlık, eğitim gibi konulara eğilerek, bunlara çözüm getirmek amacıyla kurulan yurttaş insiyatifleri, daha sonra nükleer santrallerinin gündeme gelmesiyle, nükleer enerji karşıtı bir hareket olmaya başlamıştır (Özdemir, 1988: 71).

1.1.3. Japonya’daki Gelişmeler

Japonların çevre konusunda gösterdikleri duyarlılıkların kökenleri çok eskilere dayanmaktadır.

19. yüzyılda Ashio’lu, Besshi’li ve Hitachi’li halkın, çevreyi önemli ölçüde kirlüten bir teknikle işletilen madenlerin balıkçı ve çiftçilere büyük zarar vermesi üzerine gösterdikleri tepkilerin, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ve çevre sorunları konusundaki duyarlılığın bir göstergesi olan çevre protestolarının kökenlerini oluşturdukları görülmektedir (Özdemir, 1988: 77-84).

Japonya’daki çevresel protestolar, yargı kararlarının davacılar lehinde sonuçlanmasına yardımcı olmaları yanında; hükümeti kesin çevresel yasalar çıkartmak zorunda da bırakmıştır. Dünya da ilk kez, insan sağlığını bozan kirlenmeyi suç sayan yasa da dâhil, kirlenmeyle ilgili, 14 yasa kabul edilip yürürlüğe konmuştur.

Bugün dünyanın en katı kirlenme standartlarına sahip olan Japonya’da bu noktaya gelinmesinde toplumun çevre sorunlarına duyarlı olmasının payı büyüktür.

2. TÜRKİYE’DE ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK

Türkiye’de ciddi boyutlara varan çevre sorunları karşısında gösterilen çevre duyarlılığı, dünyadaki gelişmelere paralel olarak 1970’lerde ortaya çıkmıştır. Bu çevre duyarlılığı zamanla gelişerek çevre politikalarının oluşumuna zemin hazırlamış, bunu yasal düzenlemeler, kalkınma planları ve hükümet programları izlemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, başta halk ve çevre sağlığı olmak üzere, toprak kullanımı, doğal ve tarihi çevrenin korunması, su ve hava kirlenmesi, enerji, trafik, gürültü ve diğer çevre sorunları konularıyla ilgili, yaklaşık 118 yasa ile 38 kadar tüzük ve yönetmelik çıkartılmıştır. Fakat bu yasa girişimleri çevre politikaları konusunda bütüncül bir yaklaşım getirmekten uzaktır. Bu parçalı yaklaşımların yerini ülke ölçüsünde çevre politikasının alması için 1970’leri beklemek gerekir (Keleş, 2002: 692).

1972 yılında Stockholm’de Birleşmiş Milletlerce düzenlenen Dünya Çevre Konferansı Türkiye’de kamuoyunda yetersiz de olsa belli bir duyarlılığın oluşmaya başlamasına zemin hazırlamıştır.

İlk kez çevre sorunları bağımsız bir başlık altında 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer almıştır. Böylece çevre resmi gündeme kendi adıyla katılmıştır. Ancak, plandaki çevre politikası, yeterince açık ve kesin olmaktan uzak, tereddütlü ve tedirgin bir nitelik taşımaktadır. Bu tereddüt, çevre koruma çabalarının sanayileşmeyi olumsuz yönde etkileyeceği kuşkusundan kaynaklanmaktadır. 1974-1977 dönemi, Türkiye’de çevreye ilişkin konuların aktif olarak kamuoyunun dikkatini çektiği, bilimsel alanda projelerin yürütüldüğü ve ölçümlerin yapıldığı bir dönem olmuştur (Özdemir, 1988: 84-85).

Türkiye’de 1978 yılında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulması ile çevre örgütlenmesinde ilk adım atılmıştır. Türkiye uzun yıllar kalkınma sorunu olan bir ülke olmuştur. Kalkınma da ancak sanayileşme ile olabilecektir ve sanayileşme hızlandıkça iş ve refah düzeyi de yükselecektir. Kalkınmacı bakış açısının toplumun tüm kesimlerine egemen olduğu 1950-1980 döneminde sanayileşmeye gelişmeye övgü yağdırılırken, bu süreçte doğada yaşanan kaçınılmaz tahribat bir ölçüde göz ardı edilmiştir. Kalkınmanın bedeli olarak görülen çevre kirliliği uzun süre sorun olarak görülmemiştir. Kalkınmanın yanında çevreyi de dikkate alan sürdürülebilir kalkınma ancak 1980’lerde telaffuz edilmeye başlanmıştır.

1980'ler çevre kirliliğinin çoğalarak arttığı bir dönem olurken çevre ile ilgili denetleyici kamu kuruluşları da ilk kez yasal çerçevelerine kavuşmuşlardır. Böylece kirliliği önleyecek ve giderecek kurumlar da hukuki kimliklerini bulmaya başladılar. 09.08.1983 tarihli 2872 Sayılı Çevre Kanunu, ilk önemli düzenleme sayılır. Bunu aynı yıl Milli Parklar Kanunu (18.11.1983), İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler Hakkına Kanun (24.02.1984), Toplu Konut Kanunu (02.03.1984), Kıyı Kanunu (03.05.1985) ve diğer hukuki düzenlemeler izledi. (Sönmez, 1993: 12)

Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı, 1984 yılında Başbakanlığa bağlı Çevre Genel Müdürlüğüne dönüştürülse de 1989'da tekrar müsteşarlık haline getirilmiş, 1991 yılında ise Çevre Bakanlığı kurulmuştur. 2003'te bu bakanlık Orman Bakanlığı ile birleştirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı adını almıştır.

Çevre sorunlarını çözmek amacıyla yasal ve kurumsal yapıların oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmesine ve temiz bir çevreye yönelik toplumsal duyarlılığın artmasına karşın, 1980-2000 yılları arasında sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak önlemler konusunda yeterince gelişme sağlanamamıştır. Ayrıca daha çok ekonomik gelişmenin ön planda tutulması nedeniyle çevre politikaları, ekonomik ve sosyal politikalara entegre edilememiştir.

Türkiye'nin çevre politikaları geçmişte ve günümüzde hep onarımcı nitelik taşımış, önleyici politikalara sahip olmak gereksinmesi görmezlikten gelinmiştir. Onarımcı politikaların yansıdığı çevre kavramı, dar anlamda, kirlenmeyle ve kirlenmenin önlenmesiyle özdeş sayılan bir çevre anlayışıdır. Korumacılığın ötesine geçip çevrenin geliştirilmesini de kapsayan geniş anlamda çevre politikalarına karşı duyulan ilgi çok yenidir. Yine çevre politikalarımız zorlayıcı nitelik taşımaktan uzaktır. Çevre yasalarındaki, çevreyi kirlütenlere uygulanması öngörülen yaptırımların gereği gibi uygulanmadığı görülmektedir. Bu, kuşkusuz, kalkınma anlayış ve yöntemleri kadar, kamu yönetiminin etkinliği ve gelişme düzeyi ile de yakından ilgilidir (Keleş, 1992: 179).

1991 yılında Çevre Bakanlığı'na bağlanan Özel Çevre Koruma Kurumu da, 3416 sayılı yasayla, ülke ve dünya ölçüsünde ekonomik önemi olan çevre kirlenmelerine ve bozulmalarına duyarlı alanların, doğal güzelliklerin gelecek kuşaklara ulaştırılmasını güvence altına almak üzere gerekli düzenlemeleri yapmak amacıyla "özel çevre koruma bölgesi" ilan etmeye ve bu bölgelerle ilgili koruma, kullanma ve planlama ilkelerini belirlemeye Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2002: 299).

Türkiye'de Çevre ve Orman Bakanlığı dışında çevre sorunlarına duyarlılık konusunda; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Kültür Değerlerini Koruma Yüksek Kurulu'nun çalışmaları bulunmaktadır.

2.1. YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

1970'li yıllarda, özellikle batı ülkelerinde çevrenin korunmasına halkın yerel düzeyde katılımı artmıştır. Bu tarihten itibaren, çevrenin korunması, halkın sağlığının korunması anlayışından, bütünüyle çevrenin ve çevre kaynaklarının korunması anlayışına doğru çevrilmiştir.

Belediyelerin mevcut hizmet birimlerinin veya doğrudan çevre konusunda çalışmak üzere kurulacak olan birimlerin etkin bir biçimde çalışabilmesi için, bütünsel bir çevre programına, bütünsel bir çevre yönetim sistemine göre çalışmaları, kendi aralarında işbirliğine gitmeleri gerekir... Kent için geliştirilecek çevre programı, ülkesel, bölgesel veya kentsel ölçekte geliştirilmiş veya geliştirilecek olan çevre politikalarına uygun olarak hazırlanmalıdır. (Gürpınar, 1996: 98-106)

İbni Haldun, temel eseri Mukaddime'de, kent yönetimini incelerken, kentlerin fiziksel gelişmişlik düzeyleri ile ekonomik hayatın canlılığı arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir.

İbni Haldun'a göre; bir şehir, diğer şehirlere göre daha bayındır (imarlı) olursa, o şehir sakinleri, üretim ve bayındırlık yönünden kendilerinden düşük olan kent sakinlerine göre daha fazla refah içinde yaşarlar. Kentin gelişmişlik-fiziksel gelişmişlik düzeyi (bayındırlığı) ile kent kalkınması arasındaki ilişkiyi detayları ile inceleyen İbni Haldun, bir kentin kuruluş aşamasında gelişmemiş yapılara sahip olduğunu, zamanla üretimin artmasına paralel bayındırlığın geliştiğini, gelişen bayındırlık ile paralel bu kentin cazibesinin artacağını, seçkin sanatkarların, ustaların bu kente geleceğini ve bunun da kent ekonomisini geliştireceğini, gelişen ekonominin de kent bayındırlığını geliştireceğini savunmakta ve kentin fiziksel gelişimi ile ekonomik gelişimi arasındaki güçlü bağları belirtmektedir (Kaya, 2007: <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/kasim2007/2.pdf>).

İbni Haldun'un 600 sene önce ifade ettiği kentin fiziksel gelişmişliği ile kalkınması arasındaki ilişki, günümüzde kent ekonomisi yaklaşımının temel unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Yerel kalkınma kapsamında belediyelerin temel sorumluluk alanlarından birisi, kentlerin fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması yanında sürdürülebilir kentleşmenin sağlanmasıdır. Daha açık bir ifadeyle; yerel yönetimler gelecek nesillere yaşanabilir, sağlıklı kentler bırakmak için bugünden gerekli önlemleri almak ve çevreye duyarlı politikalar geliştirmek zorundadır.

2.2. MEDYANIN ROLÜ

Medya; her türlü sözlü, yazılı, basılı görsel metin ve imgeler (kitaplar, gazeteler, dergiler, broşürler, reklâm panoları, radyo, televizyon, internet gibi) içeren çok geniş bir iletişim araçları topluluğudur.

Günümüzde insan yaşamını tehdit edici noktalara gelen çevre sorunları her geçen gün artmaktadır. Gerek çevre sorunlarının halka duyurulması, gerekse halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesinde medya çok önemli bir misyonu üstlenmektedir. Ayrıca toplumda bir çevre duyarlılığının oluşturulabilmesi için çaba içerisindedirler.

Medya, kültürün en önemli üretim araçlarından. Medya gerçek kültürü ham madde olarak kullanır, çeşitli yönlerini yeniden yaratarak, değiştirerek, şekillendirerek yeniden üretir. Türkiye’de medya, bireylerin bilgi duygu düşünce, inanç, tutum ve davranışlarını etkileyebilecek çok büyük bir güce sahiptir. Bireylerin değil, aynı zamanda toplumsal gurupların ,toplumsal kurumların ve kuruluşların, kısaca toplumun tamamının ve ulusal kültürün, medyanın şekillendirici ve belirleyici etkisinden kaçabilmesi olanaksız gibi görünmektedir (Üzüm, 2007: <http://1962.inube.com/blog/13535/populer-kultur-medya-ve-mcdonaldlastirma/>).

Toplumda çevre duyarlılığının oluşabilmesi için, öncelikle çevre sorunlarına yönelik toplumsal bir tepki gerekmektedir. Bu anlamda medya çok önemli bir toplumsal güçtür, halkın sesi, gözü ve kulağıdır. Medyaya düşen görev ise; farklı unsurların etkisi altında kalmadan, tarafsız bir şekilde çevreyle ilgili sorunlar hakkında halkı bilgilendirmek, tepkisini ortaya çıkarmak, çevreye olumlu yaklaşım tarzını benimsetmektir.

Bireylerin çevreye olumlu yaklaşım tarzını benimsemeleri için, ilk planda güvenilir kaynaktan, sağlıklı ve çok boyutlu bilgi almalarına ihtiyaç vardır. Çevrenin korunması konusunda sınırlı bir bilgiye sahip olanlara, çevreyi kirleten faktörler, uzun ve kısa vadede bu faktörlerin yıkıcı etkilerini en aza indirmek için yapılabilecekler, bu tedbirler içindeki bireysel sorumlulukların hatırlatılması, ferdin çevre korumaya ilişkin tutumunda olumlu yönde bir güçlenme oluşturacaktır. Özellikle bu bilgilendirme sürecinin duygulara hitap etmesi, ayrıca kişilerin kazandıkları bilgileri, bir bitki yetiştirme veya bir hayvan besleme gibi hayata aktarmalarına imkân tanınması, olumlu tutumun geliştirilme şansını yükseltecektir. (Ekoloji Magazin Dergisi Web Sayfası, 21 Nisan 2008. <http://www.ekolojimagazin.com/?s=editor&id=5>).

Türkiye genelinde yayın yapan özel televizyon kanallarının birçoğunda, çevrenin korunması konusunda haber, belgesel ve reklâmlara yer verilmekle beraber, her hafta konuya ilişkin düzenli programlara bir-iki kanal dışında pek rastlanılmamaktadır. Özel radyolarda ise her gün hava, su, toprak ve biyoçeşitlilik

gibi doğal kaynakların önemi ve korunmasını ele alan çeşitli programlar yayımlanmaktadır.

Medyada yer alan çevre konusunda duyarlılığın artırılmasına yönelik haberler, daha çok bazı köşe yazarlarının konuyla ilgili görüş ve önerileri ile kısa haber niteliğindeki yazılardan oluşmaktadır.

Özetle, medya çevre sorunlarına yönelik toplumsal duyarlılık oluşumunda başlı başına bir kamu hizmeti yapmaktadır. Çevre duyarlılığının basın meslek ilkeleri arasına yazılması, haber merkezlerinin ve medya kuruluşlarının çevreye özel bölüm ve birimler oluşturması gereklidir.

2.3. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN ROLÜ

Gönüllü kuruluşların önemi, özellikle 1972 Roma Kulübü'nün hazırladığı “Gelişmenin Sınırları” konusundaki raporda dünyadaki kaynakların sınırlılığına işaret etmesinden itibaren anlaşılmıştır. Aynı yıl BM-Çevre Programı'nın (UNEP) kabul edilmesi ve de gönüllü kuruluşların duyarlılığı, çevrenin korunması hareketlerine ivme kazandırmış ve uluslararası düzeyde konu gündeme alınmıştır.

Türkiye’de her ne kadar derneklere üyelik konusu ihmal edilmekte ise de esas sorun dernek faaliyetlerine katılımı gözlendiği ilgisizliktir. Çevre Bakanlığı tarafından yaptırılan bir çalışmada ülke genelinde bulunan 500 kadar dernekten 350’sinin faal olduğunu göstermiştir. Ayrıca Osmanlı zamanında kurulmuş 26.000 vakıf ise Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yönetilmektedir. Bu vakıfların yaklaşık 501 (% 17)’si eğitim amaçlı 87 (%2,9)’si ise çevrenin korunması amacıyla kurulmuştur (Türkiye Çevre Atlası, 25 Mayıs 2008. <http://www.cedgm.gov.tr/dosya/cevreatlasi.htm> - 9k).

Türkiye’de çevreyi kendisine çalışma konusu olarak seçen gönüllü kuruluş sayısı çok fazladır.

Kronolojik sıralamada ilk ortaya çıkan kuruluşlardan biri, 1955 yılında kurulan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, 1975’te kurulan Doğal Hayatı Koruma Derneği, 1978’te kurulan Türkiye Çevre Vakfı, yurdumuzdaki çevre gönüllü kuruluşlarının öncüleridir. Ayrıca, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, Dünya Dostları Derneği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtımı Vakfı (ÇEKÜL), Türkiye Ormancılar Derneği, Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği, Yeşil Türkiye Ormancılar Derneği, Türkiye Biyologlar Derneği, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Türkiye Anıt ve Çevre Vakfı (TAÇ), Hayvanları

Koruma Derneği, Çevre Eğitimi Derneği, Küresel Denge Derneği başlıca çevre gönüllü kuruluşları arasındadır (Karacan, 2002: 4).

Bu dernek ve vakıflardan bazılarının çalışmaları ise şu şekildedir:

Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)'nın hedefleri; öncelikle ulusumuza, onun temsilcilerine, siyasal partilere ve hükümetlere, resmi ve özel kuruluşlara, eğitim kurumlarına, basın yayın organlarına, toprak erozyonunun nedenlerini, vahim sonuçlarını ve ülkemizin çöl olma tehlikesini anlatmaktır. Erozyon sorununa karşı duyarlı, bilinçli ve etkin bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. (TEMA Vakfı, 25 Mayıs 2008, <http://www.tema.org.tr/Hakkimizda/AmacHedef.htm>).

Türkiye Çevre Vakfı'nın hizmetleri; araştırma, yayın ve kamuoyu aydınlatma şeklinde devam ederken, vakfın bugüne kadar yayınladığı 182 kitap, çevre konusunun hemen her yönünü işleyen kitaplardır ve Türkiye'deki çevre literatürünün temelini teşkil etmektedir. Vakıf, özellikle son yıllarda, çevre kavramının toplumda kabul edilmesi ve önemsenmesi karşısında; daha ziyade teknik ayrıntılara inen ve başka kuruluşların fazla ilgilenmediği alanlardaki hizmetlere ağırlık vermeye başlamıştır. Avrupa Birliği'nin politikaları, Gümrük Birliği'nin çevre yönünden neler getirdiği, serbest ticaret anlaşmaları, genel olarak gönüllü kuruluşların demokratik sistemdeki yeri gibi konular, TÇV'nin son beş yılda öncelik tanıdığı konular olmuştur (Türkiye Çevre Vakfı, 25 Mayıs 2008. <http://www.cevre.org.tr/amactr.htm>).

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtımı Vakfı (ÇEKÜL), ülkemizin doğal ve kültürel mirasını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuş, bir sivil toplum kuruluşudur. Doğal kaynakları, kültürel mirası ve insanı bir bütün olarak ele alan ÇEKÜL, doğal ve kültürel çevreyi korumak için kent-havza-bölge-ülke ölçeğinde projeler geliştirmektedir (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtımı Vakfı, 25 Mayıs 2008 <http://www.cekulvakfi.org.tr/icerik/icerik.asp?sayfaID=1>).

Bütün bu gönüllü kuruluşlar, kamuoyunu aydınlatma ve yönlendirme, örnek çalışmalar ortaya koyma, mevzuatla ilgili taslaklar hazırlama, yayın, eğitim, araştırma ve diğer alanlarda çok yararlı hizmetler ortaya koyarak toplumun itici gücü haline gelmişlerdir. Ayrıca bu gönüllü kuruluşlar çevrenin korunması ve çevre konusunda toplumsal duyarlılığın artırılmasına dönük çeşitli araştırmalar ve projeler hazırlamaktadır.

Günümüzde demokratik sistemin vazgeçilmez özelliğini oluşturan vatandaş katılımı ancak gönüllü kuruluşlar yoluyla mümkündür. Gönüllü kuruluşların işlevleri, aydınlatmadan ibaret olmamalıdır. Siyasi kadroları, devlet adamlarını, belediyeleri ve kamuoyunu aydınlatmanın yanı sıra etkilemek ve uyarmak gibi bir işlevleri de olmalıdır. Bu nedenle Türkiye'de gönüllü kuruluşların ülke genelinde yapılanmalarının teşviki, gönüllü kuruluşlara üyeliğin artırılması, alt yapı sorunlarının çözümü ve mevcut işleyişe dâhil edilmeleri konusunda yapılacak

iyileştirmeler çevre duyarlılığını ve dolayısı ile çevrenin korunmasını da şüphesiz beraberinde getirecektir.

Çevreye duyarlı bir toplumun oluşması ve umursamazlığın giderilmesi için, pek çok psikolojik deney de göstermiştir ki, bireylerin bizzat zarar görmeleri veya olaylardan belirli ölçüde etkilenmeleri gerekmektedir.

Günümüze kadar yapılan araştırmalar, edinilen bilgiler ve oluşturulan istatistikler doğrultusunda, her geçen gün daha da artan çevre sorunları konusunda bireylerin ve dolayısıyla toplumun duyarlı olduğu fakat bu duyarlılıklarını uygulamaya geçiremedikleri söylenebilir. Dolayısıyla bu duyarlılığın yaygınlaştırılması ve etkin kılınması için bireylerde farkındalık yaratılarak çevre bilincinin oluşturulması sağlanmalıdır.

3. AFYONKARAHİSAR'DA ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK

Afyonkarahisar'da nüfusun artması, göçler, kentleşme ve endüstrileşme ile birlikte; hava kirliliği, su kirliliği, katı atıkların yol açtığı kirlilikler, yeşil alanların azalması ve trafik yoğunluğunun artmasına bağlı olarak gürültü ve görüntü kirliliği yaşanmaktadır.

Afyonkarahisar'da gün geçtikçe artan çevre sorunları nedeniyle çevre sorunlarına duyarlılık da giderek artmaktadır. Ayrıca Afyonkarahisar'da son yıllarda yaşanan toplumsal hareketlilik ile birlikte kapalı toplum yapısı kırılarak kentlilik bilinci yükselmiş buna bağlı olarak halkın çevre bilinç düzeyi de yükselmeye başlamıştır.

Afyonkarahisar'da çevre sorunlarını çözmeye yönelik hizmet veren ve dolayısıyla çevre sorunlarına duyarlı kuruluşlar ve hizmetleri aşağıda sıralanmıştır.

3.1. AFYONKARAHİSAR'DAKİ KAMU KURULUŞLARI

Afyonkarahisar'da çevre hizmeti veren başlıca kuruluşlar; İl Çevre Hizmetleri Birliği ve İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'dür. Ayrıca Afyonkarahisar Valiliği'nin

koordinasyonunda, Acil Durum Yönetimi ve Bilgi İşlem Merkezi (ADUYBİM) tarafından Çevre Düzeni Planı hazırlanmıştır.

Afyonkarahisar İl Çevre Hizmetleri Birliği, kendisine üye olan yerel yönetimlerin sınırları içinde yaşayan bireylerin ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, bu çerçevede çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atıklarla ilgili gerekli önlemlerinin alınması amacıyla 13 ilçe ve 57 belde belediyesi tarafından kurulmuştur.

Talepler doğrultusunda Çevre ve Orman Müdürlüğü ve Çevre Hizmetleri Birliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarında çevre eğitimi verilmesi için ön çalışmalara başlamıştır. 5 Haziran Dünya Çevre Günü ve 21-26 Mart Orman Haftası'nda, çeşitli sivil toplum kuruluşları özellikle TEMA ile birlikte çeşitli aktiviteler gerçekleştirilmiştir (Sahipata Kavşağı, Organize Sanayi Kavşağı ve Özdilek kavşağında çöp poşeti dağıtımı, İncehisar Yolu Karagüney Mevkiinde bulunan Hatıra Ormanı sahasında fidan dikimi, orman yangınları konusunda bilgilendirme, çevre ile ilgili çocuk tiyatrosu vb.).

Afyonkarahisar İl Çevre ve Orman Müdürlüğü yönetmeliklerce belirlenen yetkileri kapsamında çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik anlık ve periyodik denetimleri devam etmektedir. Projeleri arasında şirket yetkililerinin ve yerel halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi amacı ile seminerler verilmesi yer almaktadır.

Afyonkarahisar'da mevcut doğal kaynakları ve faydalarını tanıtıcı, bu kaynakların azami kullanım ile verim alınmasına özendirerek, bilinçsiz kullanım sonucu oluşacak çevre etkilerini de anlatan broşürlerin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından hazırlanması planlanmaktadır. Aynı üretim faaliyet konusuna sahip ve konumları da birbirine yakın olan işletmelerin çevreye vereceği zararın azaltılması aşamasında kümülatif etkilerin olacağı düşünülerek planlama yapılmaktadır. İlin doğal zenginliklerinden olan yeraltı sıcak sularının bilinçsiz kullanımını önlemek için Maden Tetkik Arama Müdürlüğü ve İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından planlama yapılmaktadır.

Bu kuruluşlar dışında Afyon Kocatepe Üniversitesi’de çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak çevre sorunlarına çözüm getirici önerilerde bulunmaktadır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi bünyesindeki Çevre Kulübü; öğrencilerini çevre konusunda bilinçlendirmeye, duyarlı hale getirmeye ve öğrencilerin doğayla bütünleşmesini amaçlamaktadır. Bu kulübün faaliyetleri ise şunlardır:

1. Diğer üniversitelerin çevre kulüpleri ve ülkemizdeki çevre örgütleri ve kurumlarıyla işbirliği içinde projeler üretmek, yapılan faaliyetleri öğrencilere iletmek,
2. Kampüs içerisindeki ağaçlandırma çalışmalarını hızlandırmak,
3. Akademisyenler, öğrenciler, personel ve Afyon Kocatepe Üniversiteli olan herkesle üniversite kampüsünü daha yeşil daha temiz ve daha yaşanabilir hale getirmek için çalışmak,
4. Diğer üniversitelerin çevre topluluklarıyla, Türkiye’deki çevre örgütleri ve kurumlarıyla koordineli bir şekilde çalışarak, aktiviteleri daha etkili kılmak,
5. Doğaya saygıyı esas alarak çevre dostu bir Türkiye oluşturmak,
6. Mevcut yeşil alanların korunması için çalışmak (Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Çevre Kulübü*, 21 Nisan 2008. <http://www.aku.edu.tr/ogrencih/ogrkulup.php#cevre>).

3.2. AFYONKARAHİSAR BELEDİYESİ

Sağlıklı ve yaşanabilir kent için çevre bilincinin oluşturulması ve çevrenin korunması gerekmektedir. Kentlerin gelişim süreci içerisinde su, toprak ve hava kirliliğinin minimize edilmesi, doğa ile barışık sağlıklı bir kentleşmenin oluşturulması gerekmektedir.

Bu amaçlara yönelik olarak Afyonkarahisar Belediyesi’nin yapmış olduğu çalışmalar şunlardır:

1. Kent ve kentli için sürdürülebilir kalkınma,
2. Sosyal davranış bilincini geliştirmek amacıyla eğitim çalışmalarına öncelik vermek,
3. Hava, su, çevre ve tabela kirliliği ile mücadele ve denetimin artırılması,
4. Çevre düzenlemesi (tarihi ve kültürel dokuya önem verilmesi),
5. Çevre temizliği(Şehir merkezi ve mezarlıklar),
6. Trafikten kaynaklı hava kirliliğinin minimize edilmesi,
7. Kömür kullanımında gerekli tedbirlerin alınması,
8. Katı atıkların düzenli toplanması ve taşınması,
9. Otogar, sanayi alanı, akaryakıt istasyonları, çimento fabrikası, çiftliklerin yerleşim alanına yakın olmasını önlemek amacıyla düzenlemelerin yapılması,
10. Doğal kaynakların verimli kullanılması (Termal suyun geri dönüşümü),
11. Şehir merkezinde yeşil alan ve park yapımı,

12. Tarihi dokunun ve sit alanlarının korunması ve tanıtılması,
13. Çölleşmenin hızla artmasını önleyici tedbirler alınması,
14. Çevre kirliliğini önlemek için tedbirlerin alınması, fahri müfettişlik sisteminin oluşturulması,
15. Çöp bidonlarının tekrar şehir içine konulmasıdır (Afyonkarahisar Belediyesi, 24 Nisan 2008, *Stratejik Plan* <http://www.sp.gov.tr/documents/planlar/AfyonkarahisarBelediyeSP20072009.pdf>).

3.3. AFYONKARAHİSAR'DA GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR VE MEDYA

Afyonkarahisar'da çevreyle ilgili federasyon ve vakıf bulunmamakta, sadece TEMA Vakfı'nın İl Temsilciliği bulunmaktadır. Bu temsilcilik gerek üniversite gerekse de diğer kamu kuruluşları ve belediyeler ile ortak projeler gerçekleştirmektedir. Bunlar arasında özellikle katı atıklar ile ilgili yapılan çalışmalar ve ilin çeşitli bölgelerine yerleştirilen atık ayrıştırıcı kutuları çok önemlidir. Çünkü katı atıkları kaynağında ayrıştırma konusunda halkta bir bilinç oluşmaya başlamıştır. Ayrıca bu temsilciliğin yaptığı "Kâğıtlar Çöpe Gitmesin Fidanı Dönüşün" sloganı ile yürütülen çalışmalarda yaklaşık 55 ton atık kâğıt toplanmıştır. Kampanya süresince elde edilen gelir ile TEMA Vakfı Afyonkarahisar İl Temsilciliği, Valilik tarafından daha önceden belirlenmiş olan Atık Kâğıt Ormanı'na fidan dikimi yapmıştır. Elde edilen gelir ile bu ormana şu ana kadar 2500 fidan dikimi yapılmıştır.

Afyonkarahisar'da çevre ile ilgili çalışmaları bulunan tek dernek ise Afyonkarahisar Çevre Dostu Çalışanları Derneği'dir.

Afyonkarahisar Çevre Dostu Çalışanlar Derneği'nin faaliyetleri ise şunlardır:

1. Ağaçlandırma, çevre düzenlemesi çalışmaları çerçevesinde 9000 adet ağaç dikimi gerçekleştirilmiştir. 2500 adet ücretsiz meyve fidanı dağıtımı yapılmıştır.
2. Salar Yassıören Mevkiinde "Ağaçlandırma Bayramı" yapılmıştır.
3. Dünya Çevre Günü etkinlikleri kapsamında Prof.Dr. Zafer AYVAZ davet edilerek Rıza Çerçel Konferans Salonu'nda "Çevre Sorunları Suları Nasıl Kirletiyor" konulu konferans vermesi sağlanmıştır.

4. Yılbaşı kutlamalarını ağaç katliamına dönüştürmeyelim ve Kurban Bayramını hayvan katliamına dönüştürmeyelim kampanyaları düzenlenerek çevre bilincinin oluşturulmasına çalışılmıştır.

Afyonkarahisar'da medyanın çevre sorunlarına duyarlılık konusunda çalışmaları bulunmaktadır fakat bunların yeterli olduğunu söylemek çok güçtür.

Afyonkarahisar'da yayın yapan çeşitli yerel gazeteler ve Er TV, çevre konusuna yer vermektedir fakat bunlar sadece haber niteliği taşımaktadır, halkı bilinçlendirici olamamaktadır.

4. ÇEVRE BİLİNCİ

Çevre sorunlarının gün geçtikçe artması, toplumu oluşturan bireylerin de bilgilerinin, bilinçlerinin, tutumlarının ve tavırlarının önemini artırmaktadır. İnsan hem bu kirliliğin sorumlusu, hem de kirliliği durdurabilecek tek canlı türüdür.

Bu durumda çevre bilinci olarak tanımlanabilecek bu bilgi birikimi ve tavırlar çok daha önemli hale gelmektedir. Kuşkusuz çevre bilincinin niteliği ile eğitim durumu ve sosyokültürel durum arasında bazı bağlar vardır. Ancak çevre sorunlarına yaklaşımda, eğitim durumunun ve sosyokültürel durumun payını azaltan birçok toplumsal alışkanlığın, kalıpların olduğu da bir gerçektir. Çevre bilincine dair çalışmalar böyle bir nesnellik içinde ekoloji, halk sağlığı, psikoloji, sosyoloji gibi dallarda giderek önem kazanmaktadır (Vaizoğlu vd., 2005: 152)

Çevresel bilinç kavramı bireylere ve bireylerin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Niceliksel bir kavram olarak bireysel özelliklere göre değişik çevresel bilinç ve duyarlılık düzeyleri söz konusudur (Yücel vd., 2003; 23).

4.1. TANIM

Günümüzde çevre bilinci ile ilgili pek çok tanım yapılmaktadır. Bu tanımlarda ortak nokta; çevre sorunları karşısında farkındalık ve çevreyi korumadır.

Çevre bilinci, zaman içinde bireysel ve siyasal boyutlarda oluşan, çevreye zarar verilmemesi ve onun sürdürülebilir bir düzeyde kullanımının önemini kavrama olarak tanımlanabilir (Yücel, vd., 2003: 23).

Çevre bilinci, doğayı koruma temelinden hareket ederek, geniş anlamda insan haklarını içeren ve batıdaki güçlü demokrasilerde olduğu gibi olgular, yeni çözümler öneren bir hareket olarak özellikle güney ülkelerinde de gelişecektir. Bu gelişmeyle birlikte çevre bilinci, demokrasinin gelişmesinde katkılı bir güç olacaktır. Bunun yanı sıra bilinçlenmenin artmasıyla doğa sevgisi ve özgürlük sevgisi de en önemli dürtü olarak tüm insanlığın malı olacaktır (Gürseler, 1992: 86-87).

Çevre bilincinin düşünsel, duygusal ve davranışsal boyutları vardır. Diğer bir deyişle çevre bilinci; çevreyle ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve bütün bunlarla ilgili olarak çeşitli duygulardan oluşmaktadır. Çevre bilinci kişilik gelişimine paralel olarak çeşitli etkenlerin karşılıklı etkileşimi ile gelişmektedir. Bu üç boyutun her zaman aynı oranda geliştiğinden söz edilemez. Örneğin çevre ile ilgili bilgisi olup bunu davranışlarına dönüştüremeyen insanlar olduğu gibi, çevrenin kirlenmesinden endişe duyup ama onu koruma yönünde davranışlar sergilemeyenler de olabilmektedir (Türküm, S. Çağdaş Çevre Bilincinin Geliştirilmesi. *Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci*, 24 Mayıs 2008 <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite10.pdf>).

Çevre bilinci; “bir insanın çevresiyle ilişkisinin kendi varlığı bakımından öneminin farkına varmasıdır”. Bu ilişkinin iki boyutu vardır:

1. Araçsaldır ve çevre sorunlarından kaynaklanmaktadır,
2. Çevre-insan ilişkisinin yaşamı anlamlı kılmasının farkına varmasıdır.

İkinci boyutu olmayan bir çevre bilinci yetersizdir (Vaizoğlu vd., 2005: 154).

Bireylerde oluşan bu bilinç doğrultusunda çevresel sorunları önleme veya azaltma konusunda gösterdikleri tepkiler yani çevresel tutumlarda sürekli olarak gündemde tutulabilir.

Çevre bilincine sahip bir kişinin çevreyle ilişkisini çevresel sorumluluk taşıyarak kurması beklenmektedir. Bu sadece çevreye karşı değil, aynı zamanda topluma karşı taşınan bir sorumluluk anlamına gelmektedir.

Çevre bilincinin derecesine göre bilincin farklı derinleşme düzeyleri bulunmaktadır:

Birinci Düzey: Çevre-insan ilişkilerinin çevre sorunları yarattığı bilgisine sahip olmak ama kendi davranışlarını değiştirmemek ve başkasının değiştirmesini de talep etmemektir.

İkinci Düzey: Kendi davranışlarını değiştirmemek ancak başkalarının değiştirmesini talep etmektir.

Üçüncü Düzey: Kişinin çevreyle ilişkisini sorumlu olarak kurmasıdır.

Dördüncü Düzey: Kişinin sorumlu davranmasının yanı sıra, başkalarının da sorumlu davranmasını sağlamaya çalışması, sorumlu devlet organlarını uyarması, sivil toplum örgütleri içinde yer almasıdır.

Beşinci Düzey: Çevre sorunlarının çözümü için maddi fedakârlıkta bulunmaktır. (Vaizoglu vd., 2005: 154).

4.2. ÇEVRE BİLİNCİNİN OLUŞUMU

Çevre bilincinin oluşumu, çevre sorunları ile karşı karşıya kalan insanoğlunun, bu sorunların çözümü için çaba sarfetmeye başlaması ve doğaya karşı sorumluluğunun farkına varması ile başlamıştır.

İnsanoğlu doğanın gizemini çözdükçe, doğal dengeyi kavradıkça çok daha insancıl olacak, böylelikle ahlâki duyarlılık artacak ve çevreye karşı bireysel sorumluluk daha iyi kavranacaktır. Bu düzeye gelebilmek ise çevre bilincinin artmasına, toplumda ve bireylerde çevreye bakışın değişmesine bağlıdır .

Doğanın kendisine sunduğu bütün olanakları sınırsızca kullanan ve son dönemlere kadar doğaya verdiği zararlardan habersiz yaşayan insanoğlu, ancak bu zararlar kendisini tehdit etmeye başladıktan sonra, çevresindeki nesne, edim ve olayları daha duru, aydınlık ve uyanık biçimde tanıma ve izleme gereğini duymuştur. İşte bu süreç bilinçlenme sürecidir ve artık bu süreçte doğayı daha farklı algılama çabası mevcuttur. Aslında çevre koruma bilinci, mevcut değerlerin çevreci bir bakış açısıyla sorgulanması sonucu oluşturulan yeni bir dizi değerler bütünüdür. İçselleştirilmesi sonucu oluşan bir bakış açısı ve giderek davranışa dönüşen ve süren bir yaşam biçimidir (Kavruk, 2002:32).

Çevre bilinci, çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici çalışmalar için önemli bir koşul olmakla birlikte tek başına yeterli değildir ve tüm toplumun katılımı gereklidir.

Çevre eğitiminin verilebileceği en temel ortamlardan biri de ailedir. Çocuğun ilk çevre eğitiminin aile içinde ve gözlemsel öğrenme yoluyla oluşacağını söylemek yanlış olmaz. Çevre bilinci, çocukta oluşacak genel bir toplumsal sorumluluk bilincinin bir parçası olarak algılanabilir. Duyarlı bir çocuk, annesi ile babasının ve ailedeki diğer yetişkinlerin, birbirlerine ve çevreye karşı olan tutumlarını, bunlar arasındaki farklılıkları kolayca gözlemleyebileceği gibi, ana babanın ve öteki kişilerin tutumları ile davranışları arasındaki farkları ve çelişkileri de kolayca fark edebilecektir (Gürkaynak, 1993: 18).

Halkın katılımı ile yapılan çalışmalar, kişilerin çevre bilincini değerlendirmek ve bu bilinci davranışlarına yansıtıp, yansıtmadıklarını belirlemek amacıyla taşımaktadır.

Çevre koruma bilinci ve duyarlılığının oluşturulup yaygınlaştırılabilmesi için kitlelere eğitim yoluyla doğru tutarlı ve gerçek bilgi sunulmalıdır. Çünkü çevre değerlerine saygılı bir toplumsal düzen, toplumu oluşturan bireylerin doğru bilgiye ulaşması ve bunun sonrasında oluşacak bilinç ve davranışlar bütününe bağlıdır.

Çevresel değerlere saygılı bir toplumun yapılandırılması için, verilecek çevre eğitiminin, gençleri bilgidan bilince ve duyarlılıktan davranışa uzanan bir çizgide yetiştirmesi ve yaşamın her alanını kapsayacak şekilde düzenlenmesi ile mümkündür. Kamuyu eğitmek bilinçlendirmek süreci organize edilmesi gereken sürekli bir toplumsal etkinliktir. Bireylerin çevreyi bilinçli kullanmak ve korumak için davranışlar geliştirmesini sağlamak gerekmektedir. Yani çevre bilincinin kavram algılaması davranışa dönüştürülebilmeli, pratikler kazandırılmalıdır. Bunun temel koşulu ise bu sürece halkı da dâhil etmektir (Sevim, 1996: 30).

Halka verilecek çevre eğitimi ile hem halkın çevre bilinci artırılarak çevreye duyarlı davranmalarını sağlanabilir, hem de çevre sorunlarının çözümüne halkın katkısı sağlanabilir. Bunun yanında, örneğin ülkemizde son yıllarda yaşanan çevresel sorunlara karşı gösterilen tepkiler ve kamuoyu ilgisi göz ardı edilemeyecek düzeydedir.

Kamuoyunda çevre bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla ulusal ve bölgesel düzeyde çevrenin korunması, bozulan çevre değerlerinin yeniden kazandırılması, doğal kaynakların rasyonel kullanımı ve çevre kirliliğinin önlenmesi konularında halkın katılımını sağlamak için kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve basın yayın kuruluşları ile işbirliği sağlamak ve ortak çalışmalar yapılması kaçınılmazdır.

5. ÇEVRE EĞİTİMİ

Çevre sorunlarının arkasında yatan esas sorunun, insanın kendisi olduğu gerçeği ancak 1960'lı yıllarda anlaşılabilmiştir. Çevre ve insan arasındaki hassas dengenin korunması insanın sorumluluğundadır. Genel eğitimle birlikte çevre eğitimi, insanları sorumluluklarının bilincine vardirmek ve yarattığı çevre sorunlarının çözümüne katılımlarını sağlamak için en uygun yollar olarak görülmektedir.

Çevre eğitimi, tüm dünyanın gündeminde olan çevre sorunlarının ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çevre sorunlarının baş edilemez boyutlara ulaşması ve çevre duyarlılığının her geçen gün artması, çevre eğitiminin önemini arttırmaktadır (Alım, 2006: 604).

Toplumsal ve kültürel değişimin temeli olması bakımından eğitim ve öğretime düşen görev; bireylerin çevre ve yaşam kalitesini yükseltmek, sorunlara

karşı daha bilinçli, daha sorumlu ve hazırlıklı olmalarını sağlayacak amaç ve yöntemler kazandırmaktır.

5.1. TANIM

Çevre eğitimi; bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu, kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması veya doğal, tarihi, kültürel değerlerin korunması için aktif katılımın sağlanması ve sorunların çözümlerinde görev alma olarak tanımlanabilir (Karadayı, 2005: 24).

Çevre eğitiminin en kısa tanımı “doğanın dilinin öğrenilmesidir.” Bu eğitimin sonucunda, eğitim süresi kısa dahi olsa katılanların dünya görüşlerinde köklü değişiklikler meydana gelir. Aynı süreli hiçbir eğitim kişinin evrene, yaşama ve olaylara bakış açısında ekoloji temelli bir çevre eğitiminde olduğu kadar köklü değişiklik yapamaz (Ozaner, 2004: 585).

Günümüzde çevre eğitimi, tüm dünyanın gündeminde olan çevre sorunlarının ortaya çıkardığı bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çevre sorunlarının baş edilemez boyutlara ulaşması ve çevre duyarlılığının her geçen gün artması, çevre eğitiminin önemini de arttırmaktadır.

5.2. ÇEVRE EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE KAPSAMI

Çevre eğitimi ilk kez 1970 yılında Dünya Çevre Günü’nde planlanmaya başlamıştır. Çevre eğitimi dünyanın karşı karşıya bulunduğu sorunlardan haberdar olan, bu sorunların nasıl çözülebileceğini bilen ve buna gönüllü olan vatandaş yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Çevre eğitiminin esaslarını bilgilendirme, haberdar oluş ve ilgilenme oluşturmaktadır.

Türkiye’de ise çevre eğitimi ile ilgili çalışmalar, gelişmiş ülkelere göre oldukça gecikmeli olsa da devam etmektedir.

Çevre bilinci yüksek fertlerden oluşan bir toplum yaratmak üzere gereken eğitimin temel hedefleri Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda aşağıdaki şekliyle sıralanmıştır:

- İnsan etrafında gelişen çevre ve doğa olaylarına karşı daha hassas bir yaklaşım olanağını yaratacak ve çevredeki olayları duyu organları yolu ile algılayabilecek,

- Yapay çevre ile doğal çevrenin özelliklerini karşılaştırmalı olarak çözümleyip, aralarında etkileşim ağını inceleyebilecek,
- Çevre araştırmaları yapabilmek için gerekli teknik ve metotları öğrenip uygulayabilecek,
- Çevre bilimleri ile diğer disiplinler arasındaki dinamikleri ve kaçınılmaz bağlantıları inceleyip kavrayabilecek,
- Karar verme yeteneği gelişmiş, böylece çevre sorunlarını tanımlayıp çözümlemeyi gerçekleştirebilecek işlev ve becerileri kazanmış,
- Çevre ile ilgili olayları izleyip kişinin ister yakınında ister uzağında meydana gelmiş olsun bu olaylarla bütünleşmesinin önemini hisseden,
- Yakın çevresinde ve kendi yaşam ortamında doğayı koruma felsefesini geliştirip tatbik edebilen,
- Sosyal yaşamında gerekli olan özellikleri (özgüven, sorumluluk, yaratıcılık, kendini diğerlerine anlatabilme, inandığını uygulayabilme gibi) geliştirmiş,
- Sahip olduğu değer yargılarının neler olduğunu bilen ve diğer kişilerin aynı değer yargılarına sahip olmaması halinde doğan çelişkileri uzlaşma ile nasıl giderebileceğini bilen,
- Doğal çevrenin özelliklerini bozmadan hatta korumak ve geliştirme yapabilecek sosyal faaliyetler yaratabilen veya bunlara katılan fertler eğitilmelidir (Devlet Planlama Teşkilatı web sayfası, *Çevre Eğitiminin Amaçları* , 12 Mart 2008. <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylemler/doganm/egitim.html>).

Buradan hareketle çevre eğitiminin amacı; dünyanın karşı karşıya bulunduğu çevre sorunlarından haberdar olan, bu sorunların nasıl çözülebileceğini bilen ve çözmek için gayret eden bireyler yetiştirmektir.

İlköğretim programlarının revize edilmesi ile ortaya konanlar ülkemizde çevre eğitimi açısından atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak, çağdaş ülkelerin çevre eğitimine giderek artan bir şekilde önem verdikleri bir dönemde, çevre eğitimi, uluslar arası platformlarda kabul görmüş gelişmeler doğrultusunda yeni düzenlemelere de ihtiyaç duymaktadır (Hadımoğlu, 2002: 1085).

Ülkemizdeki çevre politikalarında çevre eğitime ilişkin düzenlemeler yeterli düzeyde değildir. Çevre kanununda çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. Sadece Çevre Kirliliğini Önleme Fonu'nun kullanım amaçları arasında çevre kirliliğini önleyici eğitim faaliyetlerinden bahsedilmektedir (Alım, 2006: 604).

Genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde okul öncesi eğitimde sistemli bir çevre eğitiminden bahsetmek mümkün değildir. Bunun nedeni ise, çocuğun yetişmesinde önemli bir faktör olan ebeveynler ile eğitimcilerin çevre konusunda yeteri kadar

eğitilememesi, ciddi bir kaynak eksikliği ile iletişim ve koordinasyon sorunları olarak gösterilebilir.

Bugüne ve geleceğe sahip çıkma anlayışı, yalnızca devletlere ve resmi-bürokratik yapılara, politikalara bırakılmamalıdır. Bu bağlamda, toplumsal bir çevre bilinci ve birçok alanda olması gerektiği gibi, çevre alanında oluşması gereken halk katılımı, sorunların çözümünde önemli ve ciddi bir başlangıç noktası olabilir.

Çevreyle ilgili olarak, tüm bireylerin hak ve görevleri bakımından çok büyük önemi olan çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi için, çevre eğitiminin çok ciddi bir şekilde ele alınıp uygulanması gerekmektedir.

Türkiye'nin çevre konusundaki duyarlılık ve bilinci henüz tabana inmiş geniş kitleler tarafından özümsemiş paylaşılmış değildir, onun için belli bir sürece ihtiyaç vardır. Çevre sorunlarını topluma her yönüyle gösterebilmede en etkin yol, şüphesiz eğitimidir. Topyekûn bir anlayış içinde, bütün resmi ve özel kuruluşlarla, sivil toplum örgütleriyle, sendikalarla, meslek odalarıyla, halkta belli bir bilinçlenme düzeyi oluşturulabilir. Türkiye'de çevre bilinci Avrupa veya dünyanın gelişmiş ülkeleri ile mukayese edildiği zaman maalesef çok geride kalmaktadır. Çünkü hala bazı insanlar yerlere tükürmekten vazgeçmemekte, yedikleri yemişlerin kabuklarını yerlere atmakta, kendi evlerini temiz tutarken, yaşadığı çevreyi kirletmekte ve kirlettiği çevreye duyarsız kalabilmektedir (Öter, A. (Mart 2003) *İnsan ve Çevresi ve İlişkisi*, 21 Mart 2008. http://www.mailgazete.com/asp/devam_yazi.asp?idyazi=334).

Çevre bilincine sahip olmak, temel insan haklarının eşitlik ve adalet ilkelerini içine alan çağdaş insan davranışlarının çerçevesini oluşturmaktadır. Çağdaş insanın çevre bilinci, eşitsizlikle, yoksullukla, açlıkla, ahlâk yapıları ile mücadeleyi de getirmektedir. Bu nedenle çevre bilincinin yerleşmesi için çevre eğitiminin düzenli, tutarlı ve sürekli bir şekilde uygulanması gerekmektedir (Nalçacı, 1993: 14).

Türkiye'de çevre eğitiminin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında, ulusal çevre politikalarına paralel olarak yürütülmesinde, kamu ve gönüllü çevre kuruluşlarının ülke ve bölge düzeylerindeki faaliyetleri büyük önem taşımaktadır.

Çevre eğitiminin hangi işlevi yerine getireceği, içeriği ve amacı çevre sorunlarının çözümüne yönelik duyarlılığı da etkilemektedir. Çevre eğitiminin katılımı sağlayıcı olması da gerekmektedir. Özellikle bu konunun Türkiye'de ihmal edildiği gözlemlenmektedir. Bu amaçla Afyonkarahisar'da konuyla ilgili bir alan araştırması yapılması ihtiyacı da doğmuştur.

BÖLÜM III

AFYONKARAHİSAR’DA ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİ İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Etkin çevresel koruma programlarının uygulanabilmesi, halkın çevre duyarlılığının ve çevre bilincinin artmasıyla yakından ilgilidir. Bu doğrultuda, Türkiye’nin konum açısından önemli kentlerinden biri olan ve farklı çevresel sorunların gözlemlendiği “Afyonkarahisar kentinde çevre duyarlılığının ve çevre bilinci algı düzeyinin belirlenmesi” araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye’de, son yıllarda giderek artmakta olan çevre sorunları karşısında bazı kesimlerin duyarlı davranmasına karşın, bazı kesimler oldukça duyarsızdır. Bu duyarsızlık ve toplumda çevre bilincinin yeterince yerleşmiş olmaması, söz konusu sorunların çözümüne ilişkin politikaların belirlenmesinde olumsuz bir etken olarak rol oynamaktadır. Bu nedenle, duyarsızlığın bulunduğu toplum kesimlerinin saptanması, sorunların çözümüne de belli bir katkıda bulunacaktır. Ancak, yapılan literatür taramalarında, bu konuda yapılmış çok fazla araştırma olmadığı sonucuna varılmış ve soruna ışık tutacak bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur.

Yukarıdaki gerekçelere dayanan ve farklı sosyo-ekonomik yapı özelliği gösteren kesimlerin çevre sorunlarına duyarlılık düzeyleri ve dolayısıyla çevre bilinçleri de farklılık göstermektedir.

Bu alan araştırmasının amacı, genel çevre sorunları çerçevesinde Afyonkarahisar kentinde yaşayan bireylerin ülkesel, bölgesel ve yerel boyutta çevre sorunlarına karşı duyarlılıklarını belirlemek ve artırılabilmesi için öneriler geliştirmektir. Ayrıca kentin çevre sorunlarının giderilmesi konusunda merkezi ve yerel yönetimlere yardımcı olabilecek bir kaynak hazırlamak ve çevre sorunları konusunda, bireysel ve toplumsal duyarlılığı artırmaya katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çevrenin bozulması, insanın yaşaması için gerekli olan ortamın bozulması demektir. Gittikçe küçülen dünya, hızla artan çevre sorunlarının ağına düşmüş; yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu çevre baskıları, insanlığın adeta en büyük endişesi haline gelmiştir. Doğa; insan için besin, oksijen, su, enerji kaynağı, üretim girdisi, yaşam ortamıdır.

Hızla artan nüfus, çarpık kentleşme, azalan ve yok olan kaynaklar, enerjinin sınırlılığı, çevrenin kirlenmesi, doğadaki yaşanabilir alanları daraltmakta ve insanlığın geleceğini tehdit altına almaktadır. Bu durumda çevrenin daha çok tartışılacak bir konu olması kaçınılmazdır.

Bu zamana kadar çevrenin bozulmasına katkıda bulunan insan, artık aklını ve teknolojiyi çevreyi tahrip etmeme yolunda kullanmaya başlamalıdır. Çevre sorunlarının önemszenmesinde kirletip sonra temizlemeye çalışmak yerine, kirletmeden temiz tutmak, gelecek nesillere yaşanılabilir bir çevre bırakmak esas ilke olmalıdır.

İnsanlığı bekleyen çevre sorunlarını önlemek, kaybedilen zamanı ve çevre dokusunu geri kazanmak için yapılan birçok etkinliğin içinde çevre duyarlılığını ve çevre bilincini ölçmeye yönelik araştırmalar kuşkusuz küçük ancak önemli bir adımdır.

Türkiye’de çevre sorunlarının çokluğuna rağmen, bu konuda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, Türkiye’de az çalışılan bir konuya ışık tutması açısından önemlidir.

Bu çalışma, çevre sorunlarının, ne kadar ciddi sorunlar olduğunu anlatmaya ve anlatırken de anlamaya çalışılan bir çabanın ürünüdür. Çalışma, yukarıda belirtilen amaç ve çabalara temel oluşturacak bilgi ve verilerin sağlanmasına, bireysel ve toplumsal çevre duyarlılığının geliştirilmesine katkıda bulunmak yönünden önemlidir.

1.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

1.4.1. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini; Afyonkarahisar Merkez İlçe’de yaşayan ve 2007 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre mevcut olan 234.807 kişi oluşturmaktadır. Bu nüfusun 117.488’i kadınlardan 117.319’u erkeklerden oluşmaktadır.

1.4.2. Örneklem Seçimi

Ana kütle temsil edecek örneklem ise, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 468 kişiden oluşmaktadır.

Örneklem büyüklüğünün saptanmasında Erdoğan’ın % 5 hata payına göre 100.000’nin üzerindeki nüfus için öngördüğü en az 400 denek sayısı temel alınmıştır (Erdoğan, 2003: 440).

Örneklem alınmasında birinci ölçütü, evrendeki mahalleler oluşturmuştur. Çalışma, Afyonkarahisar merkez ilçedeki tüm mahalleleri kapsamayı amaçladığı halde, uygulama sınırlı zaman dilimi ve imkânlarla gerçekleştirildiği için, anket formları ancak 10 mahallede uygulanabilmiştir. Mahallelerin belirlenmesinde, Afyonkarahisar Belediyesi, Nüfus Müdürlüğü, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü ve Çevre Hizmetleri Birliği’nin verileri dikkate alınmıştır. Ayrıca mahalle büyüklüğü, bölgesel farklılıklar ve mahalle bazında sosyo-ekonomik tabakalaşma dikkate alınarak, mahallelerin yaş ve cinsiyet yönünden Afyon nüfusunu temsil edecek

nitelikte olması sağlanmaya çalışılmıştır. Anketin uygulandığı mahallelere göre örneklem dağılımı Tablo.2’de gösterilmiştir.

Örnekleme alınmasında ikinci ölçütü, mesleklerin örnekleme yansıtılması oluşturmaktadır. Bu amaçla, Afyonkarahisar Merkez İlçe nüfusunu temsil edebilecek, araştırma konusuna duyarlılık (negatif ya da pozitif) düzeyleri değişik olduğu varsayılan kesimlerden oluşan 12 farklı meslek ve statü kategorisi örnekleme alınmıştır. (Memur, sanayi işçisi, sanayi dışı işçi, işveren-tüccar, özel sektör çalışanı, yönetici, esnaf-zanaatkâr, öğrenci, öğretmen, öğretim elemanı, emekli, ev hanımı)

Üçüncü ölçüt, öğrenim durumunun örnekleme yansıtılmasıdır. Araştırma konusu ile öğrenim durumunun ilişkili olduğu varsayımından yola çıkılarak, tüm öğrenim basamakları örnekleme alınmıştır.

Tablo 1. Ankete Katılanların İkamet Ettiği Mahalleler ve Örneklem

	Frekans	%	Geçerli %
Dumlupınar	115	24,6	24,6
Harbiş	87	18,6	18,6
Selçuklu	35	7,5	7,5
Çavuşbaşı	39	8,3	8,3
Sahipata	36	7,7	7,7
Cumhuriyet	51	10,9	10,9
Dervişpaşa	40	8,5	8,5
Karaman	22	4,7	4,7
Mecidiye	32	6,8	6,8
Hacı Abdurrahman	11	2,4	2,4
Toplam	468	100	100

1.4.3. Örneklemi Oluşturan Kategorilerin Açıklanması

Meslek ve statü kategorileri örneklem içinde temsil ettikleri oransal büyüklüğe göre sırasıyla şunlardan meydana gelmektedir:

Öğrenci: Afyonkarahisar'da kamu ya da özel liselerde okuyan veya liseyi bitirip üniversiteye hazırlık için dershaneye giden gençleri kapsamaktadır. Bu kategori, genel nüfus içinde önemli bir kitleyi kapsamaktadır. Dolayısıyla da çevre sorunlarına duyarlılıkları ve çevre bilinç düzeyleri merak edilen öğrenciler araştırmamız açısından önemlidir. Öğrenciler araştırmamızda %26,3'lük oranla en yüksek düzeyde temsil edilmektedir.

Memur: Bizzat masa başında çalışan alt kademe düz genel idari hizmetleri ile orta düzey idarecilerden oluşmaktadır. Bu kategorideki katılımcılar çeşitli kamu kuruluşlarında çalışanlardan oluşmuştur. Araştırmamızda %20,7'lik oranla ikinci sırada temsil edilmektedir.

Özel sektör çalışanı: Kamu kurum ve kuruluşları dışında bir şahsa veya gruba ait kuruluşlarda çalışanlardır. Araştırmamızda %19,2'lik oranla üçüncü sıradadır.

Öğretmen: Mesleği bilgi öğretmek olan kişidir. Eğitim sınıfını oluşturan özellikli bir meslek olduğu için görüş ve tutumları araştırmamız açısından önem taşımaktadır. Araştırmamızda %10,3'lük bir oranda temsil edilmektedir.

Ev Hanımı: Ev hanımları sayısal olarak toplumun önemli bir kesimini meydana getirmektedirler. Çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilinci açısından bu kategorinin görüşleri önem taşımaktadır. Çünkü gelecek nesilleri yetiştiren ve onlara ilk çevre eğitimi veren bireylerdir. Araştırmamızda %5,6'lık oranda temsil edilmektedir.

İşveren-Tüccar: Esnaf-zanaatkârdan farklı olarak belli bir sermayeye sahip, belirli miktarlarda üretim yapan ve emrinde belirli miktarda işçi çalışan işletme ve fabrikaların patronlarından oluşmaktadır. İlin sermayedar ve yatırımcılarından oluşmaktadır. Araştırmamızda %4,5'lik bir orana sahiptir.

Esnaf-Zanaatkâr: Kendi meslek odalarına bağlı olarak, kendi işyerlerinde faal olarak çalışan doktor, eczacı, mühendis, mimar, avukat, muhasebeci, mali müşavir gibi üniversite mezunu üst grubun yanı sıra gündelik yaşamın etrafında döndüğü, toplumsal yaşamın en canlı kesimi olan alışveriş yerleri, mağazalar ve dükkânlarda çalışanlar, bakkal, manav, terzi, nalbur, çilingir, taksici, vb. meslek çalışanlarından oluşur. Araştırmamızda %4,1'lik oranda temsil edilmektedir.

Sanayi Dışı İşçi: Sanayi dışı işçiler, sanayi kuruluşları dışında başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimselerdir. Araştırmamızda %2,6'lık oranda temsil edilmektedir.

Öğretim Elemanı: Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri, okutmanlar ile öğretim yardımcılarının tümüne "öğretim elemanı" adı verilir. Araştırmamızda % 2,4'lük bir orana sahiptir.

Yönetici: Bu kategori, kamu kuruluşlarında, yerel yönetimlerde ve özel sektörde çalışan yöneticilerden oluşmaktadır. Araştırmamızda %2,1'lik oranda temsil edilmektedir.

Emekli: Bir kamu veya özel kuruluştan emekli olan ve emekli aylığının dışında herhangi bir gelire sahip olmayan kesimdir. Araştırmamızda %1,5'lük bir orana sahiptir.

Sanayi İşçisi: Sanayi kuruluşlarında başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimselerdir. Araştırmamızda %0,9'lük oranda temsil edilmektedir.

1.5. PROBLEM CÜMLESİ

Araştırmanın temel problem cümlesi "Afyonkarahisar kent merkezinde yaşayan halkın çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilinci algı düzeyi nedir ve bu düzey, bireysel özelliklere göre nasıl değişmektedir?" biçiminde düzenlenmiştir.

1.6. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bu araştırma, farklı toplumsal yapı özelliği gösteren kesimlerin, çevre sorunlarına karşı duyarlılık düzeylerinin de farklı olduğu, sosyo-ekonomik yönden gelişmiş kesimlerin çevre sorunlarına daha duyarlı davranmalarına karşın, sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş kesimlerin daha duyarsız davrandıkları temel varsayımına dayanmaktadır. Kentsel altyapısı yetersiz, çevre sorunları ve bunlarla ilgili hizmetlerin çözüme kavuşmadığı gecekondu bölgelerinden, bu tür sorunların

çözümüne kavuşturulduğu bölgelere doğru gidildikçe çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de yükselmektedir.

Bu temel varsayıma dayalı olarak kurulmuş alt varsayımlar ise şunlardır:

1. Farklı cinsiyetlerin, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de farklıdır. Kadınlar, çevre sorunlarına erkeklerden daha duyarlı davranmaktadır.
2. Farklı yaş gruplarının, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de farklıdır. Gençler, çevre sorunlarına yaşlılardan daha duyarlı davranmaktadır.
3. Farklı mesleklerdeki bireylerin, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de farklıdır. Öğretim elemanları ve öğretmenler, çevre sorunlarına en yüksek, işçiler ise en düşük duyarlılığı göstermektedir.
4. Bireylerin eğitim düzeyleri ile çevre sorunlarına duyarlılık düzeyleri arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de yükselmekte, eğitim durumu düştükçe, duyarlılık düzeyi de düşmektedir.
5. Kentsel alanların farklı bölgelerinde yaşayan bireylerin, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyleri de farklıdır. Kentsel altyapısı yetersiz, çevre sorunları ve bunlarla ilgili hizmetlerin çözüme kavuşturulmadığı gecekondular bölgelerinden, bu tür sorunların çözüme kavuşturulduğu bölgelere doğru gidildikçe çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de yükselmektedir.
6. Çevre eğitimi, çevre sorunlarına duyarlılığı artırıcı bir etkidir. Çevre eğitimine yer veren eğitim programları ile yetişenlerin duyarlılık düzeyleri, bu eğitim programları ile yetişmeyenlere veya bu eğitimden yoksun olanlara göre daha fazladır.

1.7. SINIRLILIKLAR

Araştırma, zaman ve maliyet kısıtları göz önünde bulundurularak, Afyonkarahisar İli Merkez İlçe sınırları içinde 10 ayrı mahallede (Dumlupınar, Selçuklu, Harbiş, Çavuşbaşı, Sahipata, Cumhuriyet, Dervişpaşa, Karaman, Mecidiye,

Hacı Abdurrahman) gerçekleştirilmiştir. İl sınırları içinde bulunan belde belediyeleri, araştırma kapsamının dışında tutulmuştur.

1.8. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

Çevre (Environment): Canlı ve cansız varlıkların bir arada buldukları, ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşimde buldukları biyolojik, fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır (Çepel, 1995: 41).

Çevre Sorunları (Environmental Problems): İnsanların çevrelerinde yarattığı etkilerin tümünü niteleyen bir terimdir (Çepel, 1995: 47).

Kirlilik (Pollution): Hava, su ve toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinde meydana gelen ve arzu edilmeyen olumsuz değişimlerdir. Bu değişimlerden canlı ve cansız çevre zarar görür (Çepel, 1995: 113)

Çevre Duyarlılığı (Environmental Sensitiveness): Çevre sorunlarıyla karşılaşan birey ve toplumun, kendisini etkileyen sorun karşısında gösterdiği tepkidir. Çevre sorunlarına bakış açısındaki hassasiyet ve çevreye olan ilgi olarak da tanımlanabilir (Özdemir, 1988: 59).

Çevre Bilinci (Environmental Conscious): Bireylerin veya toplumların çevreyle, dengeli bir şekilde ilişkilerde bulunabilmesi için sahip olması gereken davranış, tutum ve düşünce şeklidir. Bunun temelinde, insanların çevreyi tahrip etmeden, ondan yararlanma ilkesi yatmaktadır (Çepel, 1995: 42).

Çevre Bilinçlenmesi (Environmental consciousness): İnsanların çevre ile sistemli ve son derece dengeli bir şekilde karşılıklı ilişkiler içinde bulunduğunu ve böylece çevrenin bir parçası olduğunu, bu nedenle de çevreyi tahrip etmemesi gerektiğini anlayıp böyle bir gerçeği kavraması demektir (Çepel, 1995: 42).

Çevre Eğitimi (Environmental Education): İnsanlara doğal, teknik ve sosyal bir çevredeki her türlü davranış ve eylemlerinin sonuçlarını analiz edip, değerlendirebilecek bilgiler verilmesini ve yöntemler kazandırılmasını sağlayacak öğretim ve eğitimidir (Çepel, 1995: 43).

1.9. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

Afyonkarahisar, 14570 km²'lik yüzölçümüyle Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu bölümünde yer alır. Afyonkarahisar, üç farklı coğrafi bölgeyi (Ege, Akdeniz, İç Anadolu) birbirine bağlayan önemli kara ve demiryollarının kesişme noktasında yer almaktadır. Ayrıca dört ayrı demiryolu hattının birleştiği noktada bulunan Türkiye'de tek şehirdir. (Afyonkarahisar Belediyesi web sayfası, 10 Mart 2008. *Konum*, 23 Mayıs 2008 <http://www.afyon-bld.gov.tr/tr/Tab.aspx?TabID=37>)

Afyonkarahisar kenti, tarihsel süreç içinde özellikleri açısından incelendiğinde “kale kent” olma özelliğiyle öne çıkmakta, ticaret ise bir geçiş bölgesi olma özelliğine bağlı olarak sürmektedir. Bu özelliklerin yanı sıra kentin coğrafi konumu, doğal yapısı kentsel gelişim sürecini de ifade etmektedir.

Kente kimliğini veren en önemli unsurlar, kale, mermer, kaymak, sucuk, lokum gibi simgesel hazinelerdir. Son yıllarda ise Afyonkarahisar, Kurtuluş Savaşı'nı simgeleyen Zafer Anıtı ile yeni bir kimlik alanına sahip olmaya çalışmaktadır (Yelken, 2002: 182).

Afyon'da hem kentin fiziksel dokusunda, hem de toplumsal yapısında geleneksel ile modernin çekişmesi, çelişkisi ve kararsızlığı izlenebilmektedir. Bir yanda büyüme ve genişleme sıkıntısı çeken kent, diğer yanda eskiyi korumanın zorunluluğu kentte *Eski Afyon* ve *Yeni Afyon* ayrımını fiziksel olarak belirgin bir hale getirmektedir Kale çevresiyle birlikte kenti ortadan ikiye ayıran caddenin kendinden tarafındaki kısmını da kapsamına alarak Eski Afyon'u temsil etmektedir. Caddenin diğer tarafı ise Yeni Afyon'u temsil etmektedir. Eski Afyon'a girildiğinde cemaat ruhu hemen kendisini ele vermektedir. Uzun çarşıdan Bedesten'e oradan da Ulu Cami'ye doğru çıkıldıkça bu duygu daha da güçlenmektedir. Eski evlerin mahalle sakinleri, Eski Afyon'un mahalle kültürünü yaşatmaktadırlar. (İlşli, 1995: 253).

Merkez ilçe Afyonkarahisar ile birlikte, 16 ilçe, 19 Merkeze bağlı belde, 78 ilçelere bağlı olmak üzere beldeleriyle 490 köylük bir il merkezidir. Afyonkarahisar, Çobanlar ve İşçehisar bucaklarıyla 62 köyün bağlı olduğu merkez ilçeyi oluşturur. Bu durumuyla Türkiye'nin en çok ilçeye sahip illeri arasında yer almaktadır. Bu durum nüfus yapısına da yansımıştır.

Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğü tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi uygulamasıyla yapılan nüfus sayımlarının sonuçlarına göre, Afyonkarahisar'ın nüfusu %9 azalmıştır. Afyonkarahisar'ın nüfusu 766.018'den, 701.572'ye düşerken, Afyonkarahisar Belediyesi sınırları içerisindeki nüfus 129.000'den 159.967'ye çıkarak % 24 artmıştır. İl merkezinin nüfusu ise 234 bin 807 olarak belirlenmiştir. Yapılan nüfus sayımlarının sonuçlarına göre, il genelinde kadın sayısı erkek sayısından fazla çıkmıştır. Sonuçlara göre 701.572 olan nüfusun 352. 983'ü kadın, 348.589'u ise erkek olarak belirlenmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 14 Mayıs 2008. http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/adnks_Harita_TR/afyonkarahisar.html).

Kent nüfusunun artış göstermesinde 1980 yılından sonra ülke ekonomisindeki olumlu gelişmelerin kent sanayisini geliştirmesi ve üniversitenin 1992 yılında kurulmuş olması etkilidir.

Afyonkarahisar'da okur-yazarlık oranı 1980 yılında %81,2, 1990 yılında %89,4'e, 2000 yılında ise %93,4'e yükselmiştir Türkiye genelinde kentleşme oranı itibariyle 50. sırada olan Afyonkarahisar'da hızlı nüfus artışı ve sanayileşme çevre sorunlarının boyutlarını artırmıştır (Uçar, 2007: 18-19).

Afyonkarahisar kenti kale çevresinde kurulmuştur. Yerleşim kalenin güneyinde ve doğusunda yeni mahallelerin kurulmasıyla gelişmiştir. Konut alanları, Konya yolu çevresinde yoğunlaşırken, son yıllarda bu eğilim İzmir yolu çevresine kaymıştır. Üniversitenin kurulmasıyla birlikte yerleşme kuzeye doğru yayılım göstermektedir. Mahalle sayısı ise 90'lara ulaşmıştır.

Afyonkarahisar ilinde geçim kaynağı genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanır. Ekonominin tarıma dayalı olması tarım alanlarının sahip olduğu büyük paydan kaynaklanmaktadır.

Başlangıçta tarıma dayalı olarak gelişme gösteren sanayi sektörü, günümüzde çeşitlilik göstererek gelişimini sürdürmektedir.

Afyonkarahisar ekonomisinin lokomotifleri, yerel kaynaklara dayalı üretim yapan KOBİ'lerdir. Ayrıca Termal turizm yatırımlarının da hızlanması, il ekonomisinin sektörel düzeyde çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. (Afyonkarahisar Belediyesi web sayfası, 10 Mart 2008. *Sanayi*, 23 Mayıs 2008 <http://www.afyon-bld.gov.tr/tr/Tab.aspx?TabID=37>)

Termal Turizmde yeni ve modern tesislerle bir merkez durumuna gelmiştir. İlin bazı mahalleleri de termal enerjiyle ısıtılmaktadır. İzmir-Kütahya, Ankara-İzmir kavşağındaki yol üstü tesis ve alışveriş merkezleriyle tatilcilerin vazgeçilmez

konaklama mekânı, canlı bir hareket noktası olmuştur. Yatırımcılar bu özelliği keşfetmişler ve yeni mağaza zincirlerinin açılışıyla Afyon'da sermaye akışı yoğunlaşmıştır. Para akışından kaynaklanan canlılık yeni bankaların kurulmasına da neden olmuştur. (Yelken, 2002:191).

Afyonkarahisar coğrafi konumundan kaynaklanan avantajlarına rağmen fiziksel ve sosyal açıdan yeterince gelişmemiştir. Bunda, Afyonkarahisar'ın toplumsal yapısında hala var olan kapalı toplum ilişkilerinin de etkisi olduğu söylenebilir. Merkezdeki bu yığılma ve yoğunluk artarak, başta hava kirliliğine, sonrasında ise gürültü ve görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve değerlendirilmesine ilişkin açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bilimsel bir araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için bir takım araştırma modellerinin kullanılması gerekir. Araştırma modeli, araştırmanın konusunun tespiti ve varsayımların ortaya konmasından başlayarak kullanılacak araştırma tekniklerinin seçilmesi, verilerin toplanması ve değerlendirilmesi ve sonuçların sunulmasına kadar gerçekleştirilen etkinlikler bütünüdür (Türkdoğan, 1989:153-154). Diğer bir ifade ile araştırma modeli, yapılacak araştırmanın konu, amaç, kapsam, hipotez, değişken, süre ve maliyet gibi araştırmanın amacına uygun olarak yürütülmesi için gerekli tüm şartların önceden ayrıntılı olarak düzenlenmesidir (Karasar, 1994: 76).

Bu çalışmada, betimsel yöntem modellerinden olan alan survey (alan araştırması) tipi bir araştırma modeli kullanılmıştır.

Alan araştırma yöntemi genelde “resmi bir kuruluşun yani kamu kuruluşunun ve benzerlerinin belli bir zamanda olay ve olguların doğal şartlar içindeki gerçek durumunu saptamak üzere, toplum evreninden seçilen, bir örneklemeden elde edilen verilere dayalı yapılan bir araştırma biçimidir” (Arseven, 1986: 14).

Alan araştırmalarında objelerin, olay ve olguların mevcut durumları, şartları ve özellikleri, olduğu gibi ortaya konulmaya çalışılır. Ancak, alan araştırmaları, sadece verileri toplayıp mevcut özellikleri kaydetmek, olayların sanki fotoğrafını çekmek gibi basit bir işlem den ibaret değildir. Bu tür araştırmalarda, bir taraftan betimleme yapılırken, diğer taraftan da olayların daha önceki olay ve şartlarla bağlantısı kurularak sebep-sonuç ilişkisinin ortaya çıkarılması sağlanır. Verilerin analizi ve açıklanması suretiyle yorumlama, değerlendirme ve benzer durumlara uygulanacak şekilde genellemeler yapma gibi, daha ileri düzeyde işlemler de yer verilir (Arslantürk, 1995: 85).

Alan araştırmalarında örneklemin, evreni sayı ve nitelik bakımından temsil etmesi önemlidir. Bu tür araştırmalarda, genellikle görüşme formu (anket) ve gerekli olduğu durumlarda mülakat tekniği uygulanır (Bal, 2001: 70).

2.2. VERİLERİN TOPLANMASI VE DEğerLENDİRİLMESİ

Çalışmadaki teorik çerçeve yazılı kaynaklardan ve internetten, sahada toplanan veriler ise ankete katılan kişilerin sorulara verdikleri cevaplardan elde edilmiştir. Anket çalışması bizzat araştırmacının iştiraki ile yapılmıştır. Anket formları dağıtılıp doldurmaları istenmiş, anlaşılamayan kısımlarda gerekli açıklamalarda bulunulmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen veri ve bilgiler amaçlar doğrultusunda SPSS 11.0 (Statistical Package for the Social Sciences – Sosyal Bilimler İstatistik Programı) yardımıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, tablolaştırılarak bulgular bölümünde yorumlanmıştır. Araştırmada tüm bulgular $P = 0,05$ anlamlılık düzeyinde ve çift yönlü olarak sınanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesinde ilk önce, cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, meslek, mahalle, çevre ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına üyelik, çevre ile ilgili takip edilen süreli yayın ve çevre konusunda ders alma gibi değerşkenler için frekans ve yüzde dağılımları belirlenmiştir.

Araştırmada, cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, meslek, mahalle gibi bağımsız değerşkenler ile çevre sorunlarına ilgi ve duyarlılığı yansıtan bağımlı değerşkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını dolayısıyla varsayımların doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için yapılan çapraz tablolarda Che-square

(X^2), Significance (P), Contingency Coefficient (C), Anlamlılık düzeyi (α), teknikleri kullanılmıştır.

Che-square (X^2) : Türkçe okunuşundan hareketle bundan sonra “ki-kare” olarak isimlendirecek olan che-square testi, örneklemede yer alan iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını anlamamızı sağlayan bir tekniktir. Ki-kare, değişkenler arasında sistematik ilişkinin olup olmadığını, beklenen dağılımlarla, elde edilen dağılımları karşılaştırarak gerçekleştirir. Elde edilen sonuçlar beklenen sonuçlara yakın olduğu oranda, değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığından, başka bir anlatımla iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğundan söz edilir. Arada fark varsa, iki değişkenin birbiriyle ilgili olduğu anlaşılır. Fark büyüdükçe değişkenlerin birbiriyle ilgileri de artar. Bu değer anlamlılık düzeyini anlamak için, elde edilen ki-kare değeri (=hesaplanan ki-kare değeri= X^2) ile tablo değeri (= X^2) karşılaştırılır. Eğer elde edilen ki-kare değeri, ki-karenin tablo değerinden büyükse, karşılaştırılan değişkenler arasında rastlantıya dayanmayan bir ilişki var demektir (Saraçel vd., 2001: 36).

Significance (P) : Değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını test eden bir istatistik yöntemidir. Ki-kareye göre değişkenler arasında ilişki olup olmadığı tespit edildikten sonra, tespit edilen bir ilişki varsa, bu ilişkinin anlamlı olup olmadığını tespit etmek için karşılaştırma tablosunun “significance” nı da hesaplamak gerekir. Eğer bulunan değer, dikkate alınan anlamlılık düzeyinden büyükse söz konusu ilişki anlamsızdır. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki için significance sayısının anlamlılık düzeyi sayısından (bu araştırmada bu sayı 0,05’tir) küçük olması gerekir (Saraçel vd., 2001: 36).

Contingency Coefficient (C) : Bundan sonra Türkçe karşılığı olan “olağanlık katsayısı” ismiyle anılacak olan contingency coefficient, nominal değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini gösterir. Değişkenler arasında ilişkinin anlamlılığının yanında bu ilişkinin gücünün de bilinmesi gerekir. İlişki son derece zayıf bir ilişki olabileceği gibi son derece güçlü bir ilişki de olabilir. İşte araştırmacının bilmek istediği ilişki derecesini açığa çıkaran istatistik tekniği olasılık hesaplamasıdır. Olasılık katsayısının değeri 0 ile 1 arasında değişir. Sıfıra yakın değer ilişkinin zayıflığını gösterirken, 1’e yakın değer ilişkinin gücünü gösterir. Bu araştırmada en yüksek olasılık katsayısı 0,300-0,400 arasındadır (Saraçel vd., 2001: 36-37).

Bu nedenle aşağıdaki sınıflandırma esas alınacaktır:

0,000-0,100: çok zayıf ilişki

0,100-0,200: zayıf ilişki

0,200-0,300: orta düzeyde, güçlü sayılabilir ilişki

0,301 ve üzeri: güçlü ilişki

Anlamlılık Düzeyi (α) : Anlamlılık düzeyi veya bir diğer ismiyle “yanılma payı”, değerlemeye dâhil edilmeyecek oranı ifade eder. %1’lik veya %5’lik oran anlamlılık düzeyi olarak seçmek genel bir uygulamaya dönüşmüştür. Özellikle sosyal bilimlerde en yaygın anlamlılık düzeyi %5 (0,05)’lik orandır. Bunun anlamı şudur: 100 deneyden 5 veya daha azında rastlanabilecek bir sonuç elde edildiği zaman hipotez reddedilir. Hipotezin kabul edilmesi için elde edilen sonucun, deneylerin %5’inden daha çoğunda bulunması gerekir (Saraçel vd., 2001: 37).

Ancak çapraz tabloların yapımında, bir taraftan değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmasına özen gösterilmiş; diğer taraftan da, beklenen değeri

0,05'ten küçük, gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığı durumlarda, “anlamlılık testlerine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru olmadığı” (Büyüköztürk, 2002: 147) için, bu tür sonuçların ortaya çıktığı durumlarda çapraz tablo yapımından vazgeçilmiştir.

3. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. GENEL KARAKTERİSTİKLER

Bu bölümde; ankete katılanların cinsiyet, yaş, medeni hal, öğrenim durumu, meslek ve mahalle gibi ayırt edici özelliklerinin frekans, yüzde(%), geçerli yüzdeleri incelenerek yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1.1. Cinsiyet

Cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir.

Toplumsal yaşamın kültürel özelliklerine göre kişilerin bireysel kimlik ve kişiliğinin yanında toplumsal rol ve statülerini de belirleyen cinsiyet kategorisi, onların olaylar karşısındaki tutumlarını etkileyen önemli bir değişkendir. Çünkü biyolojik temeller genelinde yapılan bir ayırım olan cinsiyet, yaşamdaki esas konumunu toplumsal boyutuyla kazanmaktadır. Bunu belirleyen de toplumların farklı kültürel özellikleridir (Karakaş, 2003: 35).

Tablo 2. Ankete Katılanların Cinsiyeti

	Frekans	%	Geçerli %
Kadın	188	40,2	40,2
Erkek	280	59,8	59,8
Toplam	468	100	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi araştırmaya katılan 468 bireyden 280'i (%59,8) erkek, 188'i (%40,2) kadındır.

Bu çalışmada kadın-erkek ayrımı gözetilmeden her iki cins ile de eşit sayıda görüşme yapılmaya çalışılmış fakat bu mümkün olamamıştır. Erkeklerin sayısı

kadınlara göre %19,6 daha fazladır. Bunda erkeklerin toplumsal hayatta daha çok ön planda olmalarının etkisi büyüktür. Ayrıca anket çalışması sırasında kadınların ankete katılma konusunda tereddüt ve endişe duydukları gözlemlenmiştir. Bu durum, kadınların toplumda kazandıkları yer ve toplumun sağladığı olanaklardan tam olarak yararlanamamalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Yaş

Toplumsal araştırmaların en temel değişkenlerinden birisi yaş kategorisidir. Yaş, toplumsal statüyü, rolleri ve bu rollere ait faaliyetleri tanımlayan geniş kapsamlı bir kategoridir. Öyle ki, yaş tabakalaşmanın yaşandığı kültürler de az değildir. Bundan dolayı kişinin içinde bulunduğu yaş, bireysel davranış ve algılamalarının yanında toplumsal davranış, algılama ve tutumlarını da etkilemektedir (Karakaş, 2003: 36)

Bireyin içinde bulunduğu yaş ve bireysel kişiliği ile dünyayı, çevreyi algılaması, tutum, davranış ve ilişkileri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle yaş kategorisi, benzer özellikler gösteren altı ayrı dilimde değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Ankete Katılanların Yaşı

	Frekans	%	Geçerli %
18 yaş altı	22	4,7	4,7
18-29	240	51,2	51,2
30-39	113	24,1	24,1
40-49	73	15,5	15,5
50-59	15	3,2	3,2
60 ve üstü	5	1	1
Toplam	468	100	100

Yukarıda görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların yaşlarının en yüksek olduğu yığılma noktası 18-29 (%51)'dir. Diğer yığılma noktaları ise % 24 ile 30-39 yaş arasında, %16 ile 40-49 yaş arasındadır. Bu verilere göre, kümülatif olarak ankete katılanların %91'i genç ve orta yaş olarak nitelendirilebilecek 18-49 yaş grubu

arasında yığılaşmaktadır. Dağılımın amaç, kapsam ve evren açısından normal olduğu söylenebilir.

Yaş dilimlerinin bu dağılımı, duyarlılık düzeylerinin farklı olduğu varsayılan genç nüfus dilimini kapsamaktadır.

3.1.3. Medeni Durum

Araştırmaya katılanlara medeni durum ile ilgili evli, bekâr, dul ve boşanmış olmak üzere dört seçenek sunulmuştur.

Araştırmaya katılanların %47,6'sı evli, %47'si bekâr, %3,6'sı dul, %1,7'si boşanmıştır. Katılımcıların medeni durumları yaş kategorisinin dağılımına uygun bir paralellik göstermektedir, yarıya yakını evli iken diğer yarısı da bekârdır. Dul ve boşanmışların oranı ise oldukça azdır.

Tablo 4. Ankete Katılanların Medeni Durumu

	Frekans	%	Geçerli %
Evli	223	47,6	47,6
Bekâr	220	47,0	47,0
Dul	17	3,6	3,6
Boşanmış	8	1,7	1,7
Toplam	468	100	100

3.1.4. Öğrenim Durumu

Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır. Bir başka ifadeyle gayri resmi olarak evde ve genel kültür olarak çevrede, resmi olarak da toplumun karmaşık eğitimsel düzenlemelerinde gerçekleştirilen sistemli bir sosyalizasyon sürecidir. Eğitimin amacı, bireysel varlığımız yanında, toplumsal varlığımızı kurmaktır (Akyüz, 1991: 24).

Bu anlamda eğitim, toplumsal yapıyı oluşturan temel kurumlardan biridir ve toplumsal hayatın her yönünü etkileyen ve bireyin toplumdaki rol ve statüsünü belirleyen çok önemli bir olgudur.

Eğitim her toplumda zorunlu olarak işleyen bir sürecidir. Çünkü bireyin topluma kazandırılması ve dolayısıyla toplumun sürekliliğinin sağlanması eğitim aracılığıyladır. Bunun için eğitim evrensel, önemli ve zorunlu bir kurumdur. Eğitim yolu ile bireyler, bir mesleki ideoloji de kazanırlar. Çalışma ilişkileri ve davranışlarıyla ilgili olarak sosyalleşiler, çeşitli tabakalar içinde kalan bireyler birbirleriyle haberleşme imkânı bulurlar. Eğitim yoluyla kazanılan çeşitli öğrenim durumları vardır.

ğrenim durumu ile evre sorunlarına duyarlılık arasında güçlü bir ilişki olduğu varsayılarak, lisansüstüne kadar değişik öğrenim durumları sıralanmıştır.

Tablo 5. Ankete Katılanların ğrenim Durumu

	Frekans	%	Geçerli %
Okur-yazar	8	1,7	1,7
İlkokul	27	5,8	5,8
Ortaokul	50	10,7	10,7
Lise	98	20,9	20,9
nlisans	78	16,7	16,7
Lisans	162	34,6	34,6
Lisansüstü	44	9,6	9,6
Toplam	468	100	100

Tablo 5’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %34’ lisans, %21’i lise, %17’si nlisans, %9’u lisansüstü, %6’sı ilkokul, %2’si ise okur-yazar düzeyindedir. Buna göre, katılımcılarının eğitim düzeylerinin yüksek olduğu (%81’i lise ve üstü eğitim düzeyi) ve evre sorunlarına duyarlı muhtemel bir kitleyi oluşturdukları söylenebilir.

3.1.5. Meslek

Çağdaş bir toplumda bireyin en temel statüsünün kaynağını mesleği oluşturmaktadır. Bu bakımdan statü, bireyin toplumdaki yerini tayin eden bir olgu olarak onun algılama, tutum ve beklentilerini de etkilemektedir.

Toplum içinde, bireylerin meslek ve statüleri genellikle birlikte anılırlar. Hatta bu birliktelik bireylerin sınıf ve tabakalarını da gösterir.

İşbölümü ve sosyal tabakalaşma, mesleki farklılaşmayla eş anlamlı olarak ve bireylerin mesleklerde ve meslek içindeki dağılımlarını gösteren bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bireyin mesleki farklılaşma içindeki yeri, aynı zamanda onun öğrenim durumu, statüsü, saygınlığı, geliri hakkında da fikir vermektedir (Özkul, 1997: 42).

Bu doğrultuda, araştırmada 12 farklı meslek ve statü grubu kullanılmıştır. Öğrenci, bir meslek olmamakla birlikte, gelecekte belirli bir mesleğin adayları olarak düşünülmüşlerdir.

Tablo 6. Ankete Katılanların Mesleği

	Frekans	%	Geçerli %
Memur	97	20,7	20,7
Sanayi işçisi	4	0,9	0,9
Sanayi dışı işçi	12	2,6	2,6
İşveren-tüccar	21	4,5	4,5
Özel sektör çalışanı	90	19,2	19,2
Yönetici	10	2,1	2,1
Esnaf-zanaatkar	19	4,1	4,1
Öğrenci	123	26,3	26,3
Öğretmen	48	10,3	10,3
Öğretim Elemanı	11	2,4	2,4
Emekli	7	1,5	1,5
Ev hanımı	26	5,6	5,6
Toplam	468	100	100

Araştırmaya katılanların meslekleri incelendiğinde; en yüksek oranın %27 ile öğrencilere ait olduğu görülmektedir. Daha sonra ise %21 ile memurlar, %19 ile özel sektör çalışanları, %10 ile öğretmenler, %6 ile ev hanımları, % 4 ile işveren-tüccarlar, %4 ile esnaf-zanaatkârlar, %3 ile sanayi dışı işçiler, % 2 ile öğretim elemanları, %1 ile emekliler, %1 ile sanayi işçileri gelmektedir.

3.1.6. Mahalle

Bu çalışma, Afyonkarahisar İli'nin tamamını temsil etmesi yönünde özen gösterilerek hazırlanmaya çalışılmış ve Belediye, Valilik, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, İl Çevre Hizmetleri Birliği ile yapılan görüşmeler sonucunda Afyonkarahisar'ı en iyi temsil edecek 10 mahalle seçilmiş ve anket bu bölgelerde uygulanmaya çalışılmıştır.

Tablo 7. Ankete Katılanların İkamet Ettiği Mahalleler

	Frekans	%	Geçerli %
Dumlupınar	115	24,6	24,6
Harbiş	87	18,6	18,6
Selçuklu	35	7,5	7,5
Çavuşbaşı	39	8,3	8,3
Sahipata	36	7,7	7,7
Cumhuriyet	51	10,9	10,9
Dervişpaşa	40	8,5	8,5
Karaman	22	4,7	4,7
Mecidiye	32	6,8	6,8
Hacı Abdurrahman	11	2,4	2,4
Toplam	468	100	100

Ankete katılanların %24'ü Dumlupınar, %19'u Harbiş, %11'i Cumhuriyet, %9'u Dervişpaşa, %8'i Çavuşbaşı, %8'i Sahipata, %7'si Selçuklu, %7'si Mecidiye, %2'si Hacı Abdurrahman'da ikamet etmektedir.

Dumlupınar Mahallesi'nde yoğunlaşmanın nedeni, bu mahallenin nüfus olarak kalabalık olması ve gürültü ve genel çevre kirliliğinin en yoğun olduğu mahalle olmasındandır. Ayrıca bu mahallede yaşayan halkın eğitim durumu ve sosyo-ekonomik düzeyi diğer mahallelere göre daha yüksektir. Bu nedenle de ankete katılımında en yüksek düzeyde sağlanmıştır.

3.2. ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİNİ ETKİLEYEN ÖZELLİKLER

3.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik

Ankete katılanlardan çevre sorunları ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına üye olanların sayısı 34 (%7,3) iken, üye olmayanların sayısı 434 (%92,7)'dir. Bu durum Afyonkarahisar'da yaşayan halkın sivil toplum kuruluşlarına üyelik konusunda yeterli bilinçlilik düzeyine ulaşmadığını göstermektedir. Fakat bu durum Türkiye genelinde de pek farklı değildir.

Çevre sorunları ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına üyelik ile ilgili soruya “evet” yanıtı veren bireylerin, yapılan görüşmelerde çoğunlukla Türkiye Erozyonla Mücadele ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)'na üye oldukları belirlenmiştir.

Tablo 8. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	34	7,3	7,3
Hayır	434	92,7	92,7
Toplam	468	100	100

3.2.2. Çevre ile İlgili Süreli Yayın Takibi

Çevre ile ilgili süreli yayın takibi sorusuna ankete katılanlardan 33 kişi (%7,1) “evet” yanıtı verirken, 435 kişi (%92,9) “hayır” yanıtı vermiştir. Bu durum Afyonkarahisar'da yaşayan halkın çevre ile ilgili süreli yayın takibi konusunda yeterli eğitim ve duyarlılık seviyesine henüz ulaşamadığı göstermektedir.

Tablo 9. Çevre ile İlgili Süreli Yayın Takibi

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	33	7,1	7,1
Hayır	435	92,9	92,9
Toplam	468	100	100

3.2.3. Çevre ile İlgili Ders Alma

Herhangi bir kurum veya sivil toplum kuruluşundan çevre ile ilgili ders alma sorusuna, ankete katılanlardan 66 kişi (%14,1) “evet” yanıtı verirken, 402 kişi (%85,9) “hayır” yanıtı vermiştir. Bu durum Afyonkarahisar’da yaşayan halkın çevre ile ilgili ders alma konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 10. Çevre ile İlgili Ders Alma

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	66	14,1	14,1
Hayır	402	85,9	85,9
Toplam	468	100	100

3.2.4. Çevre Dostu Ürün Kullanımı

Yapılan araştırmalara ve tarihsel gelişim süreçlerine bakıldığında tüketicilerin çevresel bilinç düzeylerinin de giderek arttığı görülmektedir. Bununla beraber, tüketiciler çevresel ilgilerini çevre dostu tüketici davranışı ile de harekete geçirmektedir. Tüketicilerin giderek bilinçlenmesinin yanı sıra çevresel konuların medyada daha fazla yer alması, toplumda çevresel problemlere duyarlılığın artması, baskı gruplarının faaliyetlerinin önem kazanmasıyla ve hem ulusal hem de uluslararası yasal düzenlemelerin getirdiği uygulamalar etkilidir. Bu gelişmelerin tümü tüketicilerin kendi davranışlarının çevre üzerinde yaratabileceği etkileri daha fazla değerlendirmesine yol açmıştır.

Alışverişlerinizde çevre dostu ürün almaya özen gösterir misiz sorusuna, ankete katılanlardan 335 kişi (%71,6) “evet” yanıtı verirken, 133 kişi (%28,4) “hayır” yanıtı vermiştir. Bu durum Afyonkarahisar’da yaşayan halkın çevre dostu ürün kullanımı konusunda yeterli duyarlılık seviyesine ulaştığının da göstergesidir.

Tablo 11. Çevre Dostu Ürün Kullanımı

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	335	71,6	71,6
Hayır	133	28,4	28,4
Toplam	468	100	100

3.2.5. Sanayileşme Görüşü

Çevre sorunlarının sanayileşme ile yakın bir ilişkisinin bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle sanayileşme çabası içinde bulunan kentlerin, bir yandan bu çabaları sürdürürken, diğer yandan sanayileşme ile birlikte gelecek olan sorunları önceden hesaba katarak, sorun ortaya çıkmadan, gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Alınacak önlemlerin bir maliyeti de vardır. Fakat zamanında alınması halinde çok düşük düzeyde olan bu maliyetler, zamanında önlem alınmaması halinde sonradan giderilmesi güç ve çok büyük maliyetlere yol açacaktır. Ayrıca, orta çıkacak olan çevre sorunları, tüm çevreyi etkileyeceği gibi, sanayileşmeyi de olumsuz yönde etkileyecektir.

Sanayileşmenin gelişmesi uğruna çevre sorunları göz ardı edilmeli mi sorusuna, ankete katılanlardan 36 kişi (%7,7) “Evet, sanayileşme daha çok gerekli” yanıtı verirken, 432 kişi (%92,3) “Hayır, çevre ile ilgili önlemler alınarak sanayileşmeli” yanıtı vermiştir. Bu durum Afyonkarahisar’da yaşayan halkın sanayileşme uğruna çevre sorunlarını göz ardı etmediğini, çevre sorunlarına duyarlı olduklarını göstermektedir.

Tablo 12. Sanayileşme Görüşü

	Frekans	%	Geçerli %
Evet, sanayileşme daha çok gerekli	36	7,7	7,7
Hayır, çevre ile ilgili önlemler alınarak sanayileşmeli	432	92,3	92,3
Toplam	468	100	100

3.3. ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIĞA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

3.3.1. Çevre Sorunları ile İlgilenme

Çevre sorunlarının doğal yaşamı ve insanlığı tehdit edici noktaya gelmesi, sorunun yaşamsal önemini de ortaya koymuştur. Halkın çevresel sorunları önleme veya azaltma konusunda gösterdikleri tepkiler yani çevresel tutumlarda sürekli olarak gündemde tutulmalıdır. Oluşan bilinç ve gösterilen davranışlar çerçevesinde

zaman içinde çevre ve doğa üzerinde oluşan etkileri kanıtlanmış veya kanıtlanmamış sorunların halk tarafından nasıl algılandığı, halkın duyduğu rahatsızlıklar, gösterdiği tepkiler çok önemlidir. Çevresel bilinç ve duyarlılık kavramları bireylere ve bireylerin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Niceliksel bir kavram olarak bireysel özelliklere göre değişik çevresel bilinç ve duyarlılık düzeyleri söz konusudur.

Tablo 13’de görüldüğü gibi, çevre sorunları ile ilgilenme ve yaş arasında anlamlı ve orta düzeyli bir ilişki (C: 0,224) vardır. Oturduğunuz mahallenin ve kentin çevre sorunları ile ilgileniyor musunuz sorusuna “evet” yanıtı veren 18-29 yaş grubu (%14,1) bu ilişkiyi güçlendirmektedir. Bu soruya “evet” yanıtı verenler içerisinde 30-39 yaş grubu (%6,2), 40-49 yaş grubu (%4,9), 50-59 yaş grubu (%1,3), 60 ve üstü grup (%0,9) ve 18 yaş altı grup ise (%0,4) en düşük seviyededir.

Tablo 13’de bulunan verilerden hareketle, Afyonkarahisar’da gençlerin çevre sorunlarına ilgi düzeylerinin yaşlılardan daha çok olduğu dolayısıyla da daha duyarlı davrandıkları sonucuna varılabilir. Bu sonucun, Afyonkarahisar’daki eğitim düzeyinin gençlerde yaşlılara göre daha yüksek düzeyde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu sonuç, aynı zamanda araştırmanın “Farklı yaş gruplarının, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi farklıdır. Bunlardan gençler, çevre sorunlarına yaşlılardan daha duyarlı davranmaktadır” alt varsayımını ve “Bireylerin yaşı, çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilincinde önemli bir değişkendir” hipotezini desteklemektedir.

Tablo 13. Çevre Sorunlarına İlgili * Yaş Çapraz Tablosu

		Çevre Sorunlarına İlgili			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
Yaş	18 yaş altı	2	5	15	22
		9,1%	22,7%	68,2%	100,0%
		0,4%	1,1%	3,2%	4,7%
	18-29	45	66	129	240
		18,8%	27,5%	53,8%	100,0%
		9,6%	14,1%	27,6%	51,3%
	30-39	29	30	54	113
		25,7%	26,5%	47,8%	100,0%
		6,2%	6,4%	11,5%	24,1%
	40-49	23	11	39	73
		31,5%	15,1%	53,4%	100,0%
		4,9%	2,4%	8,3%	15,6%
	50-59	6	1	8	15
		40,0%	6,7%	53,3%	100,0%
		1,3%	0,2%	1,7%	3,2%
	60 ve üstü	4		1	5
		80,0%		20,0%	100,0%
		0,9%		0,2%	1,1%
	Toplam	109	113	246	468
		23,3%	24,1%	52,6%	100,0%
		23,3%	24,1%	52,6%	100,0%
	X ² : 24,720 Sd: 10 C: 0,224 P:0,006 α : 0,05				

Tablo 14. Çevre Sorunlarına İlgili * Meslek Çapraz Tablosu

		Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarına İlgili			Toplam
			Evet	Hayır	Kısmen	
Meslek	Memur	32	11	54	97	
		33 %	11,3%	55,7%	100%	
		6,8%	2,4%	11,5%	20,7%	
	Sanayi işçisi		3	1	4	
			75%	25%	100%	
			0,6%	0,2%	0,9%	
	Sanayi dışı işçi	2	1	9	12	
		16,7%	8,3%	75%	100%	
		0,4%	0,2%	1,9%	2,6%	
	İşveren-tüccar	8	5	8	21	
		38,1%	23,8%	38,1%	100%	
		1,7%	1,1%	1,7%	4,5%	
	Özel sektör çalışanı	14	35	41	90	
		15,6%	38,9%	45,6%	100%	
		3%	7,5%	8,8%	19,2%	
	Yönetici	4	2	4	10	
		40%	20%	40%	100%	
		0,9%	0,4%	8,8%	19,2%	
	Esnaf-zanaatkar	4	7	8	19	
		21,1%	36,8%	42,1%	100%	
		0,9%	1,5%	1,7%	4,1%	
	Öğrenci	20	30	73	123	
		16,3%	24,4%	59,3%	100%	
		4,3%	6,4%	15,6%	26,3%	
	Öğretmen	9	14	25	48	
		18,8%	29,2%	52,1%	100%	
		1,9%	3%	5,3%	10,3%	
	Öğretim Elemanı	7	1	3	11	
63,6%		9,1%	27,3%	100%		
1,5%		0,2%	0,6%	2,4%		
Emekli	2		5	7		
	28,6%		71,4%	100%		
	0,4%		1,1%	1,5%		
Ev Hanımı	7	4	15	26		
	26,9%	15,4%	57,7%	100%		
	1,5%	0,9%	3,2%	5,6%		
Toplam		109	113	246	468	
		23,3%	24,1%	52,6%	100%	
		23,3%	24,2%	54,6%	100%	
$X^2 : 54,469$ $Sd: 22$ $C: 0,323$ $P:0,000$ $\alpha : 0,05$						

Tablo 14, meslek ve çevre sorunlarına ilgi arasında ilişki üzerinedir. Meslek ve çevre sorunlarına ilgi arasında anlamlı (P:0,000) ve güçlü (C:0,323) bir ilişki vardır. Çevre sorunları ile ilgileniyor musunuz sorusuna “evet” yanıtı veren meslek grupları içinde öğretim elemanları (%63,6), yöneticiler (%40), işveren ve tüccarlar (%38,1), memurlar (%33), esnaf-zanaatkârlar (%21,1), öğretmenler (%18,8) başta gelmektedir. Araştırmaya katılanların içinde sadece sanayi işçileri çevre sorunları ile ilgileniyor musunuz sorusuna “evet” yanıtı vermeyen tek meslek grubudur. Bu soruya “hayır” yanıtı verenlerin içinde de sanayi işçileri (%75) en yüksek orana sahiptir. Kısmen çevre sorunları ile ilgilenenler içinde ise en yüksek oran sanayi dışı işçilere (%75) aittir. Bunları emekliler (%71,4), öğrenciler (%59,3) ve ev hanımları (%57,7) izlemektedir.

Bu verilerden hareketle, çevre sorunları ile en fazla ilgilenenlerin öğretim elemanları olduğu ve bu sonuçta da en önemli etkenin eğitim olduğu söylenebilir. Öğretim elemanları, meslekleri ve statüleri gereği diğer mesleklere göre daha fazla kitap, dergi, makale, bilimsel yayın okuyan ve her konuda olduğu gibi çevre konusunda da bilgilenen, çevre sorunlarının nedenlerinin ve etkilerinin farkında olan bir meslek kategorisidir. Öğretim elemanını takip eden yöneticilerde, öğrenim durumu ve sosyo-ekonomik durumu yüksek grubu temsil etmektedir. Dolayısıyla çevre sorunlarının farkında ve çevre sorunlarıyla ilgilenen kesimi oluşturmaktadır. Diğer meslekler içinde benzer şeyler söylenebilir.

Bu veriler, aynı zamanda araştırmanın “Farklı meslekteki bireylerin, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de farklıdır. Bunlardan öğretim elemanı ve öğretmenler, çevre sorunlarına en yüksek, işçiler ise en düşük duyarlılığı göstermektedir” alt varsayımını ve “Meslek, çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilincinde önemli bir değişkendir” hipotezini desteklemektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenlerin çevre sorunlarına ilgi düzeyi düşük olmamakla birlikte, beklenenin altında bir değer çıkmıştır. Yöneticiler, işveren ve tüccarlar, memurlar, esnaf-zanaatkârlar daha yüksek orandadır. Bunun nedeninin bu meslek gruplarının, iş hayatının içinde olmalarına bağlı olarak gün içerisinde birebir çevre sorunlarıyla karşılaşmaları ve buna bağlı olarak gördükleri, birebir

yaşadıkları olaylardan daha çok etkilenmeleri şeklinde açıklanabilir. Buna bağlı olarak da farkındalık ve çevre sorunlarına ilgi düzeyleri artmaktadır.

Öğrenim durumu ve çevre sorunlarına ilgi arasındaki ilişki Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15. Çevre Sorunlarına İlgili *Öğrenim Durumu Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarına İlgili			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
Öğrenim Durumu	Okur-yazar		3	4	7
			42,9%	57,1%	100%
			0,6%	0,9%	1,5%
	İlkokul	3	9	15	27
		11,1%	33,3%	55,6%	100%
		0,6%	1,9%	3,2%	5,8%
	Ortaokul	8	13	29	50
		16%	26%	58%	100%
		1,7%	2,8%	6,2%	10,7%
	Lise	16	26	56	98
		17,2%	26,3%	56,6%	100%
		3,4%	5,6%	12,0%	20,9%
	Önlisans	16	16	46	78
		20,5%	20,5%	59%	100%
		3,4%	3,4%	9,8%	16,7%
	Lisans	46	34	83	163
		28,2%	20,9%	50,9%	100%
		9,8%	7,3%	17,7%	34,8%
Lisansüstü	19	12	13	44	
	43,2%	27,3%	29,5%	100%	
	4,1%	2,6%	2,8%	9,4%	
Toplam	109	113	246	468	
	23,3%	24,1%	52,6%	100%	
	23,3%	24,1%	52,6%	100%	
X ² : 24,850 Sd: 12 C: 0,240 P:0,016 α : 0,05					

Tablo 15 değerlendirildiğinde, öğrenim durumu ve çevre sorunlarına ilgi arasında anlamlı ve orta düzeyde (C:0,240) bir ilişki vardır. Çevre sorunları ile ilgileniyor musunuz sorusuna “evet” yanıtı verenler içinde; lisansüstü (%43,2) lisans (%28,2), önlisans (%20,5), lise (%17,2), ortaokul (%16), ilkokul (%11,1)

şeklindedir. Araştırmaya katılanların içinde sadece ilkokul öğrenimi olanlar çevre sorunları ile ilgileniyor musunuz sorusuna “evet” yanıtı vermeyen tek meslek grubudur. Bu soruya “hayır” yanıtı verenlerin içinde de ilkokul (%42,9) en yüksek orana sahiptir. Kısmen çevre sorunları ile ilgilenenler içinde ise en yüksek oran önlisans (%59), ortaokul (%58), lise (%56,6) mezunlarına aittir.

Elde edilen verilerden hareketle, bireylerin öğrenim durumu ile çevre sorunlarına duyarlılık arasında doğru orantılı bir ilişkinin bulunduğu ve öğrenim durumu yükseldikçe, duyarlılık düzeyinin de yükseldiği sonucuna varılabilir.

Bu veriler, aynı zamanda araştırmanın “Bireylerin eğitim düzeyleri ile çevre sorunlarına duyarlılık düzeyleri arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de yükselmekte, eğitim durumu düştükçe, duyarlılık düzeyi de düşmektedir ” alt varsayımını ve “Eğitim düzeyi, çevre sorunlarına duyarlılıkta önemli bir değişkendir” hipotezini desteklemektedir.

Tablo 16 . Çevre Sorunlarına İlgili * Mahalle Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarına İlgili			Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	
Mahalle	Dumlupınar	26	23	66	115
		22,6%	20%	57,4%	100%
		5,6%	4,9%	14,1%	24,6%
	Harbiş	16	22	49	87
		18,4%	25,3%	56,3%	100%
		3,4%	4,7%	10,5%	18,6%
	Selçuklu	14	8	13	35
		40%	22,9%	37,1%	100%
		3,0%	1,7%	2,8%	7,5%
	Çavuşbaş	11	5	23	39
		28,2%	12,8%	59%	100%
		2,4%	1,1%	4,9%	8,3%
	Sahipata	5	10	21	36
		13,9%	27,8%	58,3%	100%
		1,1%	2,1%	4,5%	7,7%
	Cumhuriyet	15	13	23	51
		29,4%	25,5%	45,1%	100%
		3,2%	2,8%	4,9%	10,9%
	Dervişpaşa	11	12	17	40
		27,5%	30%	42,5%	100%
		2,4%	2,6%	3,6%	8,5%
	Karaman	3	5	14	22
		13,6%	22,7%	63,6%	100%
		0,6%	1,1%	3,0%	4,7%
	Mecidiye	7	11	14	32
		21,9%	34,4%	43,8%	100%
		1,5%	2,4%	3,0%	6,8%
	Hacı Abdurrahman	1	4	6	11
		9,1%	36,4%	54,5%	100%
		0,2%	0,9%	1,3%	2,4%
Toplam	109	113	246	468	
	23,3%	24,1%	52,6%	100%	
	23,3%	24,1%	52,6%	100%	
$X^2 : 20,886$ $Sd: 18$ $C: 0,323$ $P:0,285$ $\alpha : 0,05$					

Öğrenim durumu ve mahalle arasındaki ilişki Tablo 16’da gösterilmiştir. Çevre sorunlarına ilgi ve mahalle arasındaki çapraz tablodan, bu iki değişken arasında anlamlı ve orta düzeyde (C:0,207) bir ilişki olduğu söylenebilir. Çevre sorunları ile ilgileniyor musunuz sorusuna “evet” yanıtı verenler arasında; Selçuklu (%40), Cumhuriyet (%29,4), Çavuşbaşı (%28,2), Dervişpaşa (%27,5), Dumlupınar (%22,6) bulunmaktadır. En düşük oran Hacı Abdurrahman (%9,1) mahallesine aittir. Bu mahalle “hayır” yanıtı verenlerin içinde de (%36,4) en yüksek orana sahiptir. Kısmen çevre sorunları ile ilgilenenler içinde ise en yüksek oran Karaman (%63,6), Çavuşbaşı (%59), Sahipata (%58,3) mahallelerine aittir.

Tablo 16’daki veriler değerlendirilirken, bu mahallelerde yaşayanların eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzeyi, belediye hizmetlerinden yararlanıp-yararlanamadıkları, kentli olma bilinç düzeyi düşünülmelidir. Selçuklu Mahallesi’nde yaşayan bireyler (%40 ile ilk sırada) daha çok Afyon’a dışardan gelen öğretmen, memur, işçi ve özel sektör çalışanların oturduğu gelir düzeyi çok yüksek olmayan fakat eğitim düzeyi yüksek olan bir mahalledir. Bu nedenle de çevre sorunlarıyla ilgi düzeyleri de fazla olmaktadır.

Cumhuriyet Mahallesi’nde yaşayan bireylerin de (%29,4 ile ikinci sırada) eğitim ve gelir düzeyi yüksektir. Fakat Çavuşbaşı Mahallesi (%28,2 ile üçüncü sırada) eğitim ve gelir düzeyi düşük bir gecekondü mahallesidir. Bu mahalle Afyon’un ilk mahallelerinden biridir ve burada yaşayanların çoğu uzun zamandır aynı mahallede yaşamaktadır. Bu mahallenin çevre sorunları da diğerlerine göre daha fazladır. Buradan bireylerin sürekli gördükleri, hissettikleri sorunlar karşısında da duyarlı davranabilecekleri sonucuna varılabilir.

Veriler incelendiğinde, il geneli ve mahalle ölçeğindeki sonuçların araştırmanın “Kentsel alanların farklı bölgelerinde yaşayan bireylerin, çevre sorunlarına duyarlılık düzeyleri de farklıdır. Kentsel altyapısı yetersiz, çevre sorunları ve bunlarla ilgili hizmetlerin çözüme kavuşturmadığı gecekondü bölgelerinden, bu tür sorunların çözüme kavuşturulduğu bölgelere doğru gidildikçe çevre sorunlarına duyarlılık düzeyi de yükselmektedir” alt varsayımını kısmen desteklediği görülmektedir.

“Bireylerin yaşadıkları mahalle çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilincinde önemli bir değişkendir” hipotezi ise desteklenmektedir.

Tablo 17. Çevre Sorunlarına İlgili * Çevre Dersi Alma Çapraz Tablosu

		Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarına İlgili			Toplam
			Evet	Hayır	Kısmen	
Ders Alma	Evet	31	8	27	66	
		47%	12,1%	40,9%	100%	
		6,6%	1,7%	5,8%	14,1%	
	Hayır	78	105	219	402	
		19,4%	26,1%	54,5%	100%	
		16,7%	22,4%	46,8%	85,9%	
Toplam		109	113	246	468	
		23,3%	24,1%	52,6%	100%	
		23,3%	24,1%	52,6%	100%	
$X^2 : 25,084$ $Sd: 2$ $C: 0,226$ $P:0,000$ $\alpha : 0,05$						

Tablo 17’de görüldüğü gibi çevre sorunlarına ilgilenme durumu ve çevre dersi alma arasında anlamlı ve güçlü sayılabilecek bir ilişki vardır. Yapılan anket çalışmasında; çevre ile ilgili ders alanların oranı %47 iken, almayanların oranı %19,4’tür. Ankete katılanların %6,6’sı çevre dersi almalarının yanı sıra, çevre sorunlarıyla ilgilendiklerini de belirtmişlerdir. Çevre dersi alanların %40,9’u, almayanların %54,5’u çevre sorunlarıyla kısmen, ilgilenmektedir.

Eğitimin hedefi, birey davranışlarında istendik değişiklikler meydana getirmektir. Bununla birlikte çevreye yönelik tutumların nasıl oluşturulacağı, olumsuz olanların nasıl değiştirileceği soruları çevre eğitiminin konusu içine girmektedir.

Dolayısıyla, Tablo 17’den elde edilen verilerin bu belirtilenlere uyduğu, çevre dersi almanın çevre sorunlarına ilgiyi ve dolayısıyla da duyarlılığı arttırdığı söylenebilir. Ayrıca Afyonkarahisar’da çevre eğitimi ile yetişen bireylerin, yetişmeyenlere göre daha duyarlı olduğu sonucuna varılabilir.

Bu veriler aynı zamanda araştırmanın giriş bölümünde belirtilen alt varsayımını (Çevre eğitimi, çevre sorunlarına duyarlılığı artırıcı bir etkidir. Çevre eğitimine yer veren eğitim programları ile yetişenlerin duyarlık düzeyleri,

yetişmeyenlere gore daha fazladır.) ve hipotezini (evre eğitimi, evre sorunlarına duyarlılığı ve evre bilincini artırır.) de desteklemektedir.

3.3.2. evre Sorunlarını Ortadan Kaldırmak İçin aba Harcama

Ülkemizde son yıllarda yaşanan çevresel sorunlarını ortadan kaldırmak için gosterilen tepkiler, yaratılan duyarlılık ve kamuoyu ilgisi goz ardı edilemeyecek duzeydedir. Halkın kendi sorunlarına ve geleceğine dair kararlara katılım isteği, yani uluslararası belgeleri de aşarak, yaşamı değiştirme mücadelesine çevrilmiştir.

Afyonkarahisar’da yaşayan halkında evre sorunlarına duyarlı olduğu ve evre sorunlarını gidermek için çaba harcayacağı dşnlmş ve ankete buna yonelik bir soru eklenmiştir. Ankete katılanların genel karakteristikleri ve bu soruya verdikleri yanıtlar arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 18’da evre sorunlarının ortadan kaldırmak için çaba ve renim durumu arasındaki ilişki olup-olmadığı incelenmiş, anlamlı ve orta duzeyde bir ilişki (C:0,231) bulunmuştur.

“Evet elimden geleni yaparım” diyenlerin içinde en yüksek oran sırasıyla; nlisans (%46,2), lisansüstü (%43,2), lisans (%42,9), ortaokul (%40) ve lise (34,3) renim durumuna sahip bireylere aittir.

“Hayır, yapmam” diyenler arasında en yüksek orana okur-yazarlar (%42,9) sahiptir. Bunları, ilkokul (%18,5) ve ortaokul (%18) mezunları takip etmektedir.

“Evet, yetkilileri uyarırım” diyenler arasında sıralama; lisansüstü (%25), lise (%24,2), nlisans (%23,1), ilkokul (%22,2) şeklindedir. “Vaktim olursa bir çaba harcarım” diyenler de ise en yüksek oran ilkokul mezunlarına (%40,7) aittir.

Tablo 18’deki veriler incelendiğinde, evre sorunlarının çözümü için çaba harcama ile renim durumu arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu, renim durumu yükseldikçe(lisansüstü eğitimi alanlar daha bilinçli) bilinç duzeyinin yükseldiği, renim durumu düştükçe bilinç durumunda da bir düşüş olduğu gorlmektedir.

Tablo 18. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba * Öğrenim Durumu
Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba Harcama				Toplam
		Evet, elimden geleni yaparım	Hayır, yapmam	Evet, yetkilileri uyarıyorum	Vaktim olursa bir çaba harcarım.	
Öğrenim Durumu	Okur-yazar	2	3	1	1	7
		28,6%	42,9%	14,3%	14,3%	100%
		0,4%	0,6%	0,2%	0,2%	1,5%
	İlkokul	5	5	6	11	27
		18,5%	18,5%	22,2%	40,7%	100%
		1,1%	1,1%	1,3%	2,4%	5,8%
	Ortaokul	20	9	7	14	50
		40%	18,%	14,%	28,%	100%
		4,3%	1,9%	1,5%	3,0%	10,7%
	Lise	34	7	24	34	99
		34,3%	7,1%	24,2%	34,3%	100%
		7,3%	1,5%	5,1%	7,3%	21,2%
	Önlisans	36	5	18	19	78
		46,2%	6,4%	23,1%	24,4%	100%
		7,7%	1,1%	3,8%	4,1%	16,7%
	Lisans	70	16	31	46	163
		42,9%	9,8%	19%	28,2%	100%
		15%	3,4%	6,6%	9,8%	34,8%
	Lisansüstü	19	3	11	11	44
		43,2%	6,8%	25%	25,0%	100%
		4,1%	0,6%	2,4%	2,4%	9,4%
	Toplam	186	48	98	136	468
		39,7%	10,3%	20,9%	29,1%	100%
		39,7%	10,3%	20,9%	29,1%	100%
$X^2 : 26,266$ $Sd: 18$ $C: 0,231$ $P:0,094$ $\alpha : 0,05$						

Tablo 19. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba * Meslek Çapraz

Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba Harcama				Toplam
		Evet, elimden geleni yaparım	Hayır, yapmam	Evet, yetkilileri uyarıyorum	Vaktim olursa bir çaba harcarım.	
Meslek	Sanayi işçisi	53	3	21	20	97
		54,6%	3,1%	21,6%	20,6%	100,0%
		11,3%	0,6%	4,5%	4,3%	20,7%
	Sanayi dışı işçi	1	2	1		4
		25%	50%	25%		100%
		0,2%	0,4%	0,2%		0,9%
	İşveren-tüccar	4	1	2	5	12
		33,3%	8,3%	16,7%	41,7%	100%
		0,9%	0,2%	0,4%	1,1%	2,6%
	Özel sektör çalışanı	10	1	4	6	21
		47,6%	4,8%	19%	28,6%	100%
		2,1%	0,2%	0,9%	1,3%	4,5%
	Yönetici	25	7	22	36	90
		27,8%	7,8%	24,4%	40%	100%
		5,3%	1,5%	4,7%	7,7%	19,2%
	Esnaf-zanaatkar	4	2	2	2	10
		40%	20%	20%	20%	100%
		0,9%	0,4%	0,4%	0,4%	2,1%
	Öğrenci	7	2	4	6	19
		36,8%	10,5%	21,1%	31,6%	100%
		1,5%	0,4%	0,9%	1,3%	4,1%
	Öğretmen	48	20	15	40	123
		39%	16,3%	12,2%	32,5%	100%
		10,3%	4,3%	3,2%	8,5%	26,3%
Öğretim Elemanı	20	4	10	14	48	
	41,7%	8,3%	20,8%	29,2%	100%	
	4,3%	0,9%	2,1%	3,0%	10,3%	
Emekli	3	1	2	1	7	
	42,9%	14,3%	28,6%	14,3%	100%	
	0,6%	0,2%	0,4%	0,2%	1,5%	
Ev Hanımı	9	4	8	5	26	
	34,6%	15,4%	30,8%	19,2%	100%	
	1,9%	0,9%	1,7%	1,1%	5,6%	
Toplam	186	48	98	136	468	
	39,7%	10,3%	20,9%	29,1%	100%	
	39,7%	10,3%	20,9%	29,1%	100%	
$X^2: 57,161$ $Sd: 33$ $C: 0,330$ $P: 0,006$ $\alpha : 0,05$						

Tablo 19’da çevre sorunlarının çözümü için çaba harcama ve ankete katılanların meslekleri arasında anlamlı ve çok güçlü (C: 0,330) bir ilişki vardır.

Tablo 19 incelendiğinde, çevre sorunlarının çözümü için “evet elimden geleni yaparım” diyenlerin içinde en yüksek oran sırasıyla; memur (%54,6), işveren-tüccar (%47,6), emekli (%42,9), öğretmen (%41,7)’lere aittir. En düşük oran ise sanayi işçileri (%0,2) meslek grubunda olan bireylere aittir. Ankete katılanlar içerisinde öğrencilerden sonra en yüksek düzeyde temsil edilen memur meslek grubunun (%20,7), diğer gruplarına göre çevre sorunları çözümü konusunda daha çok çaba harcadığı düşünülebilir.

“Hayır, yapmam” diyenler arasında en yüksek oran sanayi işçilerine (%50) aittir. Bunları, yöneticiler (%20) ve öğrenciler (%16,3) takip etmektedir.

“Evet, yetkilileri uyarırım” diyenler arasında sıralama; öğretim elemanı (%63,6), ev hanımı (%30,8), emekli (%28,6) şeklindedir. Burada dikkat çekici olan, direkt çaba sarf etmek yerine, yetkilileri uyarma oranının öğretim elemanlarında çok yüksek olmasıdır.

“Vaktim olursa bir çaba harcarım” diyenler de ise en yüksek oran sanayi dışı işçi (41,7) ve özel sektör çalışanlarına (%40) aittir.

Tablo 19’deki veriler incelendiğinde, çevre sorunlarının çözümü için çaba harcamak istemeyen sanayi işçilerinin bilinç düzeyi düşükken, memurların, işveren-tüccarların ve öğretmenlerin bilinç düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bunda sanayi işçilerin sosyo-ekonomik açıdan ve statü açısından diğer meslek gruplarına göre düşük düzeyde olmaları ve çalıştıkları işlerle ilgili çevreye verdikleri zararlardan pek rahatsız olmamaları etkindir. Diğer meslek gruplarındaki farklılaşmalar da eğitim ve sosyo-ekonomik etkilerin yanı sıra çevre sorunlarından haberdar olma, farkındalık düzeyinin yüksekliği veya düşüklüğü ile açıklanabilir.

Tablo 20. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba Harcama * Mahalle
Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Çaba Harcama				Toplam
		Evet, elimden geleni yaparım	Hayır, Yapmam	Evet, yetkilileri uyarırım	Vaktim olursa bir çaba harcarım.	
Mahalle	Dumlupınar	48	16	16	35	115
		41,7%	13,9%	13,9%	30,4%	100%
		10,3%	3,4%	3,4%	7,5%	24,6%
	Harbiş	31	10	14	32	87
		35,6%	11,5%	16,1%	36,8%	100%
		6,6%	2,1%	3,0%	6,8%	18,6%
	Selçuklu	15	2	9	9	35
		42,9%	5,7%	25,7%	25,7%	100%
		3,2%	0,4%	1,9%	1,9%	7,5%
	Çavuşbaşı	16	3	13	7	39
		41%	7,7%	33,3%	17,9%	100%
		3,4%	0,6%	2,8%	1,5%	8,3%
	Sahipata	13	1	10	12	36
		36,1%	2,8%	27,8%	33,3%	100%
		2,8%	0,2%	2,1%	2,6%	7,7%
	Cumhuriyet	23	4	10	14	51
		45,1%	7,8%	19,6%	27,5%	100%
		4,9%	0,9%	2,1%	3%	10,9%
	Dervişpaşa	16	4	9	11	40
		40,0%	10,0%	22,5%	27,5%	100%
		3,4%	0,9%	1,9%	2,4%	8,5%
	Karaman	7	3	6	6	22
		31,8%	13,6%	27,3%	27,3%	100%
		1,5%	0,6%	1,3%	1,3%	4,7%
	Mecidiye	13	4	8	7	32
		40,6%	12,5%	25,0%	21,9%	100%
		2,8%	0,9%	1,7%	1,5%	6,8%
	Hacı Abdurrahman	4	1	3	3	11
		36,4%	9,1%	27,3%	27,3%	100%
		0,9%	0,2%	0,6%	0,6%	2,4%
Toplam	186	48	98	136	468	
	39,7%	10,3%	20,9%	29,1%	100%	
	39,7%	10,3%	20,9%	29,1%	100%	
$X^2 : 19,984$ $Sd: 27$ $C: 0,202$ $P: 0,831$ $\alpha : 0,05$						

Tablo 20’de gösterilen, çevre sorunlarının çözümü için çaba harcama ve mahalleler arasındaki çapraz tablodan, bu iki değişken arasında orta düzeyde (C:0,202) bir ilişki olduğu söylenebilir. Çevre sorunlarının çözümü için çaba harcar mısınız sorusuna “evet, elimden geleni yaparım” yanıtı verenler arasında; Cumhuriyet (%45,1), Selçuklu (%42,9), Dumlupınar (%41,7) mahalleleri bulunmaktadır. Bu soruya “hayır, yapmam” yanıtı verenlerin içinde Dumlupınar(%13,9) ve Karaman (%13,6) mahalleleri en yüksek orana sahiptir. “Yetkileri uyarırım” yanıtı verenlerin içinde ise Çavuşbaşı (%33,3) ve Sahipata mahallesi başta gelmektedir. “Vaktim olursa bir çaba harcarım” yanıtı verenler içinde ise Harbiş (%36,8) ve Sahipata (%33,3) mahalleleri en yüksek orana sahiptirler.

Tablo 20’deki veriler değerlendirilirken, bu mahallelerde yaşayanların eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzeyi, belediye hizmetlerinden yararlanıp-yararlanamadıkları, kentli olma bilinç düzeyi düşünülmelidir. Cumhuriyet Mahallesi’nde (%45,1 ile ilk sırada) yaşayan bireylerin eğitim ve gelir düzeyi yüksektir. Bu nedenle bu mahallede yaşayan bireylerin çevre sorunlarını çözmek için hem bilinç düzeyleri hem de olanakları fazladır.

Cumhuriyet Mahallesi’nde yaşayan bireylerin de (%29,4 ile ikinci sırada) Fakat Cumhuriyet mahallesiyle benzer özelliklere sahip Dumlupınar Mahallesinde çevre sorunlarını çözmek için çaba harcamak istemeyenlerin sayısının fazla çıkması (%13,9) ilginçtir. Bunun nedeni, bu mahallede yaşayanların çevre sorunları ile ilgilenmelerine rağmen (Tablo 16’deki oranı %22,6) çevre sorunlarının çözümü için çaba harcama konusunda istekli olmamaları olabilir. Bu mahalle aynı zamanda nüfus büyüklüğü dolayısıyla, ankete katılanlar arasında %24,6 ile en yüksek orana sahiptir.

Veriler incelendiğinde, İl geneli ve mahalle ölçeğindeki sonuçların araştırmanın “Bireylerin yaşadığı mahalle, çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilincinde önemli bir değişkendir” hipotezini doğruladığı görülmektedir.

3.4. DİĞER SORULARA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

Tablo 21. En Çok Çevre Hizmeti Veren Kuruluş * Öğrenim Durumu Çapraz Tablosu

	Sayı Satır % Toplam %	En Çok Çevre Hizmeti Veren Kuruluş					Toplam	
		Belediye	Valilik	İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Çevre Hizmetleri Birliği	Üniversite		Sivil Toplum Kuruluşları
Öğrenim Durumu	Okur-yazar	2	2		1	2		7
		28,6%	28,6%		14,3%	28,6%		100%
		0,4%	0,4%		0,2%	0,4%		1,5%
	İlkokul	14	2	4	5	2		27
		51,9%	7,4%	14,8%	18,5%	7,4%		100%
		3%	0,4%	0,9%	1,1%	0,4%		5,8%
	Ortaokul	26	4	8	8	2	2	50
		52%	8%	16%	16%	4%	4%	100%
		5,6%	0,9%	1,7%	1,7%	0,4%	0,4%	10,7%
	Lise	47	11	22	16	1	2	99
		47,5%	11,1%	22,2%	16,2%	1%	2%	100%
		10%	2,4%	4,7%	3,4%	0,2%	0,4%	21,2%
	Önlisans	38	3	26	10	1		78
		48,7%	3,8%	33,3%	12,8%	1,3%		100%
		8,1%	0,6%	5,6%	2,1%	0,2%		16,7%
	Lisans	64	18	48	23	7	3	163
		39,3%	11%	29,4%	14,1%	4,3%	1,8%	100%
		13,7%	3,8%	10,3%	4,9%	1,5%	0,6%	34,8%
	Lisansüstü	13	1	11	5	8	6	44
		29,5%	2,3%	25%	11,4%	18,2%	13,6%	100%
		2,8%	0,2%	2,4%	1,1%	1,7%	1,3%	9,4%
	Toplam	204	41	119	68	23	13	468
		43,6%	8,8%	25,4%	14,5%	4,9%	2,8%	100%
		43,6%	8,8%	25,4%	14,5%	4,9%	2,8%	100%
		$X^2 : 75,522$	Sd: 30	C: 0,373	P:0,000	$\alpha : 0,05$		

Tablo 21'deki veriler incelendiğinde, en çok çevre hizmeti veren kuruluş ve öğrenim durumu arasında anlamlı ve güçlü (C: 0,373) bir ilişki olduğu görülür.

Ankete katılanların bu soruya verdiği yanıt değerlendirildiğinde, en çok çevre hizmeti veren kuruluş sıralamasında belediyenin önde geldiği görülmektedir. Belediye seçenler arasında ise ilk sırayı ortaokul mezunları (%52), ikinci sırayı ilkokul mezunları (%51,9), üçüncü sırayı önlisans mezunları (%48,7) almaktadır.

En çok çevre hizmeti veren kuruluşlar arasında ikinci sırayı İl Çevre ve Orman Müdürlüğü almaktadır. Bu seçeneği seçenler arasında ise önlisans mezunları (%33,3), lisans mezunları (%29,4) ve lisansüstü mezunları (%25) gelmektedir.

En çok çevre hizmeti veren kuruluş sıralaması; Belediye, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Çevre Hizmetleri Birliği, Valilik, Üniversite ve Sivil Toplum Kuruluşları şeklindedir.

Belediye seçenler arasında öğrenim durumunun düşük olması, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nü seçenlerin ise öğrenim durumunun yüksek olması dikkat çekicidir.

Tablo 22'de en önemli çevre sorunu ve mahalle arasındaki çapraz tablo bulunmaktadır. En önemli çevre sorunu ve mahalle arasında pek anlamlı olmayan ama güçlü sayılabilecek orta düzeyde (C:0,280) bir ilişki vardır.

Ankete en çok katılımın sağlandığı Dumlupınar Mahallesi'nde en önemli çevre sorununa verilen cevaplardan birincisi hava kirliliği (%39,1), ikincisi katı atıklar ve çöpler, üçüncüsü su kirliliğidir (%18,3).

Harbiş mahallesinde sıralama; hava kirliliği, su kirliliği ve katı atık ve çöpler şeklindedir. Selçuklu Mahallesi'nde toprak kirliliği en önemli çevre sorunları arasında hiç görülmemektedir. Bu mahallede en önemli çevre sorunu, katı atıklar ve çöpleridir. Çünkü mahalle, yeni kurulan ve kente uzak bir mahalle olduğundan belediye hizmetlerinden yeterince ve vaktinde yararlanamamaktadır. Çöplerin dışarıya bırakılması ve uzun süre beklemesi sonucu koku ve sinek sayısını artırmaktadır.

Çavuşbaşı, Dervişpaşa ve Hacı Abdurrahman mahallelerinde de en önemli çevre sorunu katı atık ve çöpler olarak görülmüştür. Bunu hava ve su kirliliği izlemektedir.

Sahipata Mahallesi, diğer mahallelere gre en yksek yzde (%47,2) ile hava kirliliği sorununun en nemli sorun olarak grldğ mahalledir. Bu mahalleyi Mecidiye (%43,8) ve Cumhuriyet (%39,2) mahalleleri izlemektedir.

İl geneli olarak değerlendirildiğinde, en nemli evre sorunu hava kirliliğidir (%36,8). Bunu katı atıklar ve pler (%24,6) ile su kirliliği (%22,2) takip etmektedir.

Tablo 22. En Önemli Çevre Sorunu * Mahalle Çapraz Tablosu

Sayı Satır% Toplam %	En Önemli Çevre Sorunu						Toplam	
	Hava Kirliliği	Su Kirliliği	Toprak Kirliliği	Gürültü Kirliliği	Katı Atıklar ve Çöpler	Ormanların Tahribatı Ve Erozyon		
Mahalle	Dumlupınar	45	21	9	9	26	5	115
		39,1%	18,3%	7,8%	7,8%	22,6%	4,3%	100%
		9,6%	4,5%	1,9%	1,9%	5,6%	1,1%	24,6%
	Harbiş	32	25	1	8	19	2	87
		36,8%	28,7%	1,1%	9,2%	21,8%	2,3%	100%
		6,8%	5,3%	0,2%	1,7%	4,1%	0,4%	18,6%
	Selçuklu	12	5		2	13	3	35
		34,3%	14,3%		5,7%	37,1%	8,6%	100%
		2,6%	1,1%		0,4%	2,8%	0,6%	7,5%
	Çavuşbaşı	10	9	2	4	13	1	39
		25,6%	23,1%	5,1%	10,3%	33,3%	2,6%	100%
		2,1%	1,9%	0,4%	0,9%	2,8%	0,2%	8,3%
	Sahipata	17	8	2	3	5	1	36
		47,2%	22,2%	5,6%	8,3%	13,9%	2,8%	100%
		3,6%	1,7%	0,4%	0,6%	1,1%	,2%	7,7%
Cumhuriyet	20	11	4	2	11	3	51	
	39,2%	21,6%	7,8%	3,9%	21,6%	5,9%	100%	
	4,3%	2,4%	0,9%	0,4%	2,4%	0,6%	10,9%	
Dervişpaşa	11	6	1	5	13	4	40	
	27,5%	15,0%	2,5%	12,5%	32,5%	10%	100%	
	2,4%	1,3%	0,2%	1,1%	2,8%	0,9%	8,5%	
Karaman	8	6		2	6		22	
	36,4%	27,3%		9,1%	27,3%		100%	
	1,7%	1,3%		0,4%	1,3%		4,7%	
Mecidiye	14	11	1	1	5		32	
	43,8%	34,4%	3,1%	3,1%	15,6%		100%	
	3,0%	2,4%	0,2%	0,2%	1,1%		6,8%	
Hacı Abdurrahman	3	2	1	1	4		11	
	27,3%	18,2%	9,1%	9,1%	36,4%		100%	
	0,6%	0,4%	0,2%	0,2%	0,9%		2,4%	
Toplam	172	104	21	37	115	19	468	
	36,8%	22,2%	4,5%	7,9%	24,6%	4,1%	100%	
	36,8%	22,2%	4,5%	7,9%	24,6%	4,1%	100%	
$X^2 : 42,819$ $Sd: 45$ $C: 0,280$ $P:0,565$ $\alpha : 0,05$								

Tablo 23. Hava Kirliliğinin Nedenleri * Mahalle Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Hava Kirliliğinin Nedenleri					Toplam
		Kentleşme ve Konutların Isıtılması	Sanayi Kuruluşları	Motorlu Taşıtlar	Coğrafi Konum	Kalitesiz Yakıt ve Bilinçsiz Yakma	
Mahalle	Dumlupınar	41	20	17	1	36	115
		35,7%	17,4%	14,8%	0,9%	31,3%	100%
		8,8%	4,3%	3,6%	0,2%	7,7%	24,6%
	Harbiş	22	12	22	1	30	87
		25,3%	13,8%	25,3%	1,1%	34,5%	100%
		4,7%	2,6%	4,7%	0,2%	6,4%	18,6%
	Selçuklu	10	4	3	2	16	35
		28,6%	11,4%	8,6%	5,7%	45,7%	100%
		2,1%	0,9%	0,6%	0,4%	3,4%	7,5%
	Çavuşbaş	7	6	9	1	16	39
		17,9%	15,4%	23,1%	2,6%	41,0%	100%
		1,5%	1,3%	1,9%	0,2%	3,4%	8,3%
	Sahipata	10	5	4		17	36
		27,8%	13,9%	11,1%		47,2%	100%
		2,1%	1,1%	0,9%		3,6%	7,7%
	Cumhuriyet	20	4	6	1	20	51
		39,2%	7,8%	11,8%	2,0%	39,2%	100%
		4,3%	0,9%	1,3%	0,2%	4,3%	10,9%
	Dervişpaşa	11	6	7	2	14	40
		27,5%	15,0%	17,5%	5,0%	35,0%	100%
		2,4%	1,3%	1,5%	0,4%	3,0%	8,5%
	Karaman	7	2	4	1	8	22
		31,8%	9,1%	18,2%	4,5%	36,4%	100%
		1,5%	0,4%	0,9%	0,2%	1,7%	4,7%
	Mecidiye	5	4	5	2	16	32
		15,6%	12,5%	15,6%	6,3%	50,0%	100%
		1,1%	0,9%	1,1%	0,4%	3,4%	6,8%
	Hacı Abdurrahman	3	2	2	1	3	11
		27,3%	18,2%	18,2%	9,1%	27,3%	100%
		0,6%	0,4%	0,4%	0,2%	0,6%	2,4%
Toplam	136	65	79	12	176	468	
	29,1%	13,9%	16,9%	2,6%	37,6%	100%	
	29,1%	13,9%	16,9%	2,6%	37,6%	100%	
$X^2 : 32,622$ $Sd: 36$ $C: 0,255$ $P:0,630$ $\alpha : 0,05$							

Tablo 23’de hava kirliliğinin nedenleri ve mahalle arasındaki çapraz tablo bulunmaktadır. Hava kirliliğinin nedenleri ve mahalle arasında pek anlamlı olmayan ama güçlü sayılabilecek orta düzeyde (C:0,255) bir ilişki vardır.

Ankete en çok katılımın sağlandığı Dumlupınar Mahallesi’nde hava kirliliği nedenleri; kentleşme ve konutların ısıtılması(%35,7), kalitesiz yakıt ve bilinçsiz yakma (%31,3) ve sanayi kuruluşlarıdır. (%17,4). Dumlupınar dışındaki bütün mahallelerde hava kirliliğinin en önemli nedeni kalitesiz yakıt ve bilinçsiz yakma olarak tespit edilmiştir. Kentleşme ve konutların ısıtılması ile motorlu taşıtlar ise bu sonucu takip etmektedir.

İl geneli olarak değerlendirildiğinde ise hava kirliliğinin en önemli nedeni sırasıyla; kalitesiz yakıt ve bilinçsiz yakma (%37,6), kentleşme ve konutların ısıtılması (%29,1) ile motorlu taşıtlar (%16,9) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 24’de bulunan katı atık ve çöp sorunu ile mahalle arasındaki çapraz tabloda ise değişkenler arasında pek anlamlı olmayan fakat orta düzeyde (C:0,230) bir ilişki vardır. Genel olarak bütün mahallelerde katı atık ve çöp sorununa, eğitimsizlik ve duyarsızlığın neden olduğu sonucuna varılmıştır. Sırasıyla yerel yönetimler, teknolojik yetersizlik ve düzensiz depolamada diğer etkenlerdir. Katı atık ve çöp sorununa neden olan en önemli faktör sorusuna, eğitimsizlik ve sorumsuzluk cevabı verenlerin arasında Mecidiye (%59,4) ve Dumlupınar (%53) mahalleri gelmektedir.

İl geneli olarak değerlendirildiğinde ise katı atık ve çöplerin en önemli nedeni sırasıyla; eğitimsizlik ve sorumsuzluk (%44,9), yerel yönetimler (%21,8) ve teknolojik yetersizlik ile düzensiz depolama (%16,7) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 25’de ise su kirliliğinin nedenleri ve mahalle arasındaki çapraz tablo bulunmaktadır. Su kirliliğinin nedenleri ve mahalle arasında pek anlamlı olmayan ama güçlü sayılabilecek orta düzeyde (C:0,286) bir ilişki vardır.

Ankete en çok katılımın sağlandığı Dumlupınar Mahallesi’nde su kirliliğinin nedenleri; eğitimsizlik ve sorumsuzluk (%29,6), arıtma tesislerinin yetersizliği (%27,8) ile kentsel ve endüstriyel atıklar (%20)’ dir.

İl geneli olarak değerlendirildiğinde ise su kirliliğinin en önemli nedeni sırasıyla; eğitimsizlik ve sorumsuzluk(%29,1), arıtma tesislerinin yetersizliği (%26,1) ve kentsel atıklar (%23,9)olarak tespit edilmiştir.

Tablo 24. Katı Atık ve Çöp Sorununun Nedenleri * Mahalle Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Katı Atık ve Çöp				Toplam
		Teknolojik Yetersizlik	Düzensiz Depolama	Yerel Yönetimler	Eğitimsizlik ve Sorumluluk	
Mahalle	Dumlupınar	18	13	23	61	115
		15,7%	11,3%	20%	53%	100%
		3,8%	2,8%	4,9%	13%	24,6%
	Harbiş	16	14	18	39	87
		18,4%	16,1%	20,7%	44,8%	100%
		3,4%	3,0%	3,8%	8,3%	18,6%
	Selçuklu	9	7	10	9	35
		25,7%	20%	28,6%	25,7%	100%
		1,9%	1,5%	2,1%	1,9%	7,5%
	Çavuşbaş	8	10	6	15	39
		20,5%	25,6%	15,4%	38,5%	100%
		1,7%	2,1%	1,3%	3,2%	8,3%
Sahipata	3	9	9	15	36	
	8,3%	25%	25%	41,7%	100%	
	0,6%	1,9%	1,9%	3,2%	7,7%	
Cumhuriyet	9	4	14	24	51	
	17,6%	7,8%	27,5%	47,1%	100%	
	1,9%	0,9%	3,0%	5,1%	10,9%	
Dervişpaşa	8	9	9	14	40	
	20,0%	22,5%	22,5%	35,0%	100%	
	1,7%	1,9%	1,9%	3%	8,5%	
Karaman	2	5	5	10	22	
	9,1%	22,7%	22,7%	45,5%	100%	
	0,4%	1,1%	1,1%	2,1%	4,7%	
Mecidiye	3	5	5	19	32	
	9,4%	15,6%	15,6%	59,4%	100%	
	0,6%	1,1%	1,1%	4,1%	6,8%	
Hacı Abdurrahman	2	2	3	4	11	
	18,2%	18,2%	27,3%	36,4%	100%	
	0,4%	0,4%	0,6%	0,9%	2,4%	
Toplam	78	78	102	210	468	
	16,7%	16,7%	21,8%	44,9%	100%	
	16,7%	16,7%	21,8%	44,9%	100%	
$X^2 : 26,174$ $Sd: 27$ $C: 0,230$ $P:0,509$ $\alpha : 0,05$						

Tablo 25. Su Kirliliğinin Nedenleri * Mahalle Çapraz Tablosu

Sayı Satır% Toplam %	Su Kirliliğinin Nedenleri					Toplam	
	Kentsel Atıklar	Endüstriyel Atıklar	Pestisid ve yapay gübreler	Arıtma tesislerinin yetersizliği	Eğitimsizlik ve sorumsuzluk		
Mahalle	Dumlupınar	23	23	3	32	34	115
		20%	20%	2,6%	27,8%	29,6%	100%
		4,9%	4,9%	0,6%	6,8%	7,3%	24,6%
	Harbiş	21	9	4	20	33	87
		24,1%	10,3%	4,6%	23,0%	37,9%	100%
		4,5%	1,9%	0,9%	4,3%	7,1%	18,6%
	Selçuklu	9	3	3	11	9	35
		25,7%	8,6%	8,6%	31,4%	25,7%	100%
		1,9%	0,6%	0,6%	2,4%	1,9%	7,5%
	Çavuşbaş	15	4	2	10	8	39
		38,5%	10,3%	5,1%	25,6%	20,5%	100%
		3,2%	0,9%	0,4%	2,1%	1,7%	8,3%
	Sahipata	6	7	1	8	14	36
		16,7%	19,4%	2,8%	22,2%	38,9%	100%
		1,3%	1,5%	0,2%	1,7%	3,0%	7,7%
	Cumhuriyet	11	9	1	15	15	51
		21,6%	17,6%	2%	29,4%	29,4%	100%
		2,4%	1,9%	0,2%	3,2%	3,2%	10,9%
	Dervişpaşa	11	7	3	12	7	40
		27,5%	17,5%	7,5%	30,0%	17,5%	100%
		2,4%	1,5%	0,6%	2,6%	1,5%	8,5%
	Karaman	8	4	1	2	7	22
		36,4%	18,2%	4,5%	9,1%	31,8%	100%
		1,7%	0,9%	0,2%	0,4%	1,5%	4,7%
	Mecidiye	7	9	2	5	9	32
		21,9%	28,1%	6,3%	15,6%	28,1%	100%
		1,5%	1,9%	0,4%	1,1%	1,9%	6,8%
	Hacı Abdurrahman	1	2	1	7		11
		9,1%	18,2%	9,1%	63,6%		100%
		0,2%	0,4%	0,2%	1,5%		2,4%
Toplam	112	77	21	122	136	468	
	23,9%	16,5%	4,5%	26,1%	29,1%	100%	
	23,9%	16,5%	4,5%	26,1%	29,1%	100%	
$X^2 : 41,673$ $Sd: 36$ $C: 0,286$ $P:0,238$ $\alpha : 0,05$							

Tablo 26. Çevreyi Kasıtlı Kirletme Suçunun Eşdeğeri * Mahalle Çapraz Tablosu

Sayı Satır% Toplam %	Çevreyi Kasıtlı Kirletme Suçunun Eşdeğeri				Toplam	
	Hırsızlık	Banka Dolandırma ve Yolsuzluk	İsteyerek Adam Yaralama	İsteyerek Adam Öldürme		
Mahalle	Dumlupınar	30	12	19	54	115
		26,1%	10,4%	16,5%	47%	100%
		6,4%	2,6%	4,1%	11,5%	24,6%
	Harbiş	19	12	7	49	87
		21,8%	13,8%	8,0%	56,3%	100%
		4,1%	2,6%	1,5%	10,5%	18,6%
	Selçuklu	6	8	3	18	35
		17,1%	22,9%	8,6%	51,4%	100%
		1,3%	1,7%	0,6%	3,8%	7,5%
	Çavuşbaş	13	4	6	16	39
		33,3%	10,3%	15,4%	41,0%	100%
		2,8%	0,9%	1,3%	3,4%	8,3%
Sahipata	13	3	4	16	36	
	36,1%	8,3%	11,1%	44,4%	100%	
	2,8%	,6%	,9%	3,4%	7,7%	
Cumhuriyet	10	7	13	21	51	
	19,6%	13,7%	25,5%	41,2%	100%	
	2,1%	1,5%	2,8%	4,5%	10,9%	
Dervişpaşa	13	7	7	13	40	
	32,5%	17,5%	17,5%	32,5%	100%	
	2,8%	1,5%	1,5%	2,8%	8,5%	
Karaman	7	3	5	7	22	
	31,8%	13,6%	22,7%	31,8%	100%	
	1,5%	0,6%	1,1%	1,5%	4,7%	
Mecidiye	4	1	9	18	32	
	12,5%	3,1%	28,1%	56,3%	100%	
	0,9%	0,2%	1,9%	3,8%	6,8%	
Hacı Abdurrahman	2		3	6	11	
	18,2%		27,3%	54,5%	100%	
	0,4%		0,6%	1,3%	2,4%	
Toplam	117	117	76	218	468	
	25%	25%	16,2%	46,6%	100%	
	25%	25%	16,2%	46,6%	100%	
$X^2 : 35,566$ Sd: 27 C: 0,266 P:0,125 $\alpha : 0,05$						

Tablo 26’da görüldüğü gibi, çevreyi kasıtlı kirletme suçunun eşdeğeri ve mahalle arasında pek anlamlı olmayan fakat orta düzeyde (C: 0,266) bir ilişki vardır. Genel olarak bütün mahallelerde, çevreyi kasıtlı kirletme suçunun eşdeğeri isteyerek adam öldürme olarak tespit edilmiştir. Sırasıyla hırsızlık, isteyerek adam yaralama, banka dolandırma ve yolsuzluk bu suçta eşdeğer kabul edilmiştir.

İl geneli olarak değerlendirildiğinde ise sırasıyla; isteyerek adam öldürme (%46,6), banka dolandırma ve yolsuzluk ile hırsızlık (%25) çevreyi kasıtlı olarak kirletme ile eşdeğer görülmüştür.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Afyonkarahisar’da çevreyi kasıtlı kirletenlere karşı kasıtlı adam öldürmüşçesine oldukça sert bir tepki vardır. Fakat uygulamada bununla ilgili cezai yaptırımlar pek fazla uygulanmamaktadır.

Tablo 27’de ise çevre sorunlarının çözümü için yardım ve mahalle arasındaki çapraz tablo görülmektedir. İki değişken arasında anlamlı denemeyecek fakat orta düzeyde (C: 0,244) bir ilişki vardır.

Genel olarak bütün mahallelerde, çevre sorunlarının çözümü için para harcamak istendiği görülmüştür. En yüksek oran 50 YTL.’dir.

İl geneli olarak değerlendirildiğinde seçenekler sırasıyla; 50 YTL. (%40,4), 100 YTL. (%18,4), hiç yardım yapmam (%17,7) 1000 YTL. ve daha fazla (%13,9)’dır.

Afyonkarahisar’da çevre ile ilgili sorunların çözüleceğinden emin olunduğu takdirde para harcama miktarı artmaktadır yine de ortalama 50 YTL civarındadır. Bu durum, Afyonkarahisar’da yaşayan halkın çevre sorunlarına duyarlı ve çevre sorunlarının çözümü yönünde maddi katkıda da bulunabilecek özveriye sahip olduğunu göstermiştir.

Tablo 27. Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Yardım * Mahalle Çapraz Tablosu

	Sayı Satır% Toplam %	Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Yardım					Toplam
		Hiç yardım yapmam	50 YTL.	100 YTL.	250 YTL.	1000 YTL. ve daha fazla	
Mahalle	Dumlupınar	19	45	18	12	21	115
		16,5%	39,1%	15,7%	10,4%	18,3%	100%
		4,1%	9,6%	3,8%	2,6%	4,5%	24,6%
	Harbiş	13	38	20	8	8	87
		14,9%	43,7%	23%	9,2%	9,2%	100%
		2,8%	8,1%	4,3%	1,7%	1,7%	18,6%
	Selçuklu	6	11	9	3	6	35
		17,1%	31,4%	25,7%	8,6%	17,1%	100%
		1,3%	2,4%	1,9%	0,6%	1,3%	7,5%
	Çavuşbaş	9	16	6	5	3	39
		23,1%	41%	15,4%	12,8%	7,7%	100%
		1,9%	3,4%	1,3%	1,1%	0,6%	8,3%
	Sahipata	6	19	8		3	36
		16,7%	52,8%	22,2%		8,3%	100%
		1,3%	4,1%	1,7%		0,6%	7,7%
	Cumhuriyet	9	22	10	3	7	51
		17,6%	43,1%	19,6%	5,9%	13,7%	100%
		1,9%	4,7%	2,1%	0,6%	1,5%	10,9%
	Dervişpaşa	9	14	5	6	6	40
		22,5%	35%	12,5%	15,0%	15%	100%
		1,9%	3%	1,1%	1,3%	1,3%	8,5%
	Karaman	6	7	2	1	6	22
		27,3%	31,8%	9,1%	4,5%	27,3%	100%
		1,3%	1,5%	0,4%	0,2%	1,3%	4,7%
Mecidiye	5	11	7	5	4	32	
	15,6%	34,4%	21,9%	15,6%	12,5%	100%	
	1,1%	2,4%	1,5%	1,1%	0,9%	6,8%	
Hacı Abdurrahman	1	6	1	2	1	11	
	9,1%	54,5%	9,1%	18,2%	9,1%	100%	
	0,2%	1,3%	0,2%	0,4%	0,2%	2,4%	
Toplam	83	189	86	45	65	468	
	17,7%	40,4%	18,4%	9,6%	13,9%	100%	
	17,7%	40,4%	18,4%	9,6%	13,9%	100%	
		$X^2 : 29,611$	Sd: 36	C: 0,244	P:0,765	$\alpha : 0,05$	

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çevre sorunlarının doğal yaşamı ve insanlığı tehdit edici noktaya gelmesi, sorunun yaşamsal önemini de ortaya koymuştur. İnsanın kendi eylemleri ile kirlittiği çevre, sonuçta insan yaşamını tehdit eder duruma gelmiştir. Bu tezde kuramsal olarak kirlilik, fiziksel ve sosyal kirlenmeler olarak ele alınmıştır. Fiziksel kirlilikler; hava, su, toprak kirliliği olarak, sosyal kirlenmeler ise nüfus artışı ve kentleşme, gürültü ve görüntü kirliliği olarak ele alınmıştır. Bu sorunların ortaya çıkmasına yol açan nedenler ortaya konulduktan sonra, giderilmeleri ya da en azından hafifletilmeleri için gerekli politikalar ve önlemler üzerinde durulmuştur. Karşı karşıya kaldığımız çevre sorunlarını önlemek ve çevre duyarlılığını artırmak için, çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de yapılan çalışmalardan örnekler verilmiştir. Sürekli kâr anlayışına dayanan bir kalkınma modelinin ve çılgın bir tüketim toplumu olma arayışının sonuçları, geri dönüşümü olanaksız bir çevre yıkım ve ekolojik kriz olarak karşımıza çıkmıştır. İşte böyle bir durumda, bugüne ve geleceğe sahip çıkma anlayışı, yalnızca devletlere ve resmi-bürokratik yapılara, politikalara bırakılamaz. Bu bağlamda, toplumsal bir çevre duyarlılığını artırma ve çevre bilinci sağlama, sorunların çözümünde her şey olmamakla birlikte önemli ve ciddi bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Bu noktada, halkın çevresel sorunların çözümünde üstleneceği rol ve katılım, çevre duyarlılığı ve çevre bilinci ayrı bir önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile Afyonkarahisar Merkez İlçe’de yaşayan ve farklı sosyo-ekonomik yapı özelliği gösteren 468 kişi üzerinde yapılan araştırmayla, Afyon halkının çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilinç düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen bulgulardan hareketle şu sonuca ulaşılmıştır;

“Afyonkarahisar halkının çevre sorunlarına duyarlılıkları; onların cinsiyetlerine, yaşlarına, mesleklerine, öğrenim durumlarına, çevre eğitimi alıp almamalarına, oturdukları mahallelere göre farklılıklar göstermektedir. Kadınların duyarlılıkların erkeklere göre, gençlerin yaşlılara göre, eğitim durumu yüksek olanların düşük olanlara göre, çevre eğitimi alanların almayanlara göre, sosyo-

ekonomik düzeyi yüksek mahallelerde yaşayanların düşük mahallelerde yaşayanlara göre daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir.”

Genel anlamda, Afyonkarahisar halkının çevre sorunlarını bildikleri halde çok fazla önemsemediklerini, çevre sorunlarına karşı tepkisel davranışlardan kaçındıkları duyarlılık ve bilinç düzeyinin çok yüksek olmamakla birlikte düşük de sayılamayacağı söylenebilir. Afyonkarahisar’da yaşayan bireyler, yeterince çevre bilincine sahip olmaması nedeniyle birebir kendilerini etkilemeyen çevre sorunlarını karşısında duyarsız kalmaktadırlar. Bunun nedeni, gerek aile gerekse okul eğitimlerinde çevre korumaya yönelik davranışların verilmemesi, örnek davranışların ödüllendirilmemesi veya olumsuz tutumların ceza görmemesi şeklinde açıklanabilir.

Alan araştırmasının bulgularına göre;

- Afyonkarahisar halkının; çevre sorunlarının nedenleri, etkileri ve bu sorunları önleme yollarına ilişkin konularda bilgi düzeylerinin eğitim düzeyleriyle paralel artış gösterdiği,
- Afyonkarahisar halkına uygulanacak etkili bir çevre eğitimi programının, çevre bilinci oluşturmada fayda sağlayacağı ve halkın büyük bir kısmının bu konuda yapılacak çalışmalara katılmaya istekli olduğu,
- Afyonkarahisar halkının çevre duyarlılığı konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi amacıyla; ilköğretim, lise ve üniversitelerde verilmekte olan çevre dersinin içerik ve öğretim tekniklerinin yeniden gözden geçirilmesinin,
- Öğrencilerin görüşlerine dayanarak öğrencilerin yeni ve az duyulmuş kavramlara olan ilgilerinden yararlanarak, çevre duyarlılığı ile söz konusu kavramların ilişkilendirilmesi ve detaylandırılmasının,
- Konuyla ilgili girişimlerin, etkisinin uzun sürede ortaya çıkacak ve gözle görülmeyen sorunlara yönlendirilmesinin,
- Sürdürülebilir kalkınma ve çevreyi koruma alt konularının birbiriyle olan ilişkisi ve etkileşiminin vurgulanmasının,

- Sorunların çözümü için yapılan çalışmaların en az gönüllü kuruluşlar kadar diğer kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlarının da katkılarının alınmasının ve eş güdüm içinde yapılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Alan araştırmasının sonuçlarına göre öneriler ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Afyonkarahisar halkının çevre bilinç düzeyinin yükseltilmesine yönelik olarak kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar, özellikle de meslek odaları ve üniversiteler gerekli eğitimleri vermelidir.
- Afyonkarahisar’da tıbbi atıkları da yok eden çöp barajları ile çöp yakma tesislerinin kısa zaman içinde yapılması gerekmektedir.
- Afyonkarahisar’da ki sanayi kuruluşların, “Katı Atık Yönetimi” konusunda bilgilendirilmesi ve gerekli denetimlerin yapılarak, atıkların şebeke sularına karışmasının önüne geçilmelidir.
- Her mahalleye veya sokağa kâğıt-cam-metal şeklinde alıcı kutular yerleştirilerek katı atıkların ayrıştırılması sağlanmalıdır.
- Çevre eğitimi sadece örgün eğitim kurumlarından beklenilmemeli, bütün halkın eğitilmesi için halk eğitim merkezlerinden de yararlanılmalıdır. Bu amaçla çeşitli seminer, panel vb. eğitim faaliyetleri düzenlenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Görsel ve yazılı basının çevre ile ilgili çeşitli etkinlikler yapmaları sağlanmalı ve çevreye yönelik programların sayısı ve niteliği artırılmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimlerin destekleriyle yarışmalar, promosyonlar düzenlenerek çevre programları çekici hale getirilmelidir. Verilecek çevre eğitimi programlarında doğal kaynakların kullanımında ki savurganlıklara, su, hava, toprak, gürültü ve görüntü kirliliklerine, atıkların değerlendirilebilmesi için geri dönüşümün ve sınıflandırmanın önemine daha çok yer verilmelidir.
- Çevre eğitimi yapılamayan bölgelere, eğitim programı broşür veya kitapçık haline getirilerek dağıtılmalı ve böylece daha geniş kitlelere ulaşılmalıdır.
- Çevre sorunları ile ilgili ve çevre korumayı özendirici çalışmalar ve araştırmacılar desteklenerek teşvik edilmelidir.

Yapılan araştırmalara ve tarihsel gelişim süreçlerine bakıldığında bireylerin çevresel bilinç düzeylerinin giderek arttığı görülmektedir. Bireylerde oluşan bu bilinç doğrultusunda çevresel sorunları önleme veya azaltma konusunda gösterdikleri tepkiler yani çevresel tutumlarda sürekli olarak gündemde tutulmalıdır. Oluşan bilinç ve gösterilen davranışlar çerçevesinde zaman içinde çevre üzerinde oluşan etkileri kanıtlanmış veya kanıtlanmamış sorunların halk tarafından nasıl algılandığı, halkın duyduğu rahatsızlıklar, gösterdiği tepkileri ise çevre duyarlılığı olarak tanımlamak mümkündür. Çevresel bilinç ve duyarlılık kavramları bireylere ve bireylerin sosyo-ekonomik yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Niceliksel bir kavram olarak bireysel özelliklere göre değişik çevresel bilinç ve duyarlılık düzeyleri söz konusudur. Çevre sorunları, sorunları oluşturan nedenler ve çözüm yolları konusunda belli bir eğitim ve duyarlılığa sahip insanın çevrenin korunması konusunda daha aktif rol oynadığı bilinen bir gerçektir.

Çevre sorunlarının çözümünde, bireyin rolünün ne derece önemli olduğu dikkate alınır, bireylerin çevre ve sorunları konusunda bilinçlenmelerinin gerekliliği kendini gösterir. Bu açıdan bakıldığında eğitimin ve çevresel duyarlılığının rolü göz ardı edilemez. Halkın çevresel duyarlılığının ve bilincinin ne derece yeterli olduğunun belirlenmesinde yapılan araştırmalar yetersiz kalmaktadır. Bu alanlarda yapılacak özgün araştırmalar, sorunların çözümüne yardımcı olacaktır.

Çevre eğitimi toplumun her kesimini kapsayan bir eğitim olmakla birlikte, genç nesil çevre eğitiminin en önemli hedef kitlesi durumundadır. Çünkü genç nesil, bugünkü çevre sorunlarının sorumluları olmamakla birlikte, bu çevre sorunlarından en çok etkilenecek ve bu nedenle de bu konuda en fazla bilgi, bilinç ve duyarlılık kazandırılması gereken kesimdir.

Yapılan bu çalışmada da Afyonkarahisar genç nüfusunun (20-29 yaş grubu) çevre sorunlarına duyarlılığı en yüksek yaş grubu olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu yaş grubuna yönelik eğitimler verilerek, duyarlılığın daha da artırılmasına ve bu gençler vasıtasıyla yaygınlaştırılmasına önem verilmelidir.

Çevre değerlerine saygılı bir toplum oluşturabilmek için öncelikle toplumu oluşturan bireylerin doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamak ve verilecek eğitimi buna göre şekillendirmek gerekmektedir. Bireylerin çevre konusunda duyarlılık ve bilgi

sahibi olmaları sağlanmalıdır ki, sonuçta çevre sorunlarını çözmek için gerekli zihinsel altyapı kamu bilincinde oluşmalı ve yeni sorunların ortaya çıkması da önlenmelidir. Bu duyarlılık ve bilinç sayesinde; bireyler sorgulama, problem çözmeye, karar verme becerilerini geliştirerek yüksek kalitede bir çevre oluşumunu hazırlayıp, yüksek kalitede bir hayat standardını da yakalayabileceklerdir.

Türkiye'nin çevre sorunları ve doğal kaynaklarının sürdürülebilir kılınmasına ilişkin olarak çeşitli politika önerileri geliştirilmektedir. Ancak bu önerilerin pek çoğunda, maliyet ya da maliyeti kimlerin yükleneceği konusu ve ülkemizin sosyo-ekonomik durumu göz ardı edilmiştir.

Türkiye'nin bu bağlamda iki temel boyutu içeren dengeli bir politika uygulaması gerekir. Birincisi, Türkiye'nin sahip olduğu doğal zenginlikleri israf etmeden, verimli bir şekilde değerlendirmesi ve bu zenginlikleri tehlikeye düşürecek etkinliklerden kaçınması gerekmektedir. Bu hususta gerekirse, kısa vadeli iktisadi getirilerden de vazgeçmesi gerekir. İkincisi ise, Türkiye'nin kalkınmasını yavaşlatmak pahasına dünyadaki doğal zenginliklerin ve çevre değerlerinin gözeticiliğini yapmak yerine, kendi insanının gereksinimlerini kollamak zorundadır.

Bu dengenin sağlıklı kurulabilmesi ise, Türkiye'nin öncelikli çevre sorunlarını doğru olarak belirlemesine bağlıdır. Dünya geneli için öncelikli olduğu savunulan bir çevre sorunu, Türkiye için herhangi bir öncelik taşımayabilir veya Türkiye bu sorunun yaratılmasında diğer ülkelere oranla çok daha az sorumluluk taşıyor olabilir. Çevre konusundaki öncelikler, dünyanın değil, Türkiye'nin önceliklerini yansıtmalıdır. Bu çerçevede, kamuoyu gücünün yapıcı, dengeli ve ülkenin gerçekleriyle de tutarlı bir çizgiye yönlendirilmesinin, ülkemizin çevre sorunlarının çözümü açısından daha olumlu sonuçlar vereceği gerçeğine de işaret edilmiştir. Hedeflenmesi gereken, siyasetçiler, bürokratlar, sermaye sahipleri, çiftçiler ve üreticiler başta olmak üzere, tüm insanlarımızın Türkiye'nin gerek çevre sorunları, gerekse de kalkınma önceliklerindeki denge gereksinimini görebilecek bilinci yakalamasının sağlanmasıdır. Bu bilinçlenmeye arzu edilen düzeyde erişildiğinde, bugün için çözümü güç görülen çevre sorunlarının kolaylıkla giderilebildiği görülecektir.

Alınan tedbirlerle, daha yaşanılır bir çevre oluşumu sağlanıp ülkenin gelişmişlik düzeyi artırılarak gelecek nesillere, yaşanacak bir dünya bırakmak her duyarlı insanın dikkat etmesi gereken bir husustur. Bu duyarlılık ancak eğitimle sağlanır. Bu anlamda çevre için eğitim, çevre sorunlarının önlenmesi ve çözümünde büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca karar mekanizmalarının çevre korumaya yönelik hedefleri göz önünde tutmasını sağlamak ve çevre ile ilgili bilimsel, teknolojik ve eğitsel çalışmaları hızlandırmak da gerekmektedir.

Türkiye’de yılda ortalama 1 milyon Euroluk çevre yatırımı yapılmaktadır. Dolayısıyla AB uyum sürecinde Türkiye’nin mevzuatının uyumlaştırılması %95 oranında tamamlanmıştır. Uygulama noktasında yerel yönetimler, diğer kurum ve kuruluşlarla bu çalışmaları birlikte tamamlarsa müzakerelerde çevre ile ilgili bölümler zor da olsa gerçekleştirilebilecektir.

Çevre duyarlı toplum yaratabilmek için mutlaka araştırmaların neyin, nasıl, hangi amaca dönük, hangi yöntem ve eğitim teknolojisinin kullanımı ile bireylere verilebileceği iyi araştırılmalıdır. Böylelikle çıkan sonuçlar çeşitli ülkeler arasında paylaşılır. Burada diğer ülkelerden elde edilen çeşitli çevre eğitimine ilişkin yazılımların Türkiye’nin sosyo-ekonomik ve kültürel şartları ile özel çevresel durumuna uygun hale getirilmesi için araştırmalar yapılmalıdır. Bu şekilde oluşturulan programların çok daha iyi sonuç vereceği açıktır. Çevre duyarlılığını artırıcı dergi, afiş, broşür, kitap vb. görsel ve işitsel materyalin öğretmen, öğrenci ve halkın ulaşabilecekleri yerlerde hazır tutulmalıdır.

Türk halkının çevre duyarlı hale getirilmesi çevre eğitiminin esas amacıdır. Bu konuda özellikle görsel ve işitsel medyaya büyük görevler düşmektedir. Türkiye’de özellikle eğitimciler, karar yetkisinde olan bürokratlar, işçi ve işverenler, çiftçiler, ev hanımları, köylerin önder kişileri denilen muhtar ve imamların yaygın eğitim faaliyetleri ile bilinç düzeylerinin artırılması çok yararlı sonuçların elde edilmesini sağlar. Türk halkının çevre sorunlarının farkına varması ve bu sorunların çözümü konusunda istekli olması için gönüllü kuruluşların yardımları gereklidir. Bu kuruluşlar yoluyla gerçekleştirilen kampanyalara basının ilgi göstermesi toplumsal duyarlılığı da artıracaktır.

Çevreyle ilgili duyarlılığın Türk toplumunda oluşturulması için araştırma faaliyetlerinde üniversiteler, araştırma enstitüleri ve gönüllü kuruluşların birlikte araştırma faaliyetlerinde bulunması gereklidir. Bu çalışmalardan çıkan veriler ışığında ulusal politikalara yön verilmelidir. Türk toplumunda duyarlılığın her yaş grubunda en üst düzeye çıkarılmasında gerek politika oluşturan ve gerekse gönüllü olarak bu işin topluma mal edilmesine çalışan kurum ve kuruluşların rolü önemli olduğuna göre, öncelikle bu toplum ile kamuoyu arasındaki hoşgörü, karşılıklı anlayış ortamının ne şekilde yaratılacağına iyice araştırılmasında yarar vardır. Çevre bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla; ulusal ve bölgesel düzeyde çevrenin korunması, bozulan çevre değerlerinin yeniden kazandırılması, doğal kaynakların rasyonel kullanımı ve çevre kirliliğinin önlenmesi konularında halkın katılımı sağlanmalıdır. Bunun içinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve basın-yayın kuruluşları ile işbirliği sağlanmalı ve ortak çalışmalar yapılmalıdır.

Çevre üzerinde daha fazla düşünmemiz ve araştırma yapmamız gereken bir alandır. Bu nedenle, çevre duyarlılığı ve bilinci konusunda farklı örneklerde benzer çalışmalar tekrarlanmalıdır. Bu tür çalışmalarının sonuçları yapılacak başka çalışmalara da yol gösterici olacaktır. Çevre ve çevre koruma konusundaki akademik yayınlara baktığımızda da bir artış gözlemliyoruz. Nicelikteki artış kadar araştırılan konuların çeşitliliği ve saha araştırmaları da önemlidir. Bu araştırmalar çevre ve çevreciliği kendi dar alanında incelemekten ziyade toplumla ve siyasetle ilişkisini analiz ederek, günümüzün yerel ve küresel sorunlarına çevre perspektifinden de çözümler bulmaya çalışmalıdır.

Geçmişimize ve geleceğimize bir de çevre merkezli bakabilmek ve bugün yaşadığımız çevresel sorunların doğa ile girdiğimiz tahakküm ilişkisinden kaynaklandığını kavramak, sanayileşmenin ve kentleşmenin yarattığı çevresel etkilerin maliyetini bilmemiz açısından çevre ile ilgili bir tarih yazımı çok önemlidir. Diğer yandan Türkiye’de çevre koruma çabalarının tarihsel çerçevesini, resmi ve hukuki boyutun ötesinde detaylandırabilmeliyiz.

KAYNAKÇA

- Afyonkarahisar Belediyesi. (23 Mart 2008) *Konumu*. 27 Temmuz 2008,
<http://www.afyon-bld.gov.tr/tr/Tab.aspx?TabID=37>.
- Afyonkarahisar Belediyesi, 24 Nisan 2008, *Stratejik Plan*
<http://www.sp.gov.tr/documents/planlar/AfyonkarahisarBelediyeSP20072009.pdf>
- Afyonkarahisar Valiliği. (11 Mart 2008). *Anadolu'nun Kilidi Afyon*. 23 Nisan 2008,
<http://www.afyonkarahisar.gov.tr/AnadolununKilidiAfyon.asp>
- Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çevre Kulübü, 21 Nisan 2008.
<http://www.aku.edu.tr/ogrencih/ogrkulup.php#cevre>
- Ağırğün, S. (1995). Su Kaynaklarının Kirlenmesi Arıtım Tesisleri ve Ortak Arıtımın Önemi. *Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı*, Temmuz-Ağustos. İstanbul: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayını.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Alım, M.(2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt:14. s.2, 599-616
- Altan, T., Yücel, M. (1987). Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Yeni Planlanan Yerleşim Alanlarına Uygulanması Uluslararası Çevre 87 Sempozyumu . Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü, Boğaziçi Üniversitesi, Atık ve Kirlenme Denetimi Araştırma Grubu, İstanbul.
- Altuğ, F. (1990) *Çevre Sorunları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını.
- Altıntabak, Ö.F. (1996) *Isparta Kentinde Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Arslan, A. (1997). *İbn-i Haldun*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslanoğlu, R. (1997). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Asa Kitabevi

- Arslantürk, Z. (1995). *Araştırma Metot ve Teknikleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları.
- Bahar, M.(2000). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Eğitimi Konularındaki Ön Bilgi Düzeyi ve Kavram Yanılgıları, *V. Uluslar arası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Ankara.
- Bal, H. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Bal, H. (2002). *Kent Sosyolojisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Başol, K. (1996). *Doğal Kaynaklar Ekonomisi*, İzmir: Anadolu Matbaası.
- Birnbacher, D. (1999). Doğa'dan Sorumlu muyuz? *Felsefelogos Dergisi*, Yıl:2, s.6, 93-124.
- Boran, B. (1945). *Toplumsal Yapı Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Sosyoloji serisi: 3.
- Brunland, G.H. (1991). *Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu*, (3.Baskı) (B.Çorakçı çev.). Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Candan, A.(2005) *Avrupa Birliğinin Çevre Politikası*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını.
- Çevre Bakanlığı, (1990). *2000'li Yıllara Doğru Çevre*, Ankara: Çevre Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Çevre Bakanlığı, (1995). *Çevre Notları*, Ankara: Çevre Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Çevre Bakanlığı, (1995). *Çevre Yazıları 12*, Ankara: Çevre Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Çevre Bakanlığı. (1995) *Yerel Yönetimler ve Çevre*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.

- Çevre Bakanlığı. (1995). *Çevre Koruma*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Çevre Bakanlığı. (1995). *Çevre Notları*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Çevre Bakanlığı.(1993). *Çevre ve Çevre Bakanlığı*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtımı Vakfı, 25 Mayıs 2008
<http://www.cekulvakfi.org.tr/icerik/icerik.asp?sayfaID=1>.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi *Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 57. s.3, 3-30.
- Çoban, H. (1997). *Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Daştan, H.(1999). *Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığının Oluşmasında Eğitimin Yeri Ve Önemi (Türkiye Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Demirekin, H. (2001). *Isparta İlinde Çevre Sorunlarına Duyarlılık Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Demirer, G.N., Demirer, T., Doğmuş, O. E., ve Duran M. (1999) *YDD Kıskaçında Çevre ve Kent*, Ankara:Ütopya Yayınevi.
- Dizdar, M.Y.(1984) Kentleşmenin Çevredeki Tarım Üzerine Olumsuz Etkileri, *Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanılmasının Önlenmesi Semineri*, Ankara: Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı Yayınları.
- Doğan, M., (1997). Stockholm Konferansından Günümüze. Türkiye’de Çevre Eğitimi. *Çevre ve İnsan Dergisi*, T.C. Çevre Bakanlığı. Çevre ve İnsan Dergisi, Sayı.40, 28.
- Doğanay H. (1998) *Ekonomik Coğrafya 2 -Enerji Kaynakları*, Erzurum: Şafak Yayınevi
- Drucker, P.(2000). *Yeni Gerçekler*, (B. Karanakçı Çev.). Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 315.
- Dura, C.(1991). Çevre Sorunları ve Ekonomi, *Çevre Üzerine*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları.

- Egeli, G. (1998). Nüfus, Çevre, Kalkınma İlişkilerinde Gönüllü Kuruluşların Rolü. *Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Ekoloji Magazin Dergisi Web Sayfası, 21 Nisan 2008.
<http://www.ekolojimagazin.com/?s=editor&id=5>
- Erdin, E. (2005) . Çöp-Çöp Değil. *Popüler Bilim Dergisi*, Sayı: 136, 18-21.
- Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist Metodoloji*. Ankara: Erk.
- Erkal, S. ve Şafak, Ş. (2001). Ailelerin Çevre Korunmasına İlişkin Bilgi ve Davranışlarının İncelenmesi. *Standart*, Sayı : 471, 61.
- Erten S., (2005). İlköğretimin II. Kademesindeki (6.,7. ve 8. sınıflar) Öğrencilerde Çevreye Yararlı Davranışların Araştırılması. *Çevre Eğitimi Notları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.
- Ertürk, H. (1996). *Çevre Bilimlerine Giriş*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını.
- Flavin C., French, H., Gartner, G. & Dunn, S. (Ş. T. Gürçağlar çev.). *Dünyanın Durumu 2002*, Özel Dünya Zirvesi Baskısı, İstanbul: Tema Vakfı Yayınları.
- Foster, J.B. (1999). *Marx's Theory of Metabolic Rift: Classical Foundations for Environmental Sociology*, The American Journal of Sociology, Cilt 105, No.2,381.
- Geray, C. (1995).Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığı için Halkın Eğitimi. *Yeni Türkiye Dergisi*, Temmuz-Ağustos, sayı.5, 347-356.
- Giddens, A. (1995). *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, İstanbul: Metis Yayınevi
- Giddens, A.(2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç
- Giritli, S. (1991). Günümüzde Çevre–Olaylar, Sorunlar, Gözlemler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*,(2.baskı), Ankara: Savaş Yayını.

- Gökdayı, İ. (1995). *Çevre Sorunlarının Geleceği ve Sorunların Çözümünde İzlenebilecek Dünya ve Türkiye Ölçekli Politikalar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Gökdayı, İ. (1997). *Çevrenin Geleceği–Yaklaşımlar ve Politika*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- Gökkaya, Z. (1999). *Türkiye’de Kadın ve Çevre* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Görmez, K. (1989). “Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikaları Üzerine Bazı Mülahazalar” *Türkiye Günlüğü*, Haziran, Sayı 3: 6-10.
- Görmez, K. (1991). *Türkiye’de Çevre Politikaları*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Görümlü, T. (2003). *Liselerde Çevreye Karşı Duyarlılığın Oluşturulmasında Çevre Eğitiminin Önemi Eğitimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gündüz, T. (1994). *Çevre Sorunları*, Ankara: Bilge Yayınevi.
- Gündüz, T. (2004). *Çevre Sorunları*, Ankara: Bilge Yayınevi.
- Güney, E.(1994). *Çevre Sorunları*, Ankara: Hatiboğlu Basın Yayım.
- Güney, E.(2004). *Çevre Sorunları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım A.Ş.
- Gürkaynak, İ. (1993). *Kadın–Aile, Çevre*. Ankara : Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gürmeriç, F.Z. (1997). *İktisat-Çevre İlişkileri ve Türkiye’nin Çevre Sorunları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gürseler, G. (1992). *Dikkat Dünya Tektir*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Hadımoğlu, N., 2002, Etkili Çevre Eğitimi Nasıl olmalıdır? *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S.28, 1085.
- Huber, J.(2001) Environmental Sociology in Search of Profile, German Society of Sociology Sonbahar Toplantısı Bildirisi, Martin-Luther University Section Sociology and Ecology, Bremen 9 Kasım.

- İlaslı, A. (1995) Tarihi Doku ve Önemi, IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (29-30 Eylül 1995) içinde, Haz. E. Sarlık- M. Sarlık, Afyon Belediyesi Yay. No:7, s.253.
- İlkin, A. ve Alkin E.(1991). *Çevre Sorunları – Ekonomik ve Sosyal Sorunlar*, Ankara: TOBB, Çözüm Önerileri Dizisi:1
- İsbir, E. (1991). *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ankara: Gazi Büro Yayınevi.
- İstanbul Ticaret Odası (1993). *Çevre Kirliliği Önlemede Basına Düşen Görevler Nelerdir?* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- Kabaş, D. (2004). *Kadınların Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çevre Eğitimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kafaoğlu, T. B.(1998), *Çevre Ekonomisi ve Politikası 98*, İstanbul: Sos Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1994) *Türk Milli Kültürü*, (11.baskı), İstanbul: Boğaziçi Yayını.
- Kahyaoğlu, M. (2002). *Lise Çağındaki Öğrencilerin Çevre Bilimine Ait Bilgi Düzeyleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kanat, R. ve Pakyürek, Y. (1992) Çevre Kirleticilerinin Uzandığı Yeni Bir Boyut, Hayvansal ve Bitkisel Ürünlerde Kalıntı Teşkili, *Ekoloji Çevre Dergisi*, Sayı 2, 23.
- Kaplan, A. (1997). Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Karabıçak M. ve Armağan R. (2004). Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:9, s.2.
- Karacan, A.R. (2002). İşletmelerde Çevre Koruma Bilinci ve Yükümlülükleri, Türkiye ve Avrupa Birliğinde İşletmeler Yönünden Çevre Koruma Politikaları. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, s.1, 1-11
- Karadayı, G.(2005). *Ortaöğretim Öğretmenlerinin Küresel, Ulusal ve Yerel Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Karakaş, M. (2003). *Türk Polisinin Mesleki Profili*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Karaman, Z. T.(1992). Çevre Kirliliğinin Giderilmesinde Uzlaşmacı Politika, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:25, 4.
- Kartal, K. (1991). *Şehir ve İnsan*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kavruk, S. B. (2002). *Türkiye’de Çevre Duyarlılığının Artırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü ve Önemi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, E. (2 Kasım 2007) Modern Kent Yönetimi IV. *Yerel Siyaset*, 27 Mayıs 2008. <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/kasim2007/2.pdf>.
- Keating, M. (1995). Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi. (Türkiye Çevre Vakfı Çev.). Ankara: UNEP Türkiye Komitesi Yayını.
- Keleş, R. (1984). *Kentleşme ve Konut Politikaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Keleş, R. (1987). *Türkiye’de Kentbilim Eğitimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Keleş, R. (1997). *İnsan Çevre ve Toplum*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2000), *Kentleşme Politikası*, (5.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme Politikası*, (7.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1993). *Çevrebilim*, (4.Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim*, (4.Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Keten, M.(1993) *21 Yüzyıla Girerken Çevre Korumacılık*, Ankara: Türkiye Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kıray, M. B. (1999) *Toplumsal Yapı ve Değişme*, İstanbul: Bağlam Yayını.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1989). *Çevre ve Ekoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1994). *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1999). *Çevre ve Ekoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kızılçelik, S. ve Yaşar, E. (1997). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir: Saray Kitabevi.
- Kızıroğlu, İ. (1993). *2.Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Ankara: Türk Alman Kültür İşleri Kurumu Yayını.
- Kızıroğlu, İ. (2000).Türk Eğitim Sisteminde Çevre Eğitimi ve Karşılaşılan Sorunlar, *V. Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Ankara.
- Kongar, E. (1998) *21. Yüzyılda Türkiye- 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, (8.baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kovancı, İ., Şabanoglu M. ve Saatçi, N. (1992). Topraktaki Pestisit Kirliliğinin Mikroorganizmalarla Giderilmesi, *Ekoloji Çevre Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart, s.2, 7-8.
- Kuleli, Ö ve Arslan S. (1995). *Türkiye'de Çevre*, İstanbul: Türkiye'nin Sorunları Dizisi- 13, TÜSES, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- Küçüktüvek, D. (2007). *Kadınların Çevre Korumaya Yönelik Mevcut Bilgi Ve Tutumlarının Saptanması (Afyonkarahisar İli Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara
- Külköylüoğlu, O. (2000). Çevre Eğitiminde Yapısal Unsurlar ve Amaçlar, Üniversitelerin Eğitimde Önemi, *V. Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, Ankara.
- Kürkçüoğlu, A.C., (1992) Niçin Çevre Koruma. *Şanlıurfa Çevre Dergisi*, Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Çevre Koruma Vakfı Yayını.
- Marin M.C. ve Yıldırım U. (2004). *Çevre Sorunlarının Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (O. Akınhay ve D. Kömürcü Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Max, L. ve William, E. (2005). *Climate Change and Recent Genetic Flux in Populationsof Drosophila Robusta*, Acta Montanistica Slovaca, 10 (1), s. 9-18

- Mesoroviç, M. & Pestel, E. (1978). *Dönüm Noktasındaki İnsanlık*, (K. Tosun Çev.). İstanbul: İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını.
- Nalçacı, C. (1998). Çevre Bilinci. *Anadolu'nun Sesi Dergisi*. Ankara: Başbakanlık Yayınları, Sayı:143- 34.
- Nasr, S.H. (1982). *İnsan ve Tabiat*, İstanbul: Yeryüzü Yayınları.
- Nazlıoğlu, M. 1988. *Çevre Bilincinin Oluşmasında Çevre Eğitiminin Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Nazlıoğlu, M. D. (1993). Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Kadın ve Çevre. *Kadın, Aile ve Çevre*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Oğuz, B.(1991). *Çevre Üzerine Düşünceler*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Ozener, F. S. (2004). "Çevre (Doğa) Eğitimi". Marin, M. C. ve Yıldırım U. (Ed.).*Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar* içinde (585-611). İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.
- Öter, A. (Mart 2003) *İnsan ve Çevresi ve İlişkisi*, 21 Mart 2008. http://www.mailgazete.com/asp/devam_yazi.asp?idyazi=334).
- Özdemir, A. (2003). *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilgi ve Bilinçlerinin Araştırılması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özdemir, O., Yıldız, A., Ocaktan, E. ve Sarışen, Ö.(2004). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*. Cilt: 57, Sayı: 3, 9-18.
- Özdemir, Ş. (1988). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Özen, P.K., (2001). *Kentsel Oluşumlarda Ekolojik Duyarlılık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özey, R. (2001). *Çevre Sorunları*, İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özkul, M. (1997). *Çalışma Sosyolojisi*, Isparta: Makro Bilgisayar

- Öztaş, Y. (1985). *Çevre Kirlenmesi*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayını No:94, 2.
- Öztunalı Kayır, G. (2003). *Doğaya Dönüş*, İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Pamukçu, F. N. (1995) Evsel Atıkların Yönetimi ve Kazanımı, *Çevre Yazıları 7*, Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Parlak, B. (2004). “Çevre-Ekoloji-Çevrebilim: Kavramsal Bir Tartışma”. Marin, M. C. ve Yıldırım U. (Ed.).*Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar* içinde (13-28). İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.
- Peker, M., Engin, Ö. ve Bekir B. (1997). *Göç, Kentleşme ve Yerel Siyaset*, İzmir: Saray Kitapevi.
- Porrit, J. (1988).*Yeşil Politika*, (A.Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Saraçel, N.,Özkara B.,Karakas, M.,Yelken, R. Vatandaş, C., Bayram, A..K., Alver, K.ve Koçak, H. (2001). *Afyon Kocatepe Üniversitesinin Kurumsal İmajı*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını
- Schumacher, E. F. (1989). *Küçük Güzeldir* (O. Deniztekin, Çev.). İstanbul: Düşün Yayını.
- Selçuk, Z. (1996). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegema Yayını.
- Sevim, F.(1996). *Türkiye 'de Çevre Hareketleri ve Gönüllü Kuruluşlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şama, E. (1997). *Üniversite Gençliğinin Çevre ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şama, E. (2003). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* ,Cilt 23, Sayı 2, 99-110.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmiş Kentli Nüfus Sorunu*, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- T.C. Çevre Bakanlığı. (2001). *Günlük Yaşamda Çevre*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayını.

- Taşatar, B. (1995). Topraklarımız ve Toprak Kirliliği. *Çevre Yazıları 3*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.
- Tatlídil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekonduldu*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Tatlídil, E. (1992). *Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.3, 44-61.
- Töröz, İ. (1995). İstanbul'da Hava Kirliliği ve Çözüm Arayışları. *Çevre ve İnsan Dergisi*, Eylül-Ekim, s.25.
- Türkdoğan, O. (1989). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TEMA Vakfı, 25 Mayıs 2008, <http://www.tema.org.tr/Hakkimizda/AmacHedef.htm>.
- Türkiye Çevre Vakfı, 25 Mayıs 2008. <http://www.cevre.org.tr/amactr.htm>.
- Türkiye Çevre Vakfı .(1998). *Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı*, ,Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Türkiye Çevre Vakfı. (1991). *Türkiye Çevre Sorunları*, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Türkiye Çevre Vakfı. (1992). *Türk Çevre Mevzuatı*, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Türküm, S. Çağdaş Çevre Bilincinin Geliştirilmesi. *Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci*, 24 Mayıs 2008
<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite10.pdf>
- Uçar, H. (2007). *Çevre Sorunları Açısından Afyonkarahisar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Ulusoy, A. ve Vural, T., (2001).“Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri”, *Belediye Dergisi*, Cilt:7, S.12.
- Uslu, İ. (1995). *Çevre Sorunları-Kainat Tasarımındaki Değişimden Ekolojik Faaliyetlere*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Uslu, O. (1986). *Çevresel Etki Değerlendirmesi*, Ankara: Önder Matbaası.

- Uslu, O. (1990). Sanayileşme ve Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları, Sürekli ve Dengeli Kalkınma Açısından Bir Tartışma, *Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı*, Ankara: Önder Matbaası.
- Uslu, O.ve Türkman, A. (1987). *Su Kirliliği ve Kontrolü*, Ankara: T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü Yayınları Eğitim Dizisi:1.
- Ülger, İ. (2004). *İbni Haldun*, İstanbul: Berfin Yayınevi.
- Ünver, İ. (1994). *Erozyondan da Korkuyorum Geç Kalmaktan da*. Ankara: Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Üzülmez, M. (12 Aralık 2007). *Kirlilik Üzerine Bazı Düşünceler*. 25 Mayıs 2008, <http://www.uzulmez.info/muslum/makale/kirlilik.htm>.
- Vaizoğlu S., Altıntaş, E., Temel, F., Ahrabi, A., F.,Aydoğan, D., Bostancı ve diğ. (2005). Bir Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincinin Değerlendirilmesi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(6), 330-343.
- Yelken, R. (2002). Sosyolojik Açıdan Afyonkarahisar, *Afyon Kütüğü Cilt II*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Yıldırım, U. ve Göktürk, İ. (2004). “Sürdürülebilir Kalkınma”. Marin, M. C. ve Yıldırım U. (Ed.).*Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar* içinde (449-488). İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.
- Yıldırım, U. ve Öner, Ş. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye’ye Yansımaları: GAP’ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi Cilt 12. 4*, 6-27.
- Yücel, M. (1994). Adana Halkının Çevreye Duyarlılığının Belirlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25. Kuruluş Özel Sayısı, 121–136.
- Yücel, M., Altunkasa, F., Güçray, S., Uslu, C. ve Say, N. P. (2006). Adana’da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-228.

EKLER

EK:1

AFYONKARAHİSAR İLİNDE ÇEVRE SORUNLARINA DUYARLILIK VE ÇEVRE BİLİNCİ ANKET FORMU

Bu anket sizin "çevre sorunlarına duyarlılık ve çevre bilinci" konusundaki görüş ve önerilerinizi almak amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilecek veriler yüksek lisans tezine dayanak oluşturacaktır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Şeyma GÜREL

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyeti :

- 1 Kadın 2 Erkek

2. Yaşı :

- 1 18 yaş altı 2 18-29 3 30-39 4 40-49 5 50-59 6 60 ve üstü

3. Medeni Hali :

- 1 Evli 2 Bekar 3 Dul 4 Boşanmış

4. Öğrenim Durumu:

- 1 Okur-yazar değil 2 Okur-yazar 3 İlkokul 4 Ortaokul
5 Lise 6 Önlisans 7 Lisans 8 Lisansüstü

5. Mesleği :

- 1 Memur 2 Sanayi İşçisi 3 Sanayi dışı işçi 4 İşveren-tüccar
5 Özel sektör çalışanı 6 Yönetici 7 Esnaf-Zanaatkar 8 Öğrenci
9 Öğretmen 10 Öğretim Elemanı 11 Emekli 12 Ev hanımı
13 Çiftçi 14 Herhangi bir işte çalışmıyorum

6. Mahallesi :

- 1 Dumlupınar 2 Harbiş 3 Selçuklu 4 Çavuşbaşı 5 Sahipata
6 Cumhuriyet 7 Dervişpaşa 8 Karaman 9 Mecidiye 10 Hacı
Abdurrahman

7. Çevre sorunları ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz? Cevabınız evet ise, hangi sivil toplum kuruluşlarına üyesiniz?

- 1 Evet -----
2 Hayır

8. Çevre ile ilgili takip ettiğiniz bir süreli yayın var mı? Cevabınız evet ise, hangi yayınları takip ediyorsunuz?

1 Evet -----

2 Hayır

9. Herhangi bir kurum veya sivil toplum kuruluşundan çevre konusunda ders aldınız mı? Cevabınız evet ise belirtiniz.

1 Evet -----

2 Hayır

10. Alışverişlerinizde çevre ile dost ürünleri almaya özen gösterir misiniz?

1 Evet 2 Hayır

11. Sizce, sanayileşmenin gelişmesi uğruna çevre sorunları göz ardı edilmeli mi?

1 Evet, sanayileşme daha çok gerekli

2 Hayır, çevre ile ilgili önlemler alınarak sanayileşmeli

12. Oturduğunuz mahalle ve kentin çevre sorunlarıyla ilgileniyor musunuz?

1 Evet 2 Hayır 3 Kısmen

13. Oturduğunuz mahallenin ve kentin sorunlarını ortadan kaldırmak için bir çaba harcadınız mı?

1 Evet, elimden geleni yaparım 3 Evet, yetkilileri uyarırım

2 Hayır, yapmam 4 Vaktim olursa, bir çaba harcarım

14. Sizce Afyonkarahisar'da en çok çevre hizmeti üreten kurum ya da kuruluş hangisidir?

1 Belediye 2 Valilik 3 İl Çevre ve Orman Müdürlüğü

4 Çevre Hizmetleri Birliği 5 Üniversite 6 Sivil Toplum Örgütleri

15. Sizce Afyonkarahisar'ın en önemli çevre sorunu nedir?

1 Hava Kirliliği 2 Su Kirliliği 3 Toprak Kirliliği

4 Gürültü Kirliliği 5 Katı Atıklar ve Çöpler 6 Ormanların Tahribatı ve Erozyon

16. Sizce hava kirliliğini etkileyen temel faktör nedir?

1 Kentleşme ve Konutların Isıtılması 2 Sanayi Kuruluşları

3 Motorlu Taşıtlar 4 Coğrafi Konum

5 Kalitesiz Yakıt ve Bilinçsiz Yakma

17. Sizce su kirliliğini etkileyen temel faktörler nedir?

1 Kentsel atıklar(deterjanlar, kimyasallar, vb.) 2 Endüstriyel atıklar

3 Pestisid ve yapay gübreler 4 Arıtma tesislerinin yetersizliği

5 Eğitimsizlik ve sorumsuzluk

- 18. Sizde toprak kirliliğini etkileyen temel faktörler nedir?**
- 1 Kirlenmiş Hava 2 Kirlenmiş Su 3 Katı Atık ve Çöpler
4 Pestisit ve Yapay Gübreler 5 Eğitimsizlik ve Sorumsuzluk
- 19. Sizde gürültü kirliliğini etkileyen temel faktörler nedir?**
- 1 Trafik 2 Sanayi 3 Müzik Yayınları 4 Eğitimsizlik ve Sorumsuzluk
- 20. Sizde katı atık ve çöplerin çevre sorunu oluşturmasında temel faktörler nelerdir?**
- 1 Teknolojik Yetersizlik 2 Düzensiz Depolama
3 Yerel Yönetimler 4 Eğitimsizlik ve Sorumsuzluk
- 21. Sizde ormanların tahribatı ve erozyona sebep olan temel faktörler nelerdir?**
- 1 Yakacak Temini 2 Arazi Açma 3 Bilinçsiz Toprak İşleme
4 Hayvanların Otlatılması 5 Eğitimsizlik ve Sorumsuzluk
- 22. Sizde çevrenin korunması ve kirlenmesinin önlenmesi için çıkarılmış mevcut yasalara rağmen çevreyi kasıtlı olarak kirletmek aşağıdaki suçlardan hangisi ile eşdeğer tutulmalıdır.**
- 1 Hırsızlık 2 Banka Dolandırma ve Yolsuzluk
3 İsteyerek Adam Yaralama 4 İsteyerek Adam Öldürme
- 23. Yaşadığınız yerde çevre sorunlarının kesinlikle çözüleceğinden emin olsanız; bu amaçla kurulacak herhangi bir kuruluşa ne kadar maddi yardım yaparsınız ?**
- 1 Hiç Yardım Yapmam 2 50 YTL 3 100 YTL
4 250 YTL 5 1000 YTL ve Daha Fazla
- 24. Sizde Afyonkarahisar'ın çevre sorunlarını çözmek için aşağıdaki metotlardan hangisine öncelik verilmelidir?**
- 1 Çevre Sorunları ve Çözüm Önerilerinin Okullarda Ders Olarak Okutulması
2 Çevreyi Kirletenlere Ağır Cezalar Verilmesi
3 Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi
4 Devletin Çevrenin Korunmasına Daha Çok Maddi Kaynak Ayırması
5 Televizyonlarda Belirli Günlerde Çevre Programlarına Zorunlu Olarak Yer Verilmesi
6 Yetkili Organlarca Daha Sıkı Denetim Yapılması
7 Sivil Toplum Kuruluşlarına Üye Olunarak, Gerekli Katkıların Sağlanması